

DE CHRISTUS EN DE SOCIALE NOODEN

EN

DEMOCRATISCHE KLIPPEN.

DOOR

D^r. A. KUYPER.

AMSTERDAM.

J. A. WORMSER.

VOORWOORD.

Aan den sterken aandrang, om mijn artikelen over *Christus en de Sociale nooden* afzonderlijk uit te geven, bood ik maandenlang weerstand. Dat uitgeven van dagbladartikelen in vlugschrift-vorm min ik niet. Wie er belang in stelt, leze de *Standaard*.

Toch bezwijk ik nu ten leste, omdat men mij beduid heeft, dat de met goederen bedeeden, voor wie de lezing dezer artikelen het profijtelijkst kan zijn met het oog op hun eeuwige zaligheid, nog wel een vlugschriftjen willen doorbladeren, maar, op loffelijke uitzonderingen na, de *Standaard* in den ban deden.

Dat dit laatste metterdaad zoo is, bevestigt mij de abonnen-tenlijst, die in handen der administratie is; en daarom verschijnen dan nu deze artikelen in afdruk; maar met de kaart ter aanwijzing van de „Democratische klippen” er bij.

Men wete toch wel, dat de persoon en het woord van mijn Heiland mij te heilig zijn, om er een gevaarlijk politiek spel mee te drijven.

Ook voor mijn armere broeders mocht ik deze sociale grondgedachten van Jezus blootleggen, want Jezus heeft ze zelf *voor het oor der schare* uitgesproken. Maar wie er politieke gevolgtrekkingen uit wil afleiden, zie op de kaart eerst wel na, wat klippen er onder het politieke vaarwater liggen, eer hij zich met zijn scheepken op die altoos verraderlijke wateren waagt.

Aan deze uitgave laat ik intusschen een kort woord ter inleiding voorafgaan, om te zeggen wat ik denk van de artikelen: *Een heele of een halve Christus*, verschenen in de *Nederlander* van 3 October—2 November 1894.

Ik was toen ziek, en kon er niet op antwoorden. Zelfs bevreemdde het mij, dat men mij gedurende mijne afwezigheid aanviel.

Mijne artikelen waren van Juni. Men had dus toch reeds meer dan *drie maanden* met antwoorden gewacht. Waarom dan niet

nog een weinig tijds geduld geoefend? Toen de aanval kwam, was ik nog niet eens naar Pau vertrokken. Ik zat nog machteloos opgesloten op de bovenverdieping in de gastvrije woning van mijn lieven vriend en broeder Van Deth te Brussel.

Wijlslijk heeft niemand mij dan ook, eer ik terug was, van den inhoud dier tegen-artikelen kennis gegeven.

Eerst toen ik terug was gekomen, kreeg ik er met veel moeite een exemplaar van in handen.

Natuurlijk zijn deze artikelen *niet* van den heer Lohman. Die schrijft heel anders, en die zou nooit zulk een titel gekozen hebben. Hem late men er dus buiten; wie ze schreef weet ik niet, al fluistert men van de Linge tot de Maas en van de Maas tot den Amstel slechts één welbekenden naam.

Ook *wil* ik het niet weten, want dit zou mijn repliek onvrij maken. Zelfs dat de schrijver er van een man zou zijn, die er warmpjes in zit, sluit ik buiten mijn gedachtenkring. Ik neem de artikelen op zichzelf.

En ook houd ik mij niet op bij den titel.

Die titel toch: *Een heele of een halve Christus*, zou beleedigend zijn, indien hij niet dwaas ware en in dwaasheid zichzelf tentoonstelde.

Het is er mee als dat ge den eerst komenden Zondag zoudt prediken over Jezus' woord: „Zijt niet bezorgd, wat ge eten of wat ge drinken zult”, en dat dan den volgenden Zondag uw collega optrad en der goê-gemeente vertelde, dat gij slechts den *halven Christus* hadt gepredikt, en dat hij haar deswege nu eens duidelijk zou maken, dat een huisvader wel degelijk daags te voren op het vinden van onderhoud van zijn gezin bedacht moet zijn; dat dit nu de andere *helft* van den Christus is; en dat eerst zoo de gemeente een *heelen Christus* krijgt.

Hierover dan ook geen woord meer.

We komen op den inhoud.

Tegen dien inhoud nu hebben we, wat de strekking aangaat, geen enkele bedenking. Het is volkomen waar, dat de Christus ook aan het geld zijn positie heeft gelaten; volstrekt niet gezegd heeft, dat alle rijken hun rijkdom moesten afgeven; en dat wie maar goed voor zijn God, als eigenaar van alle goed en geld, rentmeestert, vrij uitgaat.

Doch waartoe dit zoo breed betoogd?

Niemand die het betwist heeft.

Ook de *Standaard* niet.

Het *is* in den loop der eeuwen wel betwist door wie van de armoede een verdienstelijkheid voor God maakte, maar dat deed onder de Calvinisten nooit iemand.

En toch deden stukken, als hier geboden werden, mij *niet* weldadig aan, en doen ze, in de huidige tijdsomstandigheden, naar mijne vaste overtuiging, meer kwaad dan goed.

In een geding als het hier geldt, komt het niet aan op een *enkele* uitspraak van Jezus of zijn apostelen; maar op den grondtoon in Jezus woord; op de leidende gedachte die het bezielt; op de generale positie, die hij zelf inneemt, en door anderen wil ingenomen zien.

En al is het nu ook, dat ge drie, vier uitspraken van Jezus kunt bijbrengen waaruit blijkt, dat hij ook aan het kapitaal zeker betrekkelijk recht heeft toegekend, en vingerwijzingen voor het gebruik er van gaf, dit alles verzwakt in niets het stellige, onbetwistbare en onloochenbare feit, *dat het doorgaande optreden en spreken van Jezus antipathetisch tegenover de geldzucht staat en sympathetisch tegenover den arme.*

„Vergadert u geen schatten op aarde”, zegt uw Heiland, en intusschen gaat men in tal van kringen, waarin de Bijbel nog open ligt, toch stillekens met het vergaderen van schatten op deze aarde door.

Hierover dan ook geen nieuw betoog.

Onze artikelen spreken voor zich zelf.

Slechts op één punt zij meer bijzonderlijk de aandacht gevestigd, t. w. hierop, dat de bestrijder van onze artikelen zijn wapen ook uit het arsenaal der Uitlegkunde haalt, en dat het de moeite loont, hem *op dit* terrein even te volgen.

Van den rijken jongeling staat opgeteekend: „*En Jezus beminde hem.*” Hierop nu teekent de exegeet van de *Nederlander* dit aan:

„Zoo staat er, en daar valt niets tegen te zeggen.

„Hoe is het mogelijk! Was hij nu nog een van degenen geweest, die Jezus dienden van hunne goederen, maar het tegendeel was waar en zijn zoogenaamde vroomheid, zijn schijnbare ernst maakte zijn zonde eer grooter dan kleiner. De tien geboden nam hij zoo oppervlakkig mogelijk op en zijn vraag, hoe het eeuwige leven te verkrijgen, belette hem niet straks bedroefd heen te gaan, toen het antwoord daarop anders uitviel dan hij verwacht had.

„Jezus hem aanziende *beminde* hem!

„Ziehier een Heiland die niets had, die van giften en gaven leefde — en die, dezen rijken, zelfzuchtigen, conservatief-vromen jongeling *aanzien*de, hem bemint!”

Wat bedoelt nu deze geleerde publicist met deze zijne opmerking? Dat Jezus dezen jongen man *als een rijke* beminde? Of wel, dat hij zich terwille van zijn *persoonlijk karakter* tot hem aangetrokken gevoelde, *in weerwil van zijn rijkdom*?

Indien het laatste, dan komt hij op onze lijn, en valt heel zijn opmerking in het water.

En indien het eerste, dan legt hij het af als exegeet.

Immers als ik iemand, om welke hoedanigheid ook, bemin, dan zal ik mijn best doen deze hoedanigheid in hem aan te kweeken en te versterken.

Dus kon Jezus hem niet *als rijke* beminnen. Want Jezus eerste werk was een gestrenge poging om hem van *al zijn rijkdom* te ontdoen.

En juist nu hij dit *niet* wilde, scheidde Jezus voor altoos van hem, en zond hem henen.

Een tweede voorbeeld ontleen ik aan het vierde artikel waar de gelijkenis uit Luc. 16: 1—13 ter sprake komt, en voor den boozen *Mammon* d. i. voor een *afgod*, een vriendelijk woord gesproken wordt, omdat Jezus gezegd heeft: „Maakt u vrienden uit den onrechtvaardigen Mammon.”

Hierover toch heet het:

„Indien het waar was, dat gelijk is beweerd, „het geld op aarde een onheilige tegen God overstaande macht is geworden en dat er daarom aan het kapitaal als zoodanig een vloek kleeft”, hoe kan dan, volgens Jezus' mond, de Christen verplicht zijn zich vrienden te maken door middel van die onheilige tegen God overstaande macht: door middel nl. van het kapitaal, waaraan, niet maar bij toeval of tijdelijk of in sommige omstandigheden, maar waaraan „als zoodanig een vloek kleeft?” Hoe zou een geloovige ziel dat moeten aanleggen? Of zou hij het voorbeeld van Judas moeten volgen, die het bloedgeld in de schatkist wierp, om er zijn ziel door te verlossen van den vloek?”

In de jongste uitgaven van Meijers' Commentaar, in gereedheid gebracht door twee hoogleeraren, de een uit Berlijn en de ander uit Göttingen, staat juist wat wij schreven: „Daar het oorspronkelijk voor den *afgod* van den rijkdom, hier voor den *Rijkdom* zelve, gebruikte woord, met *ongerechtigheid* verbonden wordt, zoo beduidt het hier *niet* dat deel van den Schat, dat op onrecht-

vaardige wijze verworven is, maar het beteekent: *de Rijkdom als zoodanig*, die tot het ongeestelijke te rekenen is, en met de ongerechtigheid saâmhangt . . . De gedachte ligt ten grondslag, dat *de Rijkdom als zoodanig* iets zondigs aan zich heeft. Rijkdom is het meest wezenlijke en meest tot verzoeking leidende stuk in deze bedeeeling. (Zie Olshausen.)

Zelfs G. Wiesen, de jongste exegeet van dit Kapittel en die allerminst op ons standpunt staat, geeft toe, dat „sprachlich” hier niet gesproken wordt van geld of goed dat oneerlijk verworven is, maar van *het gebruik* van alle goed, dat ons als rentmeesters wordt toevertrouwd, zonder dat er gelet wordt op eerlijke of niet eerlijke verwerving. Alle geldelijk bezit, alle goed en geld heet: *de onrechtvaardige Mammon*. Op de gelijkenis zelve zullen wij niet ingaan. Men kan twee boekenplanken vullen met wat er over geschreven is.

Slechts bij wijze van voorbeeld wijzen we op de jongste verklaring van Wiesen.

Deze zegt: De Heer in de gelijkenis is God zelf. De rentmeester is elk gegoed persoon op aarde, die voor God moest rentmeesteren, maar het geld dat God hem toebetrouwde voor zichzelf gebruikt. Nu werpt God hem in doodelijke ziekte terneer. Daardoor voelt de ontrouwe rentmeester, dat hij voor zijn God ter verantwoording staat geroepen te worden. De schulden waarvan sprake is zijn *zijne* schulden. Hij is hard voor zijn evenmensch geweest. En nu, gevoelende dat hij sterven gaat, krijgt hij berouw en poogt nog goed te maken wat hij kan, opdat het verdrukte volk niet tegen hem naar God roepe, maar veeleer zijn nagedachtenis zegene. En zoo nu heeft ook elk gegoed persoon onder ons te doen. De Mammon is en blijft een ongerechtige macht, en wee onzer, indien we door die onheilige macht het geroep der ellendigen tegen ons naar God doen opgaan. Wat we veeleer doen moeten is, dien ongerechtigen Mammon zóo gebruiken, dat de nooddriftigen en de ellendigen God loven en danken voor wat we ten goede aan hen deden, en alzoo ons geen *vloek*, maar een *welkom* bereiden tegen onzen ingang in de eeuwige tabernakelen.

Of deze exegese juist is, blijve hier onbeslist. Ze zij slechts vermeld als de exegese van een geestverwant van de *Nederlander*, om te doen zien, dat zelfs haar geestverwanten onder de theologen in de beschouwing over *den Mammon* het met mij eens zijn.

voorbeeld nemen we uit het tweede artikel.

Daar lezen we dit:

„Niet omdat *onze* tijd niet in vele opzichten beter zou zijn dan die waarin Jezus leefde. Op dit punt zijn wij het geenszins eens met de *Standaard*.

„Het tegendeel willende volhouden, heeft dat blad soms eene onjuiste voorstelling gegeven van vroegere toestanden; b.v. door te beweren „dat de arme Lazarus toegang had tot het huis van den rijke en onderwijl hij aanzat zich van den afval van diens tafel kon voeden,” hetgeen dan „een gemeenzame verhouding tusschen stand en stand zou verraden, gelijk die aan onze christelijke maatschappij geheel vreemd is.” Want wij lezen juist, dat die arme Lazarus niet binnen — maar buitenshuis lag „voor de poort van den rijken man,” en dat hij daar aan zijn lot werd overgelaten, zoodat alleen de honden zich om hem schenen te bekommeren. Dit nu is een toestand, dien zelfs onze politie tegenwoordig niet zou dulden.

Ook hierop slechts een kort woord van bescheid.

De *Nederlander* weersprekt mijn voorstelling, dat de sociale toestand, met name onder Israël, in Jezus dagen, beter was dan de onze.

Nu, dit zij zoo.

Als het op een dieper debat gaat, zijn we bereid, voor al wat we zeiden bewijs te leveren uit de oudheid.

Vooralsnog echter zie ik hier de noodzakelijkheid niet van in.

Immers, reeds uit dit éene staal is duidelijk genoeg aan te toonen, hoe slecht beslagen de *Nederlander* ten ijs komt.

Door ons was gezegd, dat ons uit de gelijkenis van den rijken man en den armen Lazarus bleek, hoe destijds de sociale verhouding tusschen rijk en arm beter was dan thans, want dat ook de arme toegang had tot de feestzaal der rijken.

Dit nu ontkent de *Nederlander*. Integendeel zegt ze, de verhouding was destijds veeleer zoo slecht, dat, ware ze nog zoo, de politie tusschenbeide zou komen.

Zij nu kortelijk aangetoond, hoe oppervlakkig heel deze aanmerking op het artikel van de *Standaard* is.

Wat schreef ik daar over Lazarus en den rijken man?

Heb ik de schandelijke hardvochtigheid van den rijken man ten voorbeeld gesteld van betere sociale verhouding?

Integendeel, ik heb die *stuitend* genoemd, en er alleen op gewezen, dat het feit zelf, dat de arme man in de feestzaal van den rijke was, duidde op *minderen afstand* in het persoonlijk verkeer.

Ziehier mijn eigen woorden :

„Wat vooral den toestand kenmerkt, is dat armen en rijken op voet *van persoonlijk verkeer* met elkanderen omgaan; dat de armen bij de meer vermogenden ook over huis verkeerden; en naar Oosterschen trant, geheiligd door den geest van Israels wetgeving, tot zelfs aan de tafel der rijken worden toegelaten.

De rijke man en de arme Lazarus schetst ons een stuitend tafereel; maar het feit dat de arme Lazarus toegang tot het huis van den rijke had, en onderwijl hij aanzat, zich van den afval van diens tafel kon voeden, verraadt toch een gemeenzame verhouding tusschen stand en stand, gelijk die aan onze Christelijke maatschappij geheel vreemd is.”

Dat schreef ik en niets anders.

Thans leeft rijk en arm persoonlijk gescheiden, in de dagen van Jezus was dit *niet* zoo. Rijk en arm ging met elkander om. De arme zat mede aan de tafel der rijken.

Is dit nu geen machtig verschil?

Ware het niet wenschelijk dat ook dit onder ons anders werd?

Of zegt men, ja, maar Lazarus zat niet aan, maar lag op den grond, dan is dit volkomen juist, maar uit andere plaatsen blijkt dan toch overtuigend, dat in Jezus dagen het aanzitten van de armen aan de tafel der rijken wel terdege gewoonte was.

Een enkel voorbeeld slechts ten bewijs.

In Lukas 14 : 12—14 lezen we dit: „En Hij zeide ook tot dengene, die Hem genood had: „Wanneer gij een middagmaal of avondmaal zult houden, zoo roep niet uwe vrienden, noch uwe broeders, noch uwe magen, noch uwe rijke geburen; opdat ook dezelve u niet te eeniger tijd weder noodden, en u vergelding geschiede. Maar wanneer gij een maaltijd zult houden, zoo nood armen, verminkten, kreupelen, blinden.”

Zoo iets nu zou in onze maatschappij eenvoudig ondenkbaar wezen.

De booze afstand tusschen rijk en arm is thans zelfs onder Christenen zoo groot, dat de arme zich aan zulk een tafel noch op zijn gemak noch thuis zou gevoelen.

En hierbij laat ik het.

Niet echter zonder een woord van waardeering voor veel schoons en goeds dat, waar het hoofdpunt buiten spel bleef, in deze tegenartikelen te genieten viel.

Ik eindig met een meer algemeene opmerking.

Wie op de Schriftuurplaatsen, die voor dit geding in aanmerking komen, de Gereformeerde uitleggers opslaat, zal bevin- den dat ze, Calvijn voorop, bijna zonder uitzondering, zoo kras mogelijk naar aanleiding van deze teksten, tegen de zonde die aan den Mammom kleeft, en het gevaar, dat ze voor zijn be- zitters oplevert, te velde trekken.

Bij de theologen daarentegen, die hun *minder* besliste belij- denis meer ingang zien vinden in de kringen der meer gegoeden, wordt als ze aan het uitleggen van deze teksten toe komen, in den regel iets op de volle kracht van Jezus uitspraken afgedongen.

Zoo ontstaat er, ook bij veel overeenstemming in belijdenis, nochtans aan zeker punt toegekomen, zeker verschil.

Een verschil, hierin uitkomende, dat wie van God over veel goed te rentmeesteren heeft, na de Gereformeerde uitleggers gelezen te hebben, ongerust in zijn conscientie wordt, voor het gevaar waarin zijn ziel verkeert, de oogen opent en soms beter rentmeesteren gaat.

Lezen ze daarentegen die andere schrijvers, dan wordt hun conscientie weer gerust gesteld; het gevaar lijkt dan zoo groot niet; en Mammom herkrijgt zijn oude macht.

En vraagt men mij nu, welke op met aardsche goederen be- deelde personen de uitwerking moet zijn van artikelen als de *Nederlander* tegen mij schreef, of het artikelen waren om de conscientie van den bezitter wakker te schudden; of wel arti- kelen, alleszins geschikt om in meer gegoede kringen den dienst van den slaapdrank te doen, dan onthoud ik mij liever van antwoord, en laat dat antwoord over aan de geestelijke experientie van wie rijk is en eerst de *Standaardartikelen* en daarna deze artikelen in de *Nederlander* zelf las.

Mijn slotsom is vervat in deze beide Schriftuurplaatsen:

Tot den arme wordt gezegd: *Gij zult niet begeeren*. En tot den rijke: *Vergadert u geen schatten op aarde, maar verga- dert u schatten in den hemel waar ze noch mot, noch roest verteert*.

KUYPER.

AMSTERDAM, 25 Juni 1895.

De Christus en de Sociale nooden.

I.

Er schijnt over de verhouding tusschen „rijk” en „arm” in de hitte van den verkiezingsstrijd een enkel maal, ook onzerzijds, niet omzichtig genoeg geschreven te zijn. 1)

Dit moeten we wel aannemen, nu zelfs één onzer warmste vrienden van aanzienlijken huize ons betuigt, dat ons woord hem vaak „gegriefd” heeft. Wel blijft natuurlijk de mogelijkheid niet uitgesloten, dat zulk een ergernis ten deele genomen, in stede van gegeven was; maar als een trouwe broeder ons verklaart, dat hij „geërgerd” werd, zijn wij onzerzijds geneigd, de schuld hiervan óók in de onbedachtzaamheid van ons woord te zoeken, en den „gegriefden” of „geërgerden” broeder te bidden, dat hij ons dit struikelen in woorden niet toerekene.

Gelukkig, dat onder ons Christenen het vergeven altoos licht valt, en bij gerezen geschil er altoos éene autoriteit blijft, waarvoor we aanstonds bereid zijn onvoorwaardelijk te zwichten: *het gezag van onzen Heere en Heiland.*

Uit dien hoofde komt het ons gewenscht voor, de zaak in geding eenigszins nauwkeuriger na te speuren, en met eenige volledigheid de vraag te beantwoorden, welke de houding is geweest, die de Christus innam, ten opzichte van de tegenstelling tusschen „arm” en „rijk.”

Hoezeer toch eenig onbedachtzaam woord onze pen moge zijn ontgleden, ten principale hebben we steeds getracht, de voetstappen van Hem te drukken, wiens woord en voorbeeld voor al wie zijn Heiland liefheeft, in leven en in sterven beslist.

Natuurlijk kunnen we ook hierin dwalen, en zijn we gehouden en bereid, om ook hierbij op broederlijke critiek van wie met ons den Christus belijdt, acht te geven. Maar zelfs die broederen, die zich het diepst gegriefd en het bangst geërgerd verklaarden, zullen ons voetstoots toegeven, dat wij niet

1) Bedoeld is de verkiezingsstrijd van 1894.

anders mogen spreken, dan ons, bij het licht dat ons gegeven is, door den geest van Christus geboden schijnt.

Op deze verwijzing naar hetgeen de Heilige Schrift ons omtrent de tegenstelling tusschen „arm” en „rijk” leert, stellen we te meer prijs, overmits we niet nu pas, maar van ons eerste optreden af, ons ten opzichte van de sociale nooden steeds in denzelfden geest uitlieten. Ook wat, in dat verband, de quaestie van het Kiesrecht aangaat.

Toch laten we de quaestie van het kiesrecht hierbij, voorloopig althans, rusten. Welke motieven van het hart vele onzer aanzienlijke Christenen bewogen hebben, om ten opzichte van deze quaestie een andere positie in te nemen dan wij, staat aan ons niet ter beoordeeling. Alleen de Kenner der harten zij hier rechter. En wij zullen ons er wel voor wachten, om van één dier broederen te zeggen, dat hij hierin tegen zijn consciëntie handelde.

Wat ons alleen leed deed, en, als we het openhartig zeggen mogen, op onze beurt „griefde,” en „ergerde”, was, dat de zuigkracht dezer politieke logika velen der aanzienlijke broederen, allicht tegen hun zin, in een gezelschap bracht, waarin ze o. i. naar hun *geestelijken* adelbrief *niet* behoorden.

Aldus is hun invloed destijds tot een steun voor het Conservatisme geworden; en al nemen we gaarne aan, dat ze dit noch bedoelden noch wilden, toch is door hen o. i. niet genoeg rekening gehouden met het moeilijk te loochenen feit, dat hun invloed in die schaal moest terecht komen.

Dit alles kan echter voorshands rusten blijven.

Wat ons, als Christenen, vóór alle dingen noodig is, is, dat we tot *Gods Woord* gaan; dat we met stillen eerbied bij het Kruis van den Christus nederknielen; en dat we tot volkomen eenstemmigheid trachten te geraken over de vraag, uit wat oogpunt en in wat licht de Christus wil, dat we het pijnlijk vraagstuk van de „rijken” en de „armen” in hun bange tegenstelling bezien zullen.

Zelfs al mochten we ons van deze uiteenzetting niet de vrucht beloven, dat men onze houding welwillender en in broederlijker toon beoordeelde, toch kan het voor den lezer van ons blad nooit zonder profijt zijn, dat we ook wat dit ernstig vraagstuk betreft, tegen de leuze der *Revolutie* de stem van het *Evangelie* overplaatsen.

En dan zij het ons vergund, als ter inleiding, te wijzen op het verpletterend oordeel, in de Maart-aflevering van de *Revue des deux mondes* door den heer *Anatole Leroy Beaulieu* over de positie geveld, die door de Christenen, in strijd met den geest van den Christus, tegenover het geld, en dus tegenover den Mammon, ingenomen wordt.

Op dit getuigenis mogen wij onzerzijds ons te eer beroepen, overmits de heer Leroy Beaulieu *geen* democratische sympathieën heeft, maar er veeleer tegen waarschuwt.

Hij althans kan dus niet verdacht worden, gelijk men ons verdenkt, van, uit democratische neiging, het Evangelie, sterker dan goed en geoorloofd is, tegen de zondige, en door God niet gewilde ongelijkheid in de aardsche lotsbedeeling op te roepen.

Hij zegt dan: „Niemand, alzoo sprak de Christus, kan twee heeren dienen. Gij kunt God niet dienen en den Mammon. Mammon nu is de rijkdom. Dit kostelijk woord uit de Bergrede is thans echter verouderd. De Christenen van onze dagen hebben dit alles anders ingericht. Men telt 400 millioen personen die gedoopt zijn in den Naam van Jezus, maar hoevelen onder hen hebben ook maar de minste bedenking, om den Mammon te dienen? Na achttienhonderd jaren is Mammon weer de Koning der wereld geworden. De vroomsten verdeelen zich tusschen den dienst van God en van Mammon, en het zijn niet de zorgen voor hun eeuwige schatten die hen het meest drukken en benauwen. In waarheid zou men haast wanen, dat niet van den rijke, maar van den arme gezegd was, dat een kemel nog lichter door het oog eener naald gaat, dan hij in het Koninkrijk der hemelen. Immers, als de Christenen zich waarlijk van de denkbeelden van hun Heiland doordrongen hadden, zouden ze niet op geld moeten azen, maar veeleer bang moeten wezen, om veel geld te bezitten”. (p. 245).

En met het oog op het anti-Semitisme voegt hij hierbij, dat zeer zeker de Jood een geldslaaf is geworden, maar dat dit alleen mogelijk was, doordien hij ontwaarde, dat men te midden der Christelijke maatschappij het met niets zoover brengen kon, als juist met *geld*, altoos weer *geld*.

Nu willen onze medebelijders van den Christus onder de aanzienlijken hierbij wel in het oog houden, dat de heer Leroy Beaulieu deze onheilge zucht naar het geld volstrekt niet alleen bij de rijken onderstelt en wraakt.

Integendeel, zeer terecht merkt hij op, dat de wilde kreten, die uit de lagere standen der maatschappij opgaan, uit precies denzelfden hartstocht voortkomen.

Het is niet, dat zij het bezit van te veel geld en goed op zichzelf, en uit ideale motieven, afkeuren; maar wat hen in hoofdzaak prikkelt, is, dat anderen *wel* over deze macht beschikken, en zij *niet*.

Opende zich dan ook voor hen de kans om een gunsteling van Mammon te worden, ze zouden ijlings het wierook op zijn altaar ontsteken; en de droeve ervaring leert dan ook, hoe, op enkele gunstige uitzonderingen na, mannen die van arm rijk werden, al spoedig hun vroegere democratische sympathieën vergaten, en schier nog bitterder dan anderen tegen de sociaal-misdeelden optrokken.

Het zijn de Revolutiebeginselen van 1789, die almeer alle uitzicht op een beter vaderland op beschamende wijs deden verbleeken, en die de volken en natiën prikkelden, om in dit korte aardsche bestaan het einddoel van ons streven te vinden. Vandaar dat vooral de regeering van Louis Philippe zulk een stoot gaf aan de revolutionaire ontwikkeling van den Mammondienst. Hij zelf wilde vóór alle dingen een *geldkoning* zijn, achtende dat alleen *geld* macht en invloed kon schenken.¹

In twee stroomingen heeft toen dit zondig revolutionaire drijven zich geopenbaard. Eenerzijds onder *de rijke bezitters*, om op allerlei wijs het losse kapitaal, zelfs door fictie, tot een ongekennde, alles verpletterende hoogte op te drijven. En anderzijds onder *de niet-bezitters*, om zoo al niet rijk, dan toch welgesteld te worden, en daartoe, hetzij met geweld, hetzij door wettelijke maatregelen, het geld aan de bezitters te ontnemen.*

Hoe ideaal dan ook de sociaal-democratie zich voordoe, toch is ook haar streven in den grond der zaak op niets anders, dan op verovering van meerder *geldelijke* macht gericht.

Om meer *stoffelijk* welvaren roept ze; met achteruitzetting van alle hoogere elementen. En de hartstocht, waarmee duizenden bij duizenden achter haar banier aankomen, is niet de hartstocht naar een hooger ideaal, maar schier uitsluitend de hartstocht naar meer stoffelijk welvaren.

Tegen deze *Revolutie* op het erf van Mammon, zoo in den éénen als in den anderen vorm, behooren daarom wij, Christe-

nen, het *Evangelie* van onzen Heere en Heiland te plaatsen.

Zijn beginsel. Zijn geest. Iets van zijn goddelijke liefde.

Daartoe moet steun gezocht, in de hoogere standen, bij die enkele gegoede, vrome Christenen, die er, God zij lof, ook in Nederland nog niet zoo weinigen zijn, die Mammon vloeken en hun Heiland zegenen, niet op de lippen alleen, maar in het hart. En steun eveneens bij die waarlijk vromen onder de lagere standen, gelijk onze bevolking ze naar verhouding meer dan eenig land bezit, die hun hemelsch vaderland zeer verre stellen boven alle genieting der wereld.

Deze elementen, van *omhoog* en van *omlaag*, moeten saamwerken, om ook te midden van ons geslacht een heldere en zuivere dank, in den Evangelischen toon, bij het woelen der sociale machten te doen uitgaan. Slechts worde één ding hierbij niet vergeten, iets waarop ook Leroy Beaulieu met klem en veerkracht wijst; dit namelijk, dat de armen eertijds tevreden en rustig leefden, maar dat het de meergegoede standen zijn, die in hem den dorst naar zingenot en dus naar het geld hebben opgewekt.

„Het zijn de rijken”, zoo zegt hij, „die aan de armen de liefde voor het geld aldoor predikten, en die hun lessen gaven in volksbederf en in zin voor het materiele.” p. 260.

II.

Zult ge het *gewicht* en de *beteekenis* recht verstaan, die te hechten zijn aan hetgeen onze Heere en Heiland over de sociale verhoudingen sprak, dan dient ge althans eenigermate te weten, welke die sociale verhoudingen waren.

Anders weet ge niet op *welke* toestanden Jezus' woorden slaan, en *wat* hij in de toen bestaande toestanden, *loofde* of *wraakte*.

Dit is te meer noodig, nu er Christenen zijn, die zich aan de klem van Jezus' woord pogen te onttrekken, door te zeggen, „dat die harde, snijdende woorden toentertijd wel gepast waren, maar dat ze zin noch beteekenis hebben voor *onzen tijd*.”

Toen, zoo heet het dan, waren het *Heidensche* en *Joodsche* toestanden, waarin onmenschelijken wreedheid heerschte; en daarom moest Jezus toen zoo scherp en diep het mes er in zetten; maar nu is dat alles heel anders geworden, we leven nu in een Christen-maatschappij, waarover het Evangelie zijn zachter glanzende spreidt; en daarom is het de ongerijmdheid

zelve, deze uitspraken van Jezus, zonder verzachting en zonder tempering op onze toestanden te willen overbrengen.

Juist nu, omdat hiervan metterdaad *iets* aan is, en dit korrelke waarheid zoo licht dienst doet om de onjuistheid en de overdrijving van deze voorstelling te dekken, is deze tegenwerping zoo gevaarlijk.

Gevaarlijk niet zoo zeer, omdat ze in de pers tot zelfmisleiding en misleiding van anderen brengt, maar veel meer nog, omdat ze ons hart verschalkt, en ons in den waan brengt, dat we metterdaad ons door den geest van Christus leiden laten, terwijl we feitelijk nog altoos tegen zijn geest ingaan.

Wij onttrekken ons daarom niet aan de moeite, om de sociale verhoudingen, waaronder Jezus optrad, kortelijk toe te lichten.

Natuurlijk zou de breede teekening van die toestanden een klein boekdeel vormen. Daaraan kan een dagblad niet denken. Maar in korte trekken kan aan onze lezers dan toch duidelijk antwoord gegeven worden op de vraag, of de toenmalige toestanden zóo diep *beneden* de onze stonden, dat de critiek van Jezus op die toestanden wel zijn tijdgenooten raakt, maar ons niets te zeggen heeft.

Derhalve eerst een vluchtige blik op de toenmalige *wereld*-toestanden, en ten tweede een woord in het bijzonder over de toestanden in het *Joodsche land*.

Wat nu die algemeene sociale toestanden betreft, zoo zegt een gezaghebbend schrijver ons, behoort de eerste eeuw van het Keizerrijk tot de gelukkigste periode niet alleen van de Romeinsche, maar van de gansche geschiedenis. De stormen van de burgeroorlogen waren gestild, en alom in de wingewesten van het Romeinsche rijk heerschte vrede. Verre weg, aan den buitenzoom, op de grenzen van dit machtige rijk, werden nog wel oorlogen gevoerd, maar die de landen, door de Middellandsche zee bespoeld, niet raakten. Wel maakten de Keizers uit het Huis Julia zich aan daden van duldelooze wilkeur schuldig, maar die wilkeur week later en strekte zich weinig verder dan tot Rome en zijn naasten omtrek uit. Allerlei gevonden inscripties bewijzen, hoe men in de wingewesten, zelfs onder Keizers als Nero, een stil en rustig leven leidde, en zich gelukkig gevoelde. Het landsbeheer was uitstekend geregeld; de rechtspleging, met name in burgerlijke zaken, even uitnemend; en een uitzuigen van de wingewesten, als onder de Republiek had bestaan,

kwam niet meer, en althans niet straffeloos meer voor. De belastingen waren matig en billijk verdeeld. De directe belastingen hieven keizerlijke ontvangers, en de indirecte werden nog wel verpacht, maar zelfs de min goede keizers deden wat ze konden, om misbruik hierbij tegen te gaan. Handel en Bedrijf bloeiden. De wegen werden uitnemend onderhouden; er heerschte algemeene veiligheid te land en op zee; havens werden aangelegd, kanalen gegraven, de riviervaart geregeld. Het muntstelsel werd op vasten voet gebracht. De koopsteden aan de Middellandsche Zee bloeiden. Ongelooflijke schatten stroomden uit alle wingewesten saam naar de éene stad van Rome, maar ook uit Rome weer naar de wingewesten om met grof geld allerlei voorwerpen van Oostersche herkomst te betalen. Het ambacht schitterde in artistieke zin zooals nooit daarvóór noch daarna. De landbouw werd op rationeele wijze gedreven. Het warmoezeniersbedrijf, de ooftteelt en de wijnbouw stonden zoo hoog als thans in onze meest beschaafde landen. Plinius' brieven leeren ons in Po-dal van Boven-Italië sociale toestanden kennen, waarin geen noemenswaarde armoede voorkwam. En in geheel het oosten des rijks, waar met name het ambacht en de nijverheid bloeiden, was de sociale toestand niet minder gunstig. Voor de voeding van het volk werd uitnemend gezorgd, en kwam een groot ongeluk voor, zooals bij de overstroming van Pompeï door de lavastroomen uit de Vesuvius, dan hielp regeering en particulier initiatief om strijd, om de slachtoffers te hulp te komen.

Ook de verhouding tusschen het dagloon en de broodprijzen was gunstig. Een reiziger betaalde, volgens een inscriptie, in een logement voor brood 5 cent en voor de overige spijzen 10 cent. Alleen het vleesch, dat ook nu nog in Italië alleen de hoogere volksklasse eet, kostte f 0,70 het Kilgr. schapenvleesch, f 1,70 het Kilogram varkensvleesch, en een kip kostte f 0,75. Maar een arbeider, die gewoon loon verdiende, was dan toch in staat in vijf dagen zóoveel te verdienen, dat hij teerkost voor een maand kon koopen, zoodat een gezinshoofd van een gezin met vijf personen, de jonge kinderen naar rato gerekend, in 20 dagen genoeg ontving, om zijn gezin te voeden.

De tegenstelling tusschen arm en rijk was ook destijds wel groot, maar toch was het onderscheid tusschen de sociale positie bij lange niet wat het nu is. Het rijkste en grootsté ver-

mogen, waarvan we onder de keizers lezen, bedroeg 54 miljoen gulden. Zulk een kapitaal bezaten alleen de Lentulen en Narcissen, en dat waren de Rothschilds dier dagen.

Wat zegt dit dan, vergeleken bij hetgeen nu de Rothschilds bezitten? In 1875 bedroeg hun vermogen reeds 2400 miljoen gulden, en sinds is het tot 5000 miljoen gestegen, om zich nogmaals elke 15 jaar te verdubbelen. Het crediet, die vloek van onzen tijd, was onbekend. Men werd constant betaald. Schier alle kapitaal was in land belegd, en kon daarom niet, gelijk thans, zooveel armoede kweeken. Armoede in den zin van ons Pauperisme kwam dan ook niet voor. Meest gold het bijzondere gevallen van verarming, die licht te helpen waren. Want wel is na de Antonynen het bange Pauperisme ook in het Romeinsche rijk uitgebroken, en heeft zijn ondergang verhaast, maar in de dagen waarin Jezus optrad en sprak is van armoede, als algemeen verschijnsel, in den zin waarin wij haar kennen, eenvoudig geen sprake 1).

Tot zoover onze zegsman, dien we bijna woordelijk uitschreven, opdat de schijn niet ontsta, alsof wij voor het doel van ons betoog den toenmaligen toestand schooner kleuren dan die was.

Dat de sociale toestand onder de eerste keizer's dikwijls in een geheel ander licht wordt geplaatst, is daaraan toe te schrijven, dat men schier uitsluitend op den socïalen toestand in Rome zelf lette.

Dit geschiedde eerst te onzent.

De stad Rome verkeerde in geheel exceptioneele positie. Deze éene stad beheerschte de wereld, en beeldde zich in, dat de wereld voor haar werken moest, opdat zij in *dolce far niente* zou kunnen leven en genieten. Vandaar dat haar bevolking van ruim anderhalf miljoen inwoners eenvoudig aan allen arbeid zoo goed als ontwend was. Men teerde op zijn lauweren. En de stedelijke regeering besteedde soms in een enkel jaar ruim zeven miljoen, om het volk te spijzigen. Er werden bij feestelijke plechtigheden maaltijden voor het volk gegeven, waarbij 20,000 tafels gedekt werden. Op 135 dagen van de 365 moest het volk gratis allerlei tooneel- en sport-voorstellingen kunnen bijwonen, en bij gewichtige regeeringsgebeurtenissen regende het niet ridderorden onder de ambtenaren, maar goud onder

(1) UHLHORN I. p. 94 v. v.

het volk, zoodat Septinius Severus zelfs f 420 per gezin uitdeelde aan baar geld.

Bovendien werd in Rome voor de armen op allerlei wijze gezorgd. Er waren stichtingen voor de opleiding van hulpe-loozen en weezen. Door den aanleg van koloniën buitenaf ontlastte men Rome. De patroon betaalde aan zijn cliëntes gemeenlijk f 0,70 per dag uit. De zoogenaamde collegia hieven een maandelijksche contributie voor de arme leden. En bij ramp of tegenspoed wedijveren de vermogenden, om te schitteren door rijke gaven.

Met de locale toestanden in Rome echter had Jezus' optreden niets uitstaande. Hij trad op en sprak in een Oostersch-Romeinsch wingewest. En in deze wingewesten nu was, over het algemeen, de sociale positie volstrekt niet minder dan thans, eer aanmerkelijk beter.

En althans het Pauperisme, gelijk dit thans weer het hoofd opsteekt, was destijds in die landen onbekend.

III.

Onze lezers willen het ons ten goede houden, dat we deze artikelenreeks iets breeder opzetten.

Het belang der zaak eischt dit.

Dit is te meer noodig, nu de predikatie zoo lange jaren in gebreke is gebleven, om de leer van Jezus ten opzichte van de sociale verhoudingen met klem te doen uitgaan. Vaak scheen het, alsof Jezus' leer dienaangaande voor ons geen beteekenis had. En het zijn, het moet tot onze zelfbeschaming gezegd, de ongeloovigen, en niet de verlost des Heeren geweest, die er het eerst de aandacht op vestigden, dat de Heilige Schrift, en met name het optreden van onzen Heiland, ook voor deze nooden een woord van gezag en beteekenis had.

Hierdoor echter is men, ook in onze kringen, zoo omhoog als omlaag, derwijs van Jezus' woord en geest op dit punt vreemd, dat een korte herinnering niet volstaat, en het broodnoodig is, dit geheele onderwerp eens in helder, moge het zijn, in overtuigend licht te plaatsen, zal er ook te dezen opzichte weer eenstemmigheid in de voorstelling der Christenen kunnen heerschen.

Nu schetste ons vorig artikel de algemeene sociale verhoudingen, gelijk die in Jezus' dagen in de Romeinsche wingewesten, waartoe ook het Heilige land behoorde, gevonden werden

en we teekenden die verhoudingen niet zelf, maar legden aan onze lezers de teekening van Uhlhorn voor, deels om zelfs den schijn te mijden, als gingen we partijdig te werk, deels omdat Uhlhorn elken trek in zijn schets met bewijzen staaft.

Reeds die schets nu toonde ons, dat de sociale verhoudingen in Jezus' dagen volstrekt niet *ongunstiger*; en in menig opzicht zelfs *gunstiger* waren, dan in onze dagen.

Toch is hiermede nog niet genoeg gezegd.

Onze Heiland toch trad op in een Romeinsch wingewest, dat in zedelijk en sociaal oogpunt zich nog weer uitermate *gunstig* van de overige onderscheidde.

Onder Israel was het Woord van God uitgegaan; zijn volks-verleden was door God zelve ingezet in een sociaal kader, dat de armoede, in den vorm waarin wij het Pauperisme kennen, ten eenenmale uitsloot; en voor zooveel ook onder dit volk door eigen schuld of tegenspoed verarming voorkwam, was deze én tijdelijk beperkt én door den geest der barmhartigheid gelenigd.

Men versta dit niet mis.

We beweren geenszins, dat er onder het oude Israel reeds die hooge geest der liefde heerschte, die het kenmerk zijn moet van elken Christelijken kring. Maar toch, waar Uhlhorn de Heidensche wereld, ook bij haar dragelijke sociale toestanden, *Eine Welt ohne Liebe*, d. i. een „wereld zonder liefde” noemt, daar erkent hij zelf, dat dit van de sociale toestanden in Israel *niet* mag gezegd worden.

Niets is dan ook onjuister, dan de voorstelling, als of het gebod „dat we onzen naaste zullen liefhebben als onszelven”; voor het eerst van Jezus' lippen zou gekomen zijn. Letterlijk toch komt dezelfde uitspraak reeds in het Oude Testament voor, en zelfs de liefde voor den vijand is reeds in Spreuk. 25: 2 en elders voorgeschreven.

De „barmhartigheid”, die uit ontferming en liefde werkt, en die zoo principieel tegen de Heidensche *caritas* of *liberalitas* overstond, is van Godswege niet eerst onder het Nieuwe Testament, maar even stellig onder het Oude Testament aan zijn volk op het hart gebonden. Zie het maar in Psalm 37: 26, 41: 1, 112: 15. In Job 29: 16. In Spreuk. 12: 10. In Jesaja 58: 7 vv. heet het: „Is niet dit het vasten, dat ik verkies, dat gij den hongerige uw brood mededeelt, en de armen, verdrevenen in huis brengt? Als gij een naakte ziet, dat gij hem

kleedt, en dat gij u voor uw vleesch niet verbergt?" En dit alles, opdat in vervulling ga het gebod in Lev. 19: 18 aan Israel gegeven: „Gij zult uwen naaste liefhebben als u zelven, *want Ik ben de Heere.*”

Slechts hierin bestond het verschil tusschen den dienst der Barmhartigheid onder Israel en van Jezus' woord, dat onder Israel het *gebod*, en naar Jezus' eisch de innerlijke *aandrift* van het hart, uit dank, tot liefde nopen moest; en ten andere, dat het betoon van liefde onder Israel door vaste bepalingen geregeld was, en onder ons geestelijk-*vrij* is. Toen moesten de *tienden* geofferd; onder de Christenen moet een iegelijk zelf weten, of hij dië tienden brengen kan, en of hij er met die tienden van af is.

Juist echter tengevolge van de wettelijke bepalingen, die onder Israel van Godswege den toestand beheerschten, waren de toestanden er in menig opzicht *gunstiger* dan onder ons Christenen, aan wier *vrijheid* de afbakening van het perk onze liefde is overgelaten.

De wetten, door God voor het land gegeven, waren reeds van dien aard, dat hierdoor de kloof tusschen rijk en arm op merkelijke wijze getemperd werd. Van meet af toch was elk Israeliet leenman over een stuk land van zijn God, en stond niemand hulpeloos. Maar bovendien, en hierin vooral ligt de heerlijkheid van Israels agrarische wetgeving, ook als iemand door eigen schuld of door tegenspoed zijn land en zijn have was kwijt geraakt, dan rustte dit niet als een vloek *op zijn nakomelingen*, maar was die verarming altoos slechts *tijdelijk*. Er was van Godswege een vaste termijn bepaald, waarop elk stuk land, hoe ook vervreemd, aan den oorspronkelijken eigenaar terugkeerde.

Het begrip van eigendom was onder Israel dan ook een geheel ander dan onder het Romeinsche recht. Het denkbeeld, alsof iemand absolutelijk kon beschikken over zijn eigendom, kende Israel niet. Alle bezit gaf slechts relatieve rechten. Wie een akker, of een wijngaard, of een boomgaard van olijven en vijgen bezat, mocht de vrucht niet schoon ophalen. Er moest op den akker en aan den boom iets overblijven voor de armen. (Deut. 24: 19 v.v.) Wie door een zaadveld ging, mocht er met de hand van plukken mits hij er maar niet met zijn sikkel in sloeg (Deut. 23: 25). In het Sab-

bathjaar was *heel* de opbrengst van akker en bodem voor de armen. (Exod. 23: 11). Leenen op woeker was verboden. Wat geleend was, moest in het Sabbathjaar worden kwijtgescholden (Deut. 15: 2 v.v.) Het loon moest voor den zonsondergang worden afbetaald (Deut. 24: 15). Kortom, geheel het beheer over het bezit stond onder hooger wet en hooger controle.

En hierbij kwamen dan nog de bepalingen van den tweeden tiend, die niet aan de Levieten maar vooral aan de wezen en weduwen ten goede kwam; van de offermalen, waarbij ook de armen moesten gevraagd worden; van de aalmoezen, die mild en ruim moesten gegeven worden; en bovenal over de broederlijke verstandhouding, waarin men zich tegenover de armen en geringen te plaatsen had.

De sociale afstand tusschen rijken en armen, gelijk wij dien kennen, was in Israel dan ook *geheel* onbekend. Ge merkt het wel uit Jezus' gelijkenissen. Uit de heggen en uit de stegen worden ze bijeengetrommeld, om te komen aanzitten aan de gastmalen der goede ingezetenen.

Nu moet hierbij natuurlijk in het oog worden gehouden, dat de werkelijkheid daarom nog volstrekt niet aan den geest der wet beantwoordde, en dat ook Israel tegen de barmhartigheid der wet gezondigd heeft.

Raadpleegt men echter de Apocryphe boeken des Ouden Testaments, die ons den toestand leeren kennen, gelijk die tusschen Maleachi en Johannes den Dooper geworden was, dan ziet men, dat de zorg voor de armen juist in deze geschriften nadat de sociale toestanden minder gunstig werden, sterker op den voorgrond treedt. Zelfs drong reeds toen de valsche voorstelling in, alsof het geven van *aalmoezen* zondedelgende kracht bezat. Zoo staat er in Tobias 12: 8: „Aalmoes is beter dan veel geld als een schat verzamelen, want de aalmoezen verlossen van den dood, delgen de zonde, en redden ten leven.” En in Jezus Sirach 3: 33; „Zoo als water het vuur bluscht, zoo bluscht de aalmoes de schuld der zonde.”

Zelfs toen de Pharizeërs den toon aangaven, berispte niemand hen, dat ze geen of niet genoeg aalmoezen gaven, maar alleen, dat ze het deden uit verkeerd beginsel.

Wat het Nieuwe Testament ons omtrent de toenmalige sociale verhoudingen leert, verraaft dan ook nergens het optre-

den van het eigenlijke Pauperisme; de plicht dat men den armen mede moet deelen wordt van geen enkele zijde betwist; van groote, rijke vermogens is geen spoor te ontdekken; en *a* wat vooral den toestand kenmerkt, is dat armen en rijken op voet *van persoonlijk verkeer* met elkanderen omgaan; dat de armen bij de meer vermogenden ook over huis verkeerden; en naar Oosterschen trant, geheiligd door den geest van Israels wetgeving, tot zelfs aan de tafel der rijken worden toegelaten.

De rijke man en de arme Lazarus schetst ons een stuitend tafereel; maar het feit dat de arme Lazarus toegang tot het huis van den rijke had, en onderwijl hij aanzat, zich van den afval van diens tafel kon voeden, verraadt toch een gemeenzaame verhouding tusschen stand en stand, gelijk die aan onze Christelijke maatschappij geheel vreemd is.

Vat men dit nu alles saam: eerst wat de algemeene conditie van de Oostersche wingewesten destijds onder het Keizerlijk bewind was, en dan wat de heilrijke invloed was, die bijzonderlijk in Palestina door de inwerking van Israels wet werd uitgeoefend, dan kan de conclusie waarlijk geen andere zijn, dan dat de toenmalige sociale toestanden, gelijk Jezus die om zich heen waarnam, niet *ongunstig*, maar veeleer *gunstig* bij onze hedendaagsche toestanden afstaken.

IV.

Niet nieuw, maar dan ook onweersproken is de opmerking, waarvan we hier uit moeten gaan, deze namelijk, dat onze Heer en Heiland zelf zijn positie niet onder de *hoogere*, maar onder de *lagere* standen der maatschappij koos.

Ook in dit opzicht geldt het woord der profetie bij Jesaia: „*Hij had geen gedaante noch heerlijkheid. Als wij hem aanzagen zoo was er geen gestalte, dat wij hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht en de onwaardigste onder de menschen.*” (Jes. 53: 2.)

Schrille woorden, die wel een tijdlang zijn opgevat, als lager in, dat onze Heiland een afzichtelijk gelaat had gehad, maar die thans toch vrij algemeen verstaan worden, als doelende op Jezus' sociale positie en op den dunk van het publiek omtrent den Rabbi van Nazareth.

Zij nu, die met de Christelijke kerk aan het eeuwige bestaan van den Middelaar gelooven, weten en belijden met

ons, dat dit optreden van Jezus in de lagere standen der maatschappij niet toevallig is geweest, noch ook door *dwang* hem opgelegd, maar dat hij dit zelf aldus heeft verkozen. „*Die, daar hij rijk was, arm is geworden om onzentwil, opdat gij door zijn armoede zoudt rijk worden.* (2 Cor. 8: 9.)

Zelf was de Christus zich dan ook volkomen van deze zijne sociale positie bewust, zooals dit blijkt uit zijn snijdendschoon woord: „De vossen hebben holen en de vogelen des hemels hebben nesten, *maar de Zoon des menschen heeft niet waar hij het hoofd nederlegge.*” (Luc. 9: 58.)

En dat dit plaats nemen van Jezus, als we ons zoo mogen uitdrukken, onder de *lagere* standen der maatschappij, zelfs een bestanddeel van de Evangelieprediking der Apostelen uitmaakte, blijkt niet alleen uit wat we zooeven uit den Korintherbrief aanhaalden, maar eveneens uit Phil. 2: 6 v v., waar het heet, dat de Christus, in de gestaltenisse Gods zijnde, het geen zaak van roof geacht heeft, om Gode evengelijk te worden, maar heeft zich zelven vernederd, de „gestalte van een *dienst-knecht* aangenomen hebbende.”

De Evangelieën met name het Evangelie van Lukas, leggen er zich dan ook op toe, om deze sociale positie van Jezus, tijdens hij op aarde was, in helder licht te stellen, en er op alle manier de aandacht op te vestigen.

Het is zoo, een van God gezonden heraut gaat voor hem uit om hem den weg te bereiden; en deze heraut is van priesterlijken bloede; maar ook de zoon van Zacharias blijft niet onder de hoogere families van Jeruzalem verkeerden, maar breekt er mede, vergenoegt zich met de allereenvoudigste kleeding, en leeft van sprinkhanen en wilde honing in de woestijn.

En als het gewijd verhaal toekomt aan de ontvangenis en de geboorte van den Christus zelven, dan wordt ge niet naar Jeruzalem of Jericho of Caesarea verplaatst, maar naar de kleine landstedekens van Nazareth en Bethlehem, het éene zoo veracht dat Nathanaël vroeg: „Kan uit Nazareth iets goeds komen?” en het andere zoo onbeduidend, dat er slechts één herberg was, te klein om al wie opkwam te bevatten.

Ongetwijfeld was Maria van hooge afkomst, zelfs van koninklijken bloede, maar haar sociale toestand plaatste haar toch niet onder de rijken en aanzienlijken, doch onder de kleinen en vergetenen in den lande.

De man, aan wien ze verloofd werd, was de timmerman in het kleine vlek, dat Nazareth heette. Beiden saam bezaten zóo weinig middelen, dat de Wijzen uit het Oosten hun goud moesten aanbrengen, om de vlucht naar Egypte mogelijk te maken. En Maria leefde, juist bij haar hooge familietraditie, zóo diep onder den indruk van dit *lage* in haar sociale positie, dat zij in haar lofzang zong: „Mijn geest verheugt zich in God mijnen Zaligmaker, omdat hij *de nederheid*, d. i. de lage, gedrukte positie, zijner dienstmaagd heeft aangezien. *Hongerigen* heeft hij met goederen vervuld en *rijken* heeft hij ledig weggezonden”. (Luc. 1: 47, 48, 53).

Hoe karig ons dan ook de berichten over Jezus' eerste levensjaren zijn toegemeten, zooveel blijkt toch wel, dat onze Heiland, op drie na, al de jaren zijns levens in het vergeten Nazareth heeft doorgebracht, en zelfs daar behoorde, niet tot de hooge of met gezag bekleede familiën, maar tot den kleinen ambachtsstand. Zelfs maakt de traditie het niet onwaarschijnlijk, dat Jezus zelf arbeid in dit kleine ambacht verricht heeft.

En zooals het met de sociale positie van Jezus zelf was, evenzoo stond het met zijn omgeving.

De eersten, aan wie zijn komst verkondigd wordt, zijn niet de leden van het Sanhedrin noch ook de leden van het vorstelijk Herodesgeslacht, maar arme herders, die in Efratha's velden de nachtwacht bij hun kudde hielden. Mannen, van wie niet eens blijkt, dat deze kudde hun eigendom was, en die veeleer den indruk maken, dat zij slechts als schapenwachters in dienst waren, om bij het nachtelijk uur over die kudde te waken.

Bij de voorstelling van Jezus in den Tempel zijn Jozef en Maria er, ondanks de vriendschap van deze herders, dan ook nog zóo armoedig aan toe, dat ze geen „lammeken” voor het offer betalen kunnen, en alzoo over geen *drie* gulden konden beschikken, zoodat ze het offer afdeden met een „paar tortelduiven,” gelijk dit in Lev. 12: 8 alleen *aan de armeren* vergund was.

Een lam was eisch, maar „wiens hand niet genoeg voor een lam vond,” kon met twee tortelduiven of twee jonge duiven volstaan; vogelen die in Israel zeer gewoon waren, en daarom, o, zoo weinig kosten.

Waren nu die herders *eigenaars* van hun kudde geweest, zoo zou

Maria stellig wel een lammeken hebben kunnen machtig worden. En dat ze toch *de offerande der armeren* offerde, bewijst alzoo, niet alleen, dat ze zelve van middelen ontbloot was, maar ook, dat die herders in Efrata's velden tot de arme schapenwachters behoorden.

En dat dit alles geen droeve noodzakelijkheid, maar verordening Gods was, en door *Jezus zelf aldus gewild* werd, toont niets zoo duidelijk als de keuze van zijn discipelen.

Want wel heeft Jezus later ook enkele vrienden onder de aanzienlijke mannen van Jeruzalem; maar Nicodemus komt bij nacht tot Jezus, en Jozef van Arimathea blijft zich schuilhouden.

De kring, waaruit Jezus zijn discipelen kiest, is dan ook niet de kring der hooge ambtenaren, noch de kring der aanzienlijken, noch de kring der geleerden, maar de kring der „eenvoudigen in den lande.”

Het zijn kleine burgers, gelijk men ze in Scheveningen en op Katwijk, in Noordwijk en in Egmond, op Marken en op Urk vindt, visschers van beroep, die zelf, met eigen familie, de visscherij uitoefenen. Johannes en Jacobus deden dienst op het scheepke van hun vader, en moesten met eigen hand hun netten boeten.

Het waren dus niet eens visschers, die ge met de reeders van Scheveningen kunt vergelijken, want die varen zelf niet; en bovendien de scheepkens op Gennesareths meer konden van verre de vergelijking met onze pinken niet doorstaan.

En wel heeft Jezus later, eerst in Mattheus, den tolpachter, en nog later in Paulus, ook mannen van eenigszins hoogere sociale positie geroepen, maar dit neemt toch het feit niet weg, dat Jezus zich bijna uitsluitend mannen uitkoos van *onaanzienlijken* stand, en dat hij, de drie jaren van zijn omwandeling op aarde, het meest met lieden uit dezen lagen stand verkeerde heeft.

Hiermee is natuurlijk in het minst niet gezegd, dat Jezus niet ook wel sprak met mannen van hooger positie. Zelfs blijkt uit de bruiloft te Kana, uit het ingaan in Zacheüs' huis, uit zijn aanzitten bij Simeon, en zooveel meer, dat onze Heiland ook wel terdege zijn relatiën onder andere standen had.

Maar toch, dit alles kan het veelbeteekenende feit niet ongedaan maken, dat Jezus vrijwillig en opzettelijk zelf onder de

lagere volksklasse zijn plaats koos; het meest met de kleinen in den lande omging; en uit de minder aanzienlijken bij voorkeur zijn getrouwen koos en de mannen riep, op wie hij hope stelde voor de toekomst van zijn heilig werk.

Ook de schare, die hem natrekt op zijn tochten om Genesareth's meer, maakt niet den indruk van geweest te zijn, wat men thans noemt een „gedistingeerd publiek.” Zorgeloos, zonder knapzak of leeftocht, volgen ze Jezus; en als de duizenden door hem gespijzigd worden, beeldt kunst en traditie ons steeds een tafereel af van geringeren uit den lande, die in stillen eenvoud, om Jezus heen, in groepen zijn neergezeten.

Dit veelzeggende feit, dat onze Heiland zijn sociale positie koos en innam, niet onder de grooten der aarde, maar onder de kleinen in den lande, springt dan ook zóo van allen kant en op allerlei wijs in het oog, dat nog nooit iemand gepoogd heeft, de zekerheid van dit feit te betwisten.

Veeleer is in lied en predicatie dit feit van Jezus schamele geboorte en sobere levenspositie en min aanzienlijke omgeving eeuw in eeuw uit erkend, met heiligen aureool omtogen, en niet zonder geestdrift in idealen zin verheerlijkt.

Alleen maar, de beteekenis van dit feit, *ook voor onze sociale verhoudingen*, is niet genoeg gevoeld.

Men wees er op, om Jezus' nederigen zin te eeren. Men vergeestelijkte zijn aardsche geringheid. En men maakte er gebruik van, om tot hemelzin aan te sporen.

En toch, hoe goed dit ook zij, er ligt meer in.

Jezus had keus.

Hij kon zijn positie nemen, waar hij dit wilde. In het paleis, onder de machtigen der aarde, of onder de kleinen in den lande.

En zie, *hij koos het laatste*.

Dit moet uiteraard *een reden* gehad hebben.

Er moet iets geweest zijn, dat hiertoe bewoog, dat het paleis deed voorbijgaan en de huizen der machtigen deed mijden, om de stille woningen der kleinen in den lande op te zoeken. Iets wat bij hem vooral sterk sprak, omdat hij immers uit Davids geslacht, van koninklijken bloede, zelf Koning in het Godsrijk was.

Nu gissen we hier niet naar; want wie zal indringen in de verborgene gedachten des Heeren? — maar zooveel blijkt dan

toch, dat er ook in Jezus' dagen zekere tegenstelling tusschen *hoogere en lagere* sociale positie bestond, en dat in Jezus' geboorte, levensomstandigheden, en omgeving de band veel nauwer was met *de kleinen* in den lande, dan met de aanzienlijken en grooten der aarde.

En ook dat Jezus voor de toekomst van het Koninkrijk der hemelen, blijkens de keuze zijner jongeren, veel meer van de kleinen, dan van de grooten heeft verwacht.

V.

Op juiste wijze vast te stellen, in welke volgorde van tijd de verschillende ontmoetingen van Jezus plaats grepen en de onderscheidene toespraken door hem gehouden zijn, is een ver van lichte taak. De Evangelien geven geen kroniek noch een dagboek, maar teekenen ons alzijdig één machtig levensbeeld.

Toch staat wel zóoveel vast, dat Jezus' optreden in de Synagoge te *Nazareth*, en de dusgenaamde *Bergrede*, kort op de *verzoeking in de Woestijn* volgden, en alzoo aan den aanvang staan van Jezus „openbaring aan Israel.”

Hierbij nu trekt het terstond de aandacht, dat in de verzoeking eerst *de honger* komt; dat daarna in de Synagoge te *Nazareth* uit Jes. 61: 1 de plaats wordt opgeslagen, die zegt, dat de Christus gezalfd is, om *den armen* het Evangelie te verkondigen; en dat straks in de *Bergrede* zelve de eerste Zaligspreking eveneens *den armen* geldt.

Voeg hierbij, dat Jezus de discipelen van Johannes den Dooper, als bewijs voor zijn Goddelijke zending, niet alleen op zijn woorden wees, maar ook hierop „dat *den armen* het Evangelie werd verkondigd,” en het is immers boven allen twijfel verheven, dat in Jezus' openlijk optreden en spreken als *hoofdtrek* uitkomt, hoe hij zich opzettelijk, hoe hij zich bij voorkeur, hoe hij zich, krachtens zijn zalving en roeping, in de eerste plaats tot *de armen* wendt, en onder hen in hoofdzaak de onderdanen zoekt voor zijn Koninkrijk.

Dit vereischt echter én wat Jes. 61: 1 betreft, én wat de Zaligspreking der armen aangaat, een korte toelichting.

Die toelichting is noodig bij Jes. 61: 1, overmits in onze overzetting hier geen sprake is van de armen, maar van „het brengen der blijde boodschap aan *de zachtmoedigen*,” en even

onmisbaar bij de zaligspreking, omdat de tekst van Luc. 6: 20 van dien in Matth. 5: 3 verschilt.

We moeten dus wel een oogenblik de aandacht van onze lezers vragen voor een op zichzelf uitlegkundige quaestie.

Ten opzichte van Jes. 61: 1, ligt deze eenvoudig, en kunnen we volstaan met een korte verwijzing naar Luc. 4: 16, waar we dit lezen:

„En hij kwam te Nazareth, daar hij opgevoed was, en ging, naar zijne gewoonte, op den dag des sabbats in de synagoge; en stond op om te lezen.

En hem werd gegeven het boek van den profeet Jesaja; en als hij het boek opengedaan had, vond hij de plaats, daar geschreven was:

De Geest des Heeren is op mij, daarom heeft Hij mij gezalfd; Hij heeft mij gezonden, om den armen het Evangelie te verkondigen, om te genezen, die gebroken zijn van harte;

Om den gevangenen te prediken loslating, en den blinden het gezicht, om de verslagenen heen te zenden in vrijheid; om te prediken het aangename jaar des Heeren.

En als Hij het boek toegedaan en den dienaar wedergegeven had, zat hij neder; en de oogen van allen in de synagoge waren op hem geslagen.

En hij begon tot hen te zeggen: Heden is deze Schrift in uwe ooren vervuld.”

Hieruit blijkt dat Jezus-zelf de woorden van Jes. 61: 1 vertolkt heeft als een verkondiging van het Evangelie *aan de armen*; en dit wijst uiteraard de zaak voor ons en onze lezers uit.

Niet zoo gemakkelijk is de vraag te beantwoorden, of bij de zaligsprekingen in de eerste plaats aan *de armen van geest*, of aan de armen in *socialen* zin te denken zij.

Gelijk men weet, staat er in Matth. 5: 3: „Zalig zijn *de armen van geest*, want hunner is het Koninkrijk der hemelen,” terwijl we in Luc. 6: 20 lezen: „Zalig zijt *gij, armen*, want uwer is het Koninkrijk der hemelen.”

De vraag rijst alzoo: moet Luc. 6: 20 beschouwd als een verkorte manier van schrijven, en moet dus zijn bericht vergeestelijkt; of wel, moet Lucas en Mattheüs zoó in overeenstemming gebracht, dat én de sociale armoede én de geestelijke armoede, als hiermede saamhangend, *beiden* tot hun recht komen?

Ook hierbij nu zullen we niet zelf spreken, overmits óns getuigenis ten deze allicht verdacht zou zijn; maar we zullen ons

beroepen op twee uitlegkundigen, de één uit vroeger, de ander uit jonger tijd, wier naam ook onder notabele kringen gezag heeft, t. w. op *Calvijn* en *Godet*.

Calvijn dan zegt (Op. ed. Schippos. VI. p. 64): „Overmits de woorden bij Lucas en bij Mattheüs hetzelfde moeten beteekenen, is het aan geen twijfel onderhevig, dat Jezus zalig spreekt dégenen die door tegenspoed gedrukt worden en lijden, sléchts met dit verschil, dat Mattheüs, door zijn bijvoeging, de zaligheid beperkt tot die onder tegenspoed gedrukten, die geleerd hebben om onder de tucht van het kruis nederig te zijn.”

Calvijn verstaat dus de zaligspreking als een zaligspreking niet van de geestelijk ontblooten, maar wel terdege van de *sociaal armen of gedrukten*; maar beperkt de zaligspreking, met het oog op Matth. 5: 3, zeer terecht tot die armen en gedrukten, die stil voor God zijn.

En raadplegen we nu *Godet* in zijn bekende commentaar op het Evangelie van Lucas (I. p. 328) dan vinden we ook bij hem geheel dezelfde uitlegging.

Godet aarzelt geen oogenblik te verklaren, dat Lucas ons de meer oorspronkelijke lezing geeft; wat hij met name daaruit afleidt, dat bij Lucas de woorden zich tot de schare zelve richten: „Zalig zijt *gij* armen, *gij* hongerigen enz;” en zet nu op keurige wijze uiteen, hoe Mattheüs dit wel moest veranderen, toen hij de zaligspreking uit den tweeden persoon (*gij*) in den derden persoon overbracht.

In den derden persoon: „Zalig zijn *de armen*” zou de uitspraak ongegrond zijn geworden. Of hoe, zouden *alle* armen, ook de grootste deugnieten onder hen, zalig zijn? Juist en waar was deze uitspraak alleen, toen Jezus zijn discipelen en den kring van geloovige armen, die om hem stond, aanziende, tot hen persoonlijk sprak: „Zalig zijt *gij* armen, zijt *gij* hongerigen” enz.

Toen nu echter Mattheüs dit in den derden persoon ging omzetten: „Zalig zijn *de armen*, zalig zijn *de hongerigen* enz.,” zoo zegt Godet, toen moest er wel een geestelijk element bijgevoegd, en daarom schreef Mattheüs toen: „Zalig zijn de armen van geest.”

Tot zoover Godet, die Calvijn's gedachten nog keuriger uitwerkt, en met hem tot de slotsom komt, dat Jezus wel waarlijk de *armen in socialen* zin zalig spreekt, maar natuurlijk met

voorbehoud, dat de sociale gedruktheid niet tot verwildering van den geest, maar tot de vreeze Gods leide.

Uit dien hoofde kan het dan ook kwalijk worden goedgekeurd, als in de predicatiën al zulke uitspraken voortdurend *vergeestelijkt* worden, en elk rapport met het leven er uit wordt weggenomen, door de *sociale* beteekenis, die er in ligt, weg te cijferen. Zelfs onze kantteekenaren zijn op dit punt veel te kort, en staan in fijnheid van uitlegging op dit punt verre bij Calvijn ten achteren.

Toch komt het op het uitgangspunt alleen aan. Beeldt men zich eenmaal in, dat al zulke uitspraken van Jezus uitsluitend op den toestand *der ziel* zien, dan verbreekt men het verband tusschen *ziel* en *lichaam*, tusschen ons *in-* en *uitwendig* levensbestaan, waaraan én de Schrift én Jezus steeds onverbiddeijk vasthouden, en geraakt zodoende ongemerkt op een dwaalspoor.

Nu staat het naar aller eenparige uitlegging vast, dat Jezus in zijn antwoord aan Johannes' jongeren, als merkteeken van zijn Messiaswaardigheid, wees op het feit, dat hij zijn Evangelie aan *de armen* verkondigde.

Hier toch is de tekst van Lucas en Mattheüs eensluidend, en laat ook Marcus alle *geestelijke* bijvoeging weg.

De zin dezer woorden nu kan *niet* zijn, dat Jezus, op de wijze der „innere Mission” of der „inwendige zending,” niet enkel aan de rijken, maar óók aan de armen het Evangelie verkondigde, en dat hij dus de armen *niet vergat*.

Zoo matte, lauwe opvatting ware eenvoudig ongerijmd. Of hoe zou ooit het feit, dat hij niet enkel aan de rijken, maar óók aan de armen het Woord van God bracht, een merkteeken van zijn Messiaschap geweest zijn.

Geheel deze gedachtelooze en oppervlakkige uitlegging vernietigt dan ook zichzelf.

Neen, de hooge en treffende beteekenis van deze verklaring van Jezus ligt juist hierin, dat hij zegt, zich als gezondene des Vaders, *niet* tot de hoogere standen, maar tot de *lagere* standen der maatschappij in de eerste plaats met zijn Evangelie gewend te hebben.

Dát is het kenmerkende van den Messias.

Schier alle andere Godsdienststichters zijn begonnen met zich tot *de grooten der aarde* te wenden; maar Jezus doet zoo niet.

Hij wendt zich juist omgekeerd tot wat klein en veracht is. En daarom nu laat hij aan Johannes weten: dat door hem niet in de eerste plaats aan de magnaten van Jeruzalem, maar aan de arme bevolking van Galilea het heil verkondigd wordt.

Men zegt wel eens dat Calvijn meer aristocratische neigingen had, en beroept zich dan op een slecht verklaarde uitspraak uit zijn Institutie. Doch wilt ge weten, hoe Calvijn het Evangelie uitlegt, sla dan zijn *Commentaar* op bij Matth. 11: 5 en Luc. 7: 22 (Op. VI. p. 121,) en hoor wat ge dan verneemt.

Calvijn zegt toch: „Jezus voegt er dit opzettelijk bij, om alle bedenking weg te nemen, die het vleesch zou hebben kunnen ontleenen aan den sociaal gedrukten toestand van de mannen die hem volgden. Omdat we toch trótsch van nature zijn, heeft iets in úw oog nauwelijks waarde, als het niet zichtbaar schittert voor het oog. Daarentegen is de kerk van Christus, die meest uit *de armere menschen* bijeen wordt vergaderd (ex pauperulis hominibus collecta sit,) van allen uitwendigen glans beroofd. Deswege stuit het Evangelie velen tegen de borst, omdat het door de machtigen en aanzienlijken der aarde niet wordt aangenomen. En nu wijst Jezus aan, hoe verkeerd het is, daarnaar de waardij van het Evangelie te beoordeelen, overmits het, volgens zijn Woord, *allereerst voor de armen en gedrukten bestemd is*. Iets, waaruit volgt, *dat wij er niets vreemds in moeten zien, als we merken, hoe de grooten der aarde, door hun rijkdom opgeblazen, het Evangelie tegenstaan, en geen oog hebben voor Gods soevereine genade.*”

Staat het nu alzoo vast, dat Jezus juist daarin, dat hij zich tot *de kleinen der aarde* wendde, een hoofdkenmerk van zijn Messiasschap aanwees; vast evenzeer, dat hij bij zijn eerste optreden in de Synagoge te Nazareth op ditzelfde feit, dat hij zich met zijn heilboodschap tot *de armen* wendde, nadruk legde; en dat, als ter inleiding van dit Messiasschap eerst de verzoeking *van den honger* door hemzelven geleden is; dan zou immers de Bergrede de Bergrede niet zijn, indien we ook hierin niet dezen zelfden trek terugvonden.

Lezen we nu bij Lucas, dat Jezus rechtstreeks in den tweeden persoon de schare toesprak en zeide: „Zalig zijt *gij*, armen,” en tegelijkertijd uitriep: „Wee u, *gij* rijken, want *gij* hebt uwen troost weg,” dan is het aan geen twijfel onderhevig, dat Jezus

op de *sociale* tegenstelling tusschen de armen en de rijken zeer scherp gelet heeft; zich veel meer tot de eersten dan tot de laatsten voelde aangetrokken; en voor de toekomst van zijn koninkrijk hope heeft gebouwd niet op de machtigen en grooten der aarde, maar veeleer op de kleinen en stillen in den lande.

En vraagt men ten slotte, of *nederheid* en *nederigheid*, d. w. z. de sociale en de geestelijke armoede, toch niet oorzakelijk saamhangen, dan antwoorden we ook hierop met Calvijn bevestigend.

Macht, aanzien, rijkdom, eer, voorspoed en welvaren zijn veel sterker verleiding, om het in den mensch, in zichzelf te zoeken, en op het schepsel te vertrouwen, en daardoor trotsch en opgeblazen te worden. Vandaar, dat het aan de grooten der aarde zoo moeilijk valt, om waarlijk „*arm van geest*” te zijn.

Daarentegen de machtelozen, de armen, de aan eer en aanzien gespeenden, die worstelen met kommer en droefenis, zijn veelmeer beschikt en voorbereid om, juist wijl ze arm naar de wereld zijn, van het creatuur af te zien, hun betrouwen alleen op God te stellen, en alzoo ook zalig te zijn als „armen van geest.”

o, Hoe heel anders zou het niet in de Christenheid staan, indien deze prediking van Jezus ook *onze* prediking ware, en indien de grondbeginselen van zijn Koninkrijk niet door overgeestelijkheid van ons maatschappelijk leven waren afgesneden en vervreemd.

VI.

Bij den aanhef der Bergrede moest iets langer stilgestaan, omdat een langdurige eenzijdig-geestelijke prediking den zin van Jezus' woord onkenbaar had gemaakt.

Eerst zoo toch zijn we in staat, nu ook de overige grondgedachten uit de Bergrede in het licht te stellen, die op de sociale tegenstelling betrekking hebben.

Die grondgedachten zijn *vier* in aantal.

De eerste is deze, dat het *geld* op aarde een onheilige, tegen God overstaande macht is geworden, en dat er daarom aan het kapitaal als zoodanig een vloek kleeft.

Mammon was de naam van een in Syrië, op de grenzen van Palestina, aangebeden *afgod*, die als zoodanig ook in Palestina

wel bekend was. Mammon was de naam voor wat wij vaak *Fortuin* noemen. En deze *afgod* werd gediend, bewierookt en aangebeden, als middel om fortuin te maken, rijk te worden en, zij het ook met niet precies eerlijke middelen, zich den buidel te doen overloopen.

En nu zegt Jezus:

„Niemand kan twee heeren dienen; want óf hij zal den eenen haten en den anderen liefhebben; óf hij zal den eenen aanhangen en den anderen verachten. *Gij kunt niet God dienen en den Mammon*”.

Jezus' voorstelling is dus deze, dat het streven en bedoelen der menschenkinderen zich laatsaamvatten in tweeërlei dienst, den dienst van *Jehovah* en den dienst van *Mammon*; een dienst die er dan op uitloopt, dat men óf aan *Jehovah* óf aan *Mammon* zijn ziel en zijn kracht verpandt.

Nu nam Jezus echter waar, dat er niet weinigen waren, die noch het één, noch het ander uitsluitend wilden, maar den dienst van *beiden* poogden te vereenigen. Op Sabbath *Jehovah* en in de dagen der week *Mammon*. *Jehovah* op Sion en op de groote feesten, maar *Mammon* in hun beroep en in hun maatschappelijk leven.

En hiertegen nu komt Jezus in verzet. *Dat kan niet*, zegt uw Heiland; *gij kunt niet twee heeren dienen*. Ge moet tusschen *Jehovah* en *Mammon* kiezen. Ge kunt niet God dienen en den Mammon.

Daarmede nu neemt Jezus *positie*.

Hij brandmerkt hiermede den dienst van het geld en van het kapitaal, het zich toeleggen op de gunst van de Fortuin, en het zich toewijden aan den Gelddienst als *zondig*, als niet uit God, maar uit den Booze, en als rechtstreeks tegen den dienst van onzen God gekeerd.

Een kras en snijdend woord, dat zich natuurlijk even beslist tegen de priesters van de Fortuin, als tegen de koorknappen van het Socialisme verzet, die schier door geen andere zucht gedreven worden, dan om zelf hun sociale positie te verbeteren.

Maar hoe ook genomen, het woord van Jezus over den Mammon is toongevend en heel zijn prediking beheerschend.

Jezus keert zich *tegen* het Geld, zoodra het poogt op te treden als een macht, die niet in den dienst des Heeren staat

De tweede grondgedachte, die hiermee saamhangt en er uit volgt, is deze:

„Vergadert u geene schatten op aarde, waar ze de mot en de roest verderft, en waar de dieven doorgraven en stelen;

Maar vergadert u schatten in den hemel, waar ze noch mot noch roest verderft, en waar de dieven niet doorgraven noch stelen;

Want waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn.”

Deze uitspraak raakt *het doel*, waarop ons leven steeds moet gericht zijn, en stelt zich als zoodanig pertinent en vierkant tegen het streven der wereld, en vooral van deze eeuw, over

Geldmacht, hooger opgaan, schatten in effecten en edel metaal verzamelen, huizen en landerijen aan te koopen, en heer over het aardse goed te worden, is, naar veilig mag vastgesteld, de hoofdgedachte, die thans op de beurs en in onze jongelingswereld, hoofd en hart en zinnen bezig houdt.

Op geld *aast* alles. Naar geld *dorst* alles. Op geld gaat schier alle zinnen en peinen uit. Om het geld meester te worden, zet men slimheid en sluwheid in praktijk, fopt en bedriegt men elkander, waagt men het goed van vrouw en kinderen, en ook wel toevertrouwd goed van vreemden.

Naar geld wordt alles afgemeten. Wie rijk is, is een gevierd en geëerd man.

En dit nu wil Jezus' *niet*. Hij stelt er zich rechtstreeks *tegen*. En hij spreekt het uit, dat een wereld of een volk, dat daarop mikt en doelt, zichzelf geestelijk verderft.

Het opleggen van allerlei schatten, om fortuin op fortuin te stapelen, en in het klein de Rothschilds na te apen, is in zijn oog gevloekt.

Zulk „schatten vergaderen” wil hij, en gedooft hij niet. Het zielsoog en het doelen van het hart moet op heel iets anders gericht zijn; op het geestelijk goed, op het hemelsch goed, op die schatten, die mot noch roest verderft, en waar geen dief doorgraven noch stelen kan.

Immers zegt Jezus: het goud materialiseert uw menschelijk hart. Waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn.

Gelddorst maakt, dat het geld uw hart assimileert en annexeeert; dat het menschelijke, het edele, het hooge, in u wegsterft; en dat ge u zelve als mensch en als schepsel Gods verlaagt.

Hiermede hangt de *derde* grondgedachte omtrent de sociale verhoudingen in de Bergrede saâm, t. w. dat ge geen andere schatten begeeren zult, dan die zich richten op hetgeen ge noodig hebt voor *uw levensnooddrift*.

Op tweeërlei wijze spreekt Jezus dit uit.

Allereerst in de vierde bede van het *Onze Vader*, waar alle gebed voor aardsehen nood beperkt wordt tot deze sobere bede: *Ons dagelijksch brood geef ons heden*.

En voorts in het schitterend, zoo telkens herhaald, maar zoo weinig beoefend en begrepen woord van de vogelen des hemels:

„Daarom zeg ik u: zijt niet bezorgd voor uw leven, wat gij eten, wat gij drinken zult; noch voor uw lichaam, waarmede gij u kleeden zult: is het leven niet meer dan het voedsel, en het lichaam dan de kleeding?

Aanziet de vogelen des hemels, dat zij niet zaaien, noch maaien, noch verzamelen in de schuren; en uw hemelsche Vader voedt *nochtans* dezelve: gaat gij dezelve niet *zeer* veel te boven?

Wie toch van u kan, met bezorgd te zijn, eene el tot zijne lengte toedoen?

En wat zijt gij bezorgd voor de kleeding? Aanmerkt de leliën des velds, hoe zij wassen: zij arbeiden niet, en spinnen niet;

En ik zeg u, dat ook Sálomo, in al zijne heerlijkheid, niet is bekleed geweest, gelijk eene van dezen.

Indien nu God het gras des velds, dat heden is, en morgen in den oven geworpen wordt, alzo bekleeft, zal Hij u niet veel meer *kleden*, gij kleingelooovigen?

Daarom zijt gij niet bezorgd, zeggende: Wat zullen wij eten? of wat zullen wij drinken? of waarmede zullen wij ons kleeden?

Want al deze dingen zoeken de Heidenen: want uw hemelsche Vader weet, dat gij al deze dingen behoeft.

Maar zoekt eerst het koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden.

Zijt dan niet bezorgd tegen den morgen; want de morgen zal voor het zijne zorgen: elke dag heeft genoeg aan zijn zelfs kwaad.”

Dit is het *wapen* tegen alle verzoeking, die in het geld en goed ligt.

Uw *begeerte* overheerscht u. Datgene, waarop zich uw begeerte zet, voert heerschappij over u.

Nu is het geld en goed dáarom een verzoeking, omdat we toch ook lichamelijk en sociaal allerlei nood en allerlei behoefte hebben. We moeten eten en drinken, we moeten onze naakt-

heid bedekken, we hebben behoefte aan woning, en zooveel meer. De begeerte om voorziening in onze nooddrift te erlangen, is alzoo rechtmatig. En juist op dit punt sluipt nu de verzoeking in, want nauwlijks hebben we onze behoeften *te groot* gemaakt, of we zijn in 's vijands macht.

En daartegen nu geeft ons Jezus dit driedelig *wapen* in de hand, dat we ten eerste onze begeerten zullen matigen; ten anderen, dat we onze verwachting niet op het schepsel, maar op onzen God zullen stellen; en ten derde, dat we den nood onzer ziele altoos hooger zullen stellen dan den nood naar het lichaam.

Zint uw hart op weelde en lekkernij, dan heeft de bede: Geef mij mijn dagelijksch brood, geen zin voor u. Dan is ze een leugen op uw lippen. En dan alleen bidt ge het *Onze Vader* naar waarheid, d. i. uit uw hart, als uw begeerte metterdaad naar niets anders dan naar de *bete broods* uitgaat, en ge al het andere als vrije toegift van uw God ontvangt en waardeert.

Dit is zijn roepen voor den eenvoud, de matigheid, desoberheid des levens. Uzelfen vrijmaken, door uw behoefte te beperken. Geestelijk sterk worden, door u sociaal te harden. Een grondgedachte van Jezus, die zoo lijnrecht overstaat tegen de neiging onzer eeuw, om steeds onze inkomsten te vermenigvuldigen, het leven al weelderiger te maken, en alzoo de macht en den invloed van het goud op ons hart te versterken.

Ons, Christenen, ter beschaming, meldde onlangs de heer Barnett, die Japan doorreisde, dat in dit *heidensche* rijk de sociale verhoudingen op dit oogenblik zooveel beter zijn.

Hij schreef er dit van :

„Het landleven is zeer geliefd in Japan en de meerderheid der bevolking heeft volstrekt geen begeerte naar den prikkel der vermaken, die de groote steden aanbieden. Ook heerscht in Japan weinig uiterlijk weelde-vertoon, zeden en gewoonten van de verschillende maatschappelijke klassen lijken wonder veel op elkander, en de rijken steken de armen de oogen niet uit met hun equipages, trotsche woningen en juweelen. De rijken houden er van, om zich fraaie en merkwaardige kunstvoorwerpen te verschaffen, doch nemen daarbij een zekere matiging in acht. De bevolking kan dan ook maar geen vrede hebben met de groote Europeesche huizen, die ministers en andere hooggeplaatste staatsambtenaren voor zich laten bouwen. De

rijkdom wordt dus niet vastgelegd in voor het algemeen nuttelooze zaken, maar is beter beschikbaar dan elders voor productieven arbeid.

Opmerkelijk, zegt de heer Barnett verder, is ook de gelijkheid van manieren onder de verschillende klassen der bevolking. Rijken en armen zijn beleefd en voorkomend. De patroon en de werkman zijn naar hun uiterlijke gedragingen niet van elkander te onderscheiden. Beiden zijn zindelijk en net in hun voorkomen, gemakkelijk in hun bewegingen, matig en ingetogen. Het kind van den hoogen staatsbeambte gaat op dezelfde school als dat van den werkman en zit er naast. De aanzienlijke weet dat zijn kind geen slechte manieren van zijn kameraden zal overnemen. Er heerscht dan ook ten gevolge dezer betrekkelijke gelijkheid een vriendelijke verhouding tusschen rijken en armen, die de eersten tot weldadigheid, waar die noodig is, geneigd doet zijn en de laatsten het aannemen ervan gemakkelijk maakt."

En opmerkelijk is wat hij er bijvoegt, dat de bevolking van Japan zooveel meer dan wij liefde voor het schoon der natuur bezit, en let op de vogelen des hemels en aanmerkt de leliën des velds.

Toch is Japan niet met den geest van Christus gedrenkt, maar leeft enkel uit de overblijfselen der gemeene genade.

O, Wat kon het dan onder ons niet zijn, indien de belijdenis van den Christus eene sociale verhouding, als nu reeds in Japan bestaat, tot nog hooger ideaal wist op te voeren: indien we, zoo door inbinding en inperking van behoeften, als door meer op God dan op het creatuur te vertrouwen, ons vrijmaakten van de bange verzoeking, die én voor de rijken én voor de armen in het zoo verleidelijke Geld ligt.

Maar helaas, men leest de Bergrede wel, en men vindt ze wel schoon, maar men gelooft niet, dat Jezus het heusch zóo gemeend heeft.

Verukkelijke poëzie, maar te hoog geestelijk voor het proza van ons leven.

Een klein kapelletje voor Mammon houdt liefst ook de beste Christen nog altoos aan.

VII.

Van de vier grondgedachten over de sociale verhoudingen, die de Christus in de Bergrede uitsprak, lichtte ons vorig artikel er drie toe, en rest er nog één ter bespreking.

Deze laatste is stellig niet de minst gewichtige, omdat ze ons bezit raakt.

De eerste grondgedachte was: De *geldzucht* als zoodanig is onheilig, een dienst van *Mammon*, die tegen den dienst van God overstaat.

De tweede was: *Vergadert u geen schatten op aarde*; de schat die werkelijk rijk maakt, ligt op geestelijk gebied.

De derde was: *Om vrij tegenover Mammon te blijven*, krimp uw behoefte in, en stel uw vertrouwen niet op het schepsel, maar op uw Schepper. „Vader, geef ons *heden* ons dagelijksch brood.”

Deze drie sluiten, gelijk ge ziet, bondig ineem, en strekken alle drie, om het „zalig zijn de armen,” waar te maken.

Voor Jezus in de Bergrede, en eigenlijk heel het Evangelie door, is *niet* de arme de beklagenswaardige; de te beklagen man is *de rijke*.

Doch natuurlijk, nu komt er hier nog éene grondgedachte bij. De geldzucht is een Afgod. De zielsschat is niet *goud*, maar *genade*. Een bete broods zal u genoeg zijn. Maar, en zie hier de laatste vraag, wat nu te doen, hoe nu te handelen met het *bezit*, met wat ge *het uwe* noemt, met het *goed* en *goud* waarover ge meester zijt?

Te dien opzichte nu vinden we in de Bergrede drie uitspraken aangegeven: 1o. Sta niet te sterk op uw eigendomsrecht; 2o. leen aan wie uw hulpe inroept; en 3o. geef aalmoezen.

Gemeenschap van goederen predikt Jezus ons niet. Hij onderstelt veeleer, dat uit allerlei oorzaken de ongelijke verdeling van het bezit stand zal houden. En allerm minst mag gezegd, dat Jezus, omdat hij ongelijk bezit vond, dit slechts aanvankelijk en voorloopig aanvaardde, maar toch feitelijk op gelijkheid van bezit aanstuurde.

Dit laatste kan niet, omdat Jezus in de Bergrede den grondslag van het Koninkrijk der hemelen in zijn aardsche regeling, teekent, en alzoo uitspreekt wat geld tot op zijn wederkomst. Iets wat ten zekerste daardoor bevestigd wordt, dat hij in Matth. 25 verklaart, hoe in den dag des oordeels juist wie den naakte gekleed, den hongerige gespijzigd heeft, ten leven zal ingaan. Iets wat geen zin zou hebben, indien het Jezus' bedoeling ware geweest, dat zijn discipelen aanstonds gelijkheid van bezit moesten invoeren.

Veel ware over dit gewichtige punt nog te zeggen, want het is diep treurig, zoo weinig als de Christenen van Jezus' grond-

gedachte voor het sociale leven verstaan en in practijk brengen; maar thans mogen we ons niet te ver laten afleiden, en volstaan alzoö met aangetoond te hebben, dat onze Heiland *geen* theoretische gelijkmaking van het bezit gewild, veel min geëischt heeft.

Allerwegen onderstelt de Christus, dat de ongelijkheid van het bezit tot aan zijn wederkomst zal voortduren.

Maar, en dit voegen we er aanstonds aan toe, wat Jezus wél gewild heeft, is, dat ook op het gebied van het bezit, niet de *nijd*, maar de *liefde* zou heerschen, en dat deze liefde de ongelijkheid zooveel mogelijk zou vereffenen.

Jezus zegt niet, dat alle geld, hetwelk de rijkere voor levensgenot of eerbetoon besteedt, weggegooid is, en dat al wat ge niet noodig hebt voor uw dagelijksche bete broods, door u moet worden weggegeven.

Op de bruiloft te Kana staat Jezus niet op, om te zeggen, dat men water in plaats van wijn zal drinken en het geld den armen geven. Ook wijst de Heere de spilling van een nardus, die 300 denariën waard was, niet als *verspilling* af. Dat deed Judas, terwijl Jezus omgekeerd antwoordde, dat Maria's daad haar eerde.

Maar wel berispt en bestraft Jezus het bezit van geld en goed, als de mensch er mee omspringt, zooals een hond die een hoop kluiwen vindt, en, al kan hij ze zelf niet goedschiks verorberen, toch gromt en bromt, als andere honden er uit honger op afkomen.

Van daar Jezus' eerste stelregel: „*Zoo iemand met u rechten wil en uwen rok nemen, laat hem ook den mantel.*”

Een gewone Jood droeg twee kleedingstukken: op zijn bloote lijf een wollen hemd met mouwen, dat hier „een rok” heet, en daarover heen een vierkanten doek, dien hij als een reisdeken omsloeg, en dit is hier de *mantel*.

De uitspraak van Jezus is dus zoo scherp mogelijk.

Er is geen sprake van een twistgeding voor den rechter over een lapje grond, of over een lam uit de kudde, veel min over paarden of juweelen; maar van een rechtszaak over het allernoodigste, over de kleeren die men aan zijn lijf draagt.

En nu is de gewone neiging van ons hart, om met zekere geraaktheid en ergernis voor ons recht op ons bezit op te komen, in Jezus' oog zóo verkeerd en afkeuringswaardig, dat hij

zijnerzijds veeleer den regel stelt: „Als iemand met u rechten, al was het zelfs u uw kleed aan het lijf wil betwisten, grom dan niet als een hond om zijn kluif, maar geef toe, en gun hem zelfs meer dan hij eischt, opdat ge door heel uw houding hem moogt beschamen, en alzoo het onrecht stuiten in zijn hart.

Niet de hebzucht moet de hebzucht, maar de gelatenheid en het stille dulden de macht van het onrecht overwinnen.

De tweede uitspraak van Jezus raakt het *leenen*.

Leenen is nog iets anders dan *aalmoezen* geven. Het is een te groote ongelijkheid in het bezit *tijdelijk* vereffenen.

Reeds Johannes de Dooper had den stelregel gezet: Wie twee rokken heeft, deele mede, die er geen heeft, en die spijs (d. i. wie een *dubbel* deel spijsen) heeft, doe desgelijks.

Feitelijk is de toestand in de wereld gedurig zoo, dat er twee menschen naast elkander staan, waarvan de één twee bedden heeft om op te slapen, twee kleedingstukken om aan te trekken, twee deelen spijs voor zijn honger, terwijl de ander staat *zonder* bed om op te liggen, *zonder* kleed om zijn naaktheid te dekken, en *zonder* spijs voor zijn honger.

En dit nu schreit ten hemel.

Van weeldeartikelen spreekt Jezus niet, en spreekt Johannes niet. Er is alleen sprake van de drie dingen, die voor den mensch onmisbaar zijn, En nu eischt het Evangelie, bij monde van Jezus' heraut en bij monde van Jezus zelven, dat gevoel van menschelekheid en liefde deze ongelijkheid vereffene.

Zulke toestanden mogen niet geduld. Al *zulke* ongelijkheid is in 's Heeren oog zondig, als ze onder Christenen voortduurt.

In dien zin moet hier dan ook het *leenen* verstaan.

Niet alsof wie duizend gulden bezit, aan den eerste den beste, die hem om drie honderd gulden komt vragen, die driehonderd geven moet. Dat weerlegt zich zelf. Immers dan zou de man, die ze gaf, ze onmiddellijk weer terug kunnen vragen, voor zich ter leen, en zou de andere ze, naar denzelfden regel, op staanden voet moeten geven.

Neen, de bedoeling is, dat waar nood bestaat, maar nood door *tijdelijke* ongelegenheid, zoodat een aalmoes niet ter plaatse zou zijn, en toch hulpe noodig is, ge uw hand niet moet af-

trekken, maar uw broeder zóo helpen, dat hij én geholpen worde, én straks, door teruggave van het ontvangene, de schuld kwijte.

Leenen is daarom nooit aan de orde, dan waar gegrond uitzicht op terugbetaling bestaat. Zoodra dit uitzicht ontbreekt, leent men niet, maar geeft men aalmoezen.

Dit brengt ons vanzelf op het derde wapen, dat we tegen de ongelijkheid van het bezit zullen hanteeren, t. w. *de aalmoes*.

Aalmoes is een woord, afgeleid van een Grieksch woord, dat *barmhartigheid* beteekent.

Het is derhalve geen *aalmoes* als ge iets geeft, om van een lastigen vrager af te zijn. Het is geen *aalmoes*, als ge iets uitreikt, om er zelf eere mee in te leggen. En evenmin is het een *aalmoes*, als ge handreiking doet, om er uw zaligheid mee te verdienen.

Elke *aalmoes* moet de vrucht zijn van een beweging der *barmhartigheid* in uw gemoed.

Er is een nood, een lijden, een gebrek. Als mensch moet ge door dien nood, door dit lijden, door dat gebrek geroerd worden. Die innerlijke roering van uw gemoed moet de ontferming in u doen opwaken. En als ge alzoo in uw ziel er aan toe zijt, en dan geeft uit drang, om dat lijden, dien nood, dat gebrek weg te nemen, dan, maar ook dan alleen, geeft ge *aalmoezen*.

Dat thans de *aalmoes* een vernedering dunkt, is onze schuld, omdat wij, Christenen, mee hebben geholpen om de aalmoezen te verlagen tot een hoonend teeken van minderheid, waarmee we den arme kwetsen.

Maar een *aalmoes*, gelijk de aalmoes zijn moet, is evenmin vernederend, als het vernederend is zoo iemand u redt, als ge in het water valt, of zich over u ontfermt, als ge hulpeloos op het ziekbed ligt.

Juist daarom dringt Jezus er zoo sterk op aan, dat alle vertoon gemeden worde. Immers juist alles wat vertoon bedoelt, is voor de ontferming, en dus voor de aalmoes, de doodsteek.

Voor de aalmoes geldt als grondregel wat in Matth. 9: 13, staat: „Ik wil barmhartigheid en geen offerande”. Een regel, die voor elk Christen, en dus allereerst voor de kerk van Chris-

tus, geldt; en het zijn niet het minst de Diaconieën, die dezen hoogen regel door haar koele, stroeve, vaak vernederende „be-deeling” verkracht hebben, en nog verkrachten.

Vatten we dit nu saâm, dan kan er geen twijfel overblijven, of tot op zekere hoogte heeft de Christus wel ter dege zekere *paraequatie* van het bezit gewild.

Geen communisme, dat dan ook in de eerste Jeruzalemsche gemeente, blijkens Petrus' zeggen tot Ananias: „Gebleven zijnde, was het niet het uwe, en verkocht zijnde, was het niet in uwe macht?”, in het minst niet bestond.

Maar wel zekere *paraequatie*, d. i. zekere gelijkmaking voor wat de gewone behoeften des levens betreft. *Woning, bed, kleeding* en de *dagelijksche bete*, moet niet karig en schraal, maar zóo dat de behoefte voldaan is, aan allen gemeen zijn; en wel gemeen zijn niet door dwang, maar door de macht der liefde en der ontferming.

Dát is het recht, dat de arme om Christus' wil op den meer bezittende heeft; en de meer bezittende, die hierin tekort schiet, is niet alleen onbarmhartig, maar doet onrecht, en zal van dat onrecht de straffe van het eeuwig oordeel dragen in de eeuwige pijn.

Alzoo, en niet anders, zijn de vier grondslagen, die de Christus in de Bergrede voor de sociale verhoudingen onder de zijnen gelegd heeft.

Iets wat nu niemand beschouwe, alsof dit bijzaak ware, en alsof dit in de Bergrede wel zoo terloops vermeld stond, maar toch eigenlijk den wortel der zaak niet zou raken; want, gelijk we reeds opmerkten, Matth. 25 bewijst *vlak het tegendeel*.

Is het toch waar, dat de Christus, in het laatste oordeel, allermeeest en allereerst daarnaar oordeelen zal, of we de naakten gekleed, en de hongerigen gespijsd hebben, dan volgt hieruit rechtstreeks, dat deze *grondgedachten* van Jezus over de sociale verhoudingen, tevens *hoofdgedachten* in de leer van zijn Koninkrijk zijn.

Juist daarom ligt er dan ook geen dieper smaad op de Christenheid, dan de vloek van het Pauperisme, die juist onder de gedoopte natiën zoo ontzettend uitbrak.

En als er „geloovige” Christenen zijn, die jaar in jaar uit

van hun schatten leven, en aldoor schatten vergaderen op aarde, onderwijl er honger en gebrek wordt geleden, die mogen toezien, hoe ze bij lezing en herlezing van Matth. 25 nog de verwachting kunnen koesteren, van te zullen ontkomen aan het vreeselijke woord des Heeren: „Ik ben hongerig geweest en gij hebt mij niet te eten gegeven; ik ben dorstig geweest en gij hebt mij niet te drinken gegeven; want voorwaar ik zeg u, voor zooveel gij dit een van dezen minsten niet gedaan hebt, zoo hebt gij dit ook mij niet gedaan.”

En dezen, zoo besluit dan het woord van den Christus, *dezen zullen gaan in de eeuwige pijn.*

VIII.

De vier grondtrekken, die we in de Bergrede in verband met de sociale verhoudingen vonden aangegeven, zijn ook in het verdere optreden van den Christus telkens opnieuw bezegeld.

Slechts worde één ding nimmer uit het oog verloren; en het is meest dit punt, waarop de Sociaal-democratie zich aan den Christus bezondigd heeft, t. w. dat bijna al Jezus' uitspraken op sociaal gebied in verband staan met het *Koninkrijk der hemelen*.

Een punt, daarom van zooveel gewicht, omdat het ons streven op sociaal gebied zoo scherp onderscheidt van het gelijksoortig streven onder de mannen der Revolutie.

Bij hen toch wordt de sociale nood op zichzelf beschouwd, en strekt zijn bespreking *uitsluitend* om in *stoffelijk* opzicht den nood der armeren te lenigen en hun te bereiden wat dan heet „een menschwaardig bestaan.”

Er wordt dan wel bijgevoegd, dat zulk een lotsverbetering tevens strekken zal, om den gedrukte weer *zedelijk* en *redelijk* te verheffen; maar vooreerst blijft dit bij holle klanken, en ten anderen beperkt men ook zoo den gezichtseinder tot *dit* levensbestaan.

Met den mensch, als boven dit aardsche verheven, en geroepen tot eeuwige heerlijkheid, wordt niet gerekend, en juist hierdoor zijn *hooger* „menschwaardig bestaan” buiten rekening gelaten.

Van zulk een streven daarentegen vindt ge bij den Christus *niets*.

Ongetwijfeld verzet hij zich tegen de sociale overmacht van

het geld, zoekt hij de zondige ongelijkheid te temperen, en schaart hij zich aan de zijde niet van de grooten, maar van de kleinen der aarde. Edoch, nooit anders dan *in verband met het Koninkrijk der hemelen*.

Het lijden, dat thans reeds op aarde geleden wordt, breekt wel soms zijn hart, en wekt in Jezus' borst de roerselen der diepstgaande ontferming; maar veel banger deinst Jezus toch terug voor „de eeuwige pijn”, voor „de hel”, voor „de worm die nooit sterft” en voor het „onuitblusschelijke vuur.”

Hoe zwaar het lijden op aarde ook moge drukken, Jezus beschouwt dit nog als een weldaad, zoo het de trotschheid van het hart breekt, en het *eeuwig* verderf doet ontvlieden.

En geheel zijn sociale greep, als we ons zoo mogen uitdrukken, ligt in dit snijdende woord uitgesproken: *Wat baat het den mensch of hij geheel de wereld gewint en lijdt schade zijner ziele?*

De sociale hervormers van allerlei gading, die zich op Jezus beroepen, en nochtans geen ander wit kennen, dan om op aarde den druk weg te nemen, miskennen alzoó Jezus' bedoelen geheel, beroepen zich ganschelijk ten onrechte op zijn naam, en kunnen, zoo lang zij zich niet ook persoonlijk tot den Heiland der wereld bekeeren, nooit de diepe, breede klove overbruggen, die hen van den Redder der wereld scheidt.

Het evangelie is en blijft, dat „God alzoó lief de wereld heeft gehad, dat een iegelijk die in Jezus gelooft *niet verderve*, maar het *eeuwige* leven hebbe.”

Ook voor ons, Calvinisten, blijft het deswege de klove uitmaken, die ons van de Socialisten in den huidige zin van het woord scheidt, dat zij en wij wel beiden deernis hebben met het lijden der gedrakten; dat zij en wij trachten dezen toestand te beteren; en dat zij en wij bij dit pogen ons tegen den Mammon overstellen; maar wat ons onverbiddeijk scheidt is, dat zij geen hand uitsteken om te redden *van het eeuwig verderf*, terwijl wij, Calvinisten, als belijders van den Christus, ook den strijd tegen de sociale ongerechtigheid geen oogenblik anders voeren dan in verband met het *Koninkrijk der hemelen*.

Dit is de breede stroom, die Calvinisten en Socialisten van een scheidt, en die ook door *Patrimonium* nimmer uit het oog is verloren.

Daarom staat ook in *Patrimonium's* sociaal program het geestelijk element op den voorgrond.

En mochten er in onze gelederen mannen worden gevonden die dezen onlosmakelijken band met het *koninkrijk der hemelen* uit het oog verloren, en, op deze zonde gewezen, er zich niet van bekeerden, ze zouden in ons midden niet thuis hooren, maar blijken Socialisten, *geen* Calvinisten te zijn.

Niet minder dan op de vier grondgedachten in de Bergrede, leggen we daarom in deze artikelen *op dezen band* van Jezus' sociaal program, als we ons zoo mogen uitdrukken, *met het koninkrijk der hemelen*, vollen nadruk.

Hiervan mag niet afgelaten; en organen als het *Dagblad van 's Gravenhage*, of ook kringen van aanzienlijken, die ons, om ons vasthouden aan het sociaal program van den Christus, beschuldigen alsof we zelve Socialisten waren, toonen niets minder, dan dat zij zelve den eerbied voor Jezus' woord hebben uitgeschud en van de beteekenis van het *koninkrijk der hemelen* niets begrijpen.

Eerst van dit standpunt valt dan ook op Jezus' antwoord aan den *rijken jongeling*, het rechte licht.

Die jonge man was uit rijken stand, en reeds in het bezit van vele goederen. Toch was hij geen straatslijper of nietsdoener, maar een jong man met zekere vreeze Gods in zijn hart en van wettelijke vroomheid.

Hij was zelfs in dien zin mystiek vroom, dat hij zich tot Jezus voelde aangetrokken, mits hij maar blijven kon die hij was, en in zekeren zin een ornament, juist door zijn sociaal hooge positie, voor de zaak van den Christus kon zijn.

„Meester,” zoo vroeg hij, „wat doende zal ik het eeuwige leven beërven?” Een vraag, die men thans onder onze rijke jonge mannen, o, zoo zelden hoort.

En nu luidt Jezus' antwoord:

„Jezus zeide tot hem: Zoo gij wilt volmaakt zijn, ga heen, verkoop wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult eenen schat hebben in den hemel, en kom herwaarts, volg mij.”

En hiervoor bezweek hij. Immers aldus gaat het verhaal voort:

„Als nu de jongeling dit woord hoorde, ging hij bedroefd weg: want hij had vele goederen.

En Jezus zeide tot zijne discipelen: Voorwaar zeg ik u, dat een

rijke bezwaarlijk in het koninkrijk der hemelen zal ingaan.

En wederom zeg ik u: het is lichter, dat een kemel ga door het oog van een naald, dan dat een rijke inga in het koninkrijk Gods."

En dat dit geen overdrijving, maar ernstig gemeend was, toont wat de discipelen naar aanleiding van dit ontzettende woord vroegen, en wat Jezus er op antwoordde.

„Zijne discipelen nu, dit hoorende, werden zeer verslagen, zeggende Wie kan dan zalig worden?

En Jezus, hen aanziende, zeide tot hen: Bij de menschen is dat onmogelijk, maar bij God zijn alle dingen mogelijk.

Hierover loope men nu niet heen.

Duidelijk spreekt Jezus hier uit, dat het bezit van geld en goed, zoodra het zeker karakter van rijkdom en weelde verkrijgt, een beletsel, een hinderpaal en struikelblok is op den weg, die naar het koninkrijk der hemelen leidt.

De band tusschen dat koninkrijk en *de armen*, in de Bergrede zoo duidelijk gelegd, wordt hier ten opzichte van de rijken der aarde niet slechts ontkend en betwist, maar zonder bijzondere, *zeer* bijzondere genade, zelfs voor onmogelijk verklaard.

De tegenstelling tusschen het *kapitalisme* en het *koninkrijk der hemelen* is in deze ontmoeting met den rijken jongeling *colstrekt*.

Ook een man van kapitaal *kan* wel zalig worden, maar niet, tenzij God de Heere een wondere genade aan hem doe, en de kemel in doe gaan door het oog van de naald.

Geheel in gelijken zin teekent de Christus dan ook het rampzalig uiteinde van den zelfzuchtigen kapitalist in deze treffende gelijkenis.

En hij zeide tot hen eene gelijkenis, en sprak: Eens rijken menschen land had wel gedragen.

En hij overlegde bij zichzelf, zeggende: Wat zal ik doen? want ik heb niet, waarin ik mijne vruchten zal verzamelen.

En hij zeide: Dat zal ik doen: Ik zal mijne schuren afbreken en grootere bouwen, en zal aldaar verzamelen al dit mijn gewas, en deze mijne goederen.

En ik zal tot mijne ziel zeggen: Ziel! gij hebt vele goederen, die u opgelegd zijn voor vele jaren, neem rust, eet, drink, wees vroolijk.

Maar God zeide tot hem: Gij dwaas; in dezen nacht zal men uwe ziel van u afeischen; en hetgeen gij bereid hebt, wiens zal het zijn?

En na dit uit het leven gegrepen beeld geteekend te hebben, voegt Jezus er zoo doordringend ernstig dit aan toe: „*Alzoo is het met dien, die zichzelven schatten vergadert, en niet rijk is in God;*” terwijl hij er aan vooraf liet gaan dit snijdende woord: „Zie toe en wacht u van de geldzucht, want het is niet in den overvloed gelegen, dat iemand leeft van zijn goederen.”

Het blijft dan ook opmerkelijk, dat Jezus niets bezeten heeft dan het kleed, dat hij aan het lijf droeg. Toen hij aan het kruis hing en voor de zonde der wereld stierf, was zijn kleed en zijn gewaad het eenig stuk bezit, dat naar het toen geldend executierecht aan zijn pijnigers als buit kon toe-vallen.

Jezus had niets meer en niets anders. Hij had, minder dan de vossen of vogelen, geen plek waar hij het hoofd kon nederleggen, en heeft al die jaren met zijn jongeren van liefdegaven geleefd.

Ja, opdat het geld de macht van zijn koninkrijk niet zou breken, gebod hij zelfs uitdrukkelijk aan zijn apostelen, dat ze zonder bezit hun taak zouden volvoeren.

„Verkrijgt,” zoo heet het bij de eerste uitzending, „verkrijgt u noch goud, noch zilver, noch kopergeld in uw gordelen. Noch male (reiszak) tot den weg, noch schoenen, noch staf.”

Men zegge dus waarlijk niet, dat de sociale verhouding voor Jezus bijzaak is.

Ze komt in de Evangelien telkens en gedurig tersprake. Ze wordt én theoretisch én practisch op alle manier toegelicht. Ze vormt in heel Jezus' prediking een der *saillante* hoofdpunten.

Wie dit ontkent of betwist, dien schort het aan eerbied voor het Woord des Heeren.

Wie voor dit Woord buigt, moet ten deze aan onze zijde staan.

IX.

Krachtens de beginselen, in de voorgaande artikelen ontvouwd, heeft onze Heiland dan ook op zoo in het oog loopende wijze de zijde der kleinen en stillen in den lande gekozen, dat hem verweten werd, het volk geveleid, verleid, en tot oproer opgewekt te hebben.

Openlijk hield men hem na: „Neen, maar hij *verleidt* de schare”. (Joh. 7: 12).

Vandaar dan ook, dat de aanzienlijken, zelfs bijaldien ze in hem geloofden, zich toch min of meer op een afstand van hem hielden, terwijl de schare hem warm aanhing en openlijk voor hem uitkwam.

Op de bedekte houding van Nicodemus en van Jozef van Arimathea wezen we reeds; doch in dit opzicht is vooral opmerkelijk, wat in Joh. 12: 43 staat opgeteekend, dat namelijk „ook zelfs velen uit de oversten in Jezus geloofden; maar om der Pharizeën wil beleden zij het niet, want ze hadden de eere der menschen liever dan de eere van God”.

En vergelijk hiermeê nu de kloeke, de bezielde liefde, die de „kleinen in den lande” onzen Heiland toedroegen, die zich zonder aarzelen om hem schaarden, hem volgden op den weg, en zelfs toen hij Jeruzalem binnentoon, de palmen op den weg strooiden en hem het *Hosanna* toezongen.

Want wel heeft men tegen dit laatste opgemerkt, dat kort daarop het volk voor Barabbas koos en om een kruis voor Jezus riep; maar deze tegenwerping beduidt niets, en bewijst in geen enkel opzicht de wuftheid der menigte, als zou ze hem den éénen dag hebben toegejubeld en den anderen ten dood geëischt.

Zoo stelt men het wel voor, en zoo is het wel honderdmaal in oratorischen stijl uitgeschetterd; maar het is onjuist.

Immers, die de palmen voor Jezus op den weg strooiden, waren kleine lieden van het *platteland*, denkelijk uit Galilea, die naar Jeruzalem tot het feest optogen, terwijl de schreeuwers voor Barabbas tot de lagere bevolking van de meer beschaafde en hooger ontwikkelde *hoofdstad* behoorden.

En toch, ook zóó mag dat booze geroep van *kruis hem, kruis hem*, nog niet op rekening van het Jeruzalemsche plebs gesteld worden, want de Evangelist zegt uitdrukkelijk, dat het de priesters, wij zouden zeggen, de predikanten waren, die onder de schare rondgingen, en hun aanrieden, dat ze Barabbas begeeren zouden.

Slechts van één welgesteld burger te Jeruzalem is bekend, dat hij Jezus eerde en steunde. We bedoelen den man, in wiens opperzaal Jezus het Pascha vierde. Doch, let er op, ook deze man stond er liefst niet voor bekend. Zijn naam wordt niet

eens genoemd, en Jezus duidt hem niet aan met zijn naam, maar met het ezelveulen, dat voor zijn deur aan het hek stond.

Tot de eenvoudigen in den lande daarentegen gevoelde ook Jezus zelf zich persoonlijk zóó sterk aangetrokken, dat hij, een keer toen de schare zich verdrong, en zijn moeder en zijn broeders hem tot matigheid aanspoorden, zich niet ontzag, openlijk zijn hand over die schare uit te breiden, en luide uit te roepen dat deze lieden „zijn moeder, zijn broeders en zusters” waren, zoo ze hem aanhingen in waarheid.

Hij dankte zijn Vader, als Heere des hemels en der aarde, dat de geheimenissen van zijn Koninkrijk „voor de wijzen en verstandigen verborgen bleven, maar aan die kleinen geopenbaard waren.”

Dat kleine volk sloofde en diende en werkte in het zweet des aanschijns; en Jezus spreekt het uit, „hoe de machtigen der aarde geweld over hen gebruiken”, maar hoe de levensregel van zijn Koninkrijk veeleer aan die kleinen ontleend is. Niet als onder die grooten der aarde zal het onder u wezen. Want ook uw Jezus *dient*, en kwam niet om te heerschen; en wie onder u wil groot zijn, zij aller *dienaar*.

Onder de „werkgevers”, gelijk men thans zeggen zou, uit die dagen, trok een man Jezus’ aandacht, die de „werkeloozen”, die op de markt stonden, nog tot de negende ure in dienst nam, en hun toch het volle loon uitbetaalde.

Wie één dezer kleinen, die in hem geloofde, ook maar een beker koud water zou gereikt hebben, ontving eeuwig loon in Jezus’ toekomst.

En waar Jezus bovenal op aandringt is, dat toch de persoonlijke *gemeenzaamheid* met onze sociaal lagere broeders niet te loor ga.

Let er maar op, hoe Jezus meer dan eens er van spreekt; dat een welgezeten man de lieden „uit de heggen en stegen” in zijn zalen ontvangt, totdat zijn huis vol is, en ze laat aanzitten aan zijn eigen tafel.

En al geven we nu toe, dat Jezus dit beeld in zijn gelijkenissen aan de Oostersche gastvrijheid ontleende, toch blijkt duidelijk, dat Jezus het goede element, dat in deze Oostersche gastvrijheid school, opzettelijk tot beginsel verhief.

We lezen toch in Lukas 14:12–14 deze uiterst opmerkelijke woorden:

En hij zeide ook tot dengene, die hem genood had: Wanneer gij een middagmaal of avondmaal zult houden, zoo roep niet uwe vrienden, noch uwe broeders, noch uwe magen, noch uwe rijke geburen; opdat ook dezelve u niet te eeniger tijd wedernooden, en u vergelding geschiede.

Maar wanneer gij een maaltijd zult houden, zoo nood armen, verminkten, kreupelen, blinden.

En gij zult zalig zijn, omdat zij niet hebben, om u te vergelden: want het zal u vergolden worden in de opstanding der rechtvaardigen."

Hier spreekt Jezus alzoo uit, dat al die maaltijden, die rondgaan onder de gegoeden, zoodat de één den ander vraagt en terug wordt gevraagd, zijn sympathie niet hebben; maar dat Jezus ons veeleer vermaant, om de armen en behoeftigen aan onzen disch te nooden, opdat ze de vertroosting smaken niet alleen van een degelijk maal, maar ook van onze gemeenzaamheid en broederlijke liefde.

En dit is in Jezus schatting zoo weinig bijzaak, dat hij er loon, eeuwig loon aan verbindt, als het eens toe zal komen aan de opstanding der dooden.

Jezus had daarom niets tegen de meer aanzienlijken. Ook hen omving zijn reddende liefde. Ook bij den rijken Zacheus ging hij in; maar, en dit teekent, Zacheus was een man, die niet één tiende, maar *vijf* tienden aan de armen gaf, de *helft* van zijn vermogen.

De *helft* van wat hij 's jaarlijks ontving, gaf Zacheus aan de armen, en toch komt over Jezus' lippen geen woord van prijs, om Zacheus deswege bijzonder te loven.

Jezus zwijgt er bot op.

Maar wilt ge weten, wanneer Jezus' lippen de aalmoezen loven, het is, als hij die arme weduwe haar penningsken in de schatkist van den tempel ziet werpen.

Lees het maar in Lukas 21: 1—4:

„En opziende, zag hij de rijken hunne gaven in de schatkist werpen.

En hij zag ook eene zekere arme weduwe twee kleine penningen daarin werpen.

En hij zeide: Waarlijk, ik zeg u, dat deze arme weduwe meer dan allen heeft ingeworpen.

Want die allen hebben van hunnen overvloed geworpen tot de gaven Gods; maar deze heeft van haar gebrek, al den leeftocht, dien zij had, daarin geworpen."

„Die allen hebben *van hun overvloed* daarin geworpen, maar deze van haar gebrek."

En als Jezus dan ook thans nog uit zijnen hemel ziet, hoe onze kleinen in den lande voor hun kerk en school, en wat niet al, zelfs boven vermogen geven, terwijl zoovelen, die in overvloed leven, schriel en koud zijn, zou dan ook thans niet nog zijn welgevallen op die milden onder de kleinen rusten?

En zoo komen we dan tot het slottaferaal, waarin onze Heiland zijn verhouding tot rijken en armen van alle tijden ver-
eeuwigd en bezegeld heeft, zijn zoo roerende gelijkenis van Lazarus en den rijken man.

„En er was een zeker rijk mensch, en was gekleed met purper en zeer fijn lijawaad, levende allen dag, vroolijk en prachtig.

En er was een zeker bedelaar, met name Lazarus, welke lag voor zijne poort, vol zweren.

En begeerde verzadigd te worden van de kruimkens, die van de tafel des rijken vielen; maar ook de honden kwamen en lekten zijne zweren.

En het geschiedde, dat de bedelaar stierf, en van de engelen gedragen werd in den schoot van Abraham.

En de rijke stierf ook, en werd begraven. En als hij in de hel zijne oogen ophief, zijnde in de pijn, zag hij Abraham van verre en Lazarus in zijnen schoot.

En hij riep en zeide: Vader Abraham! ontferm u mijner, en zend Lazarus, dat hij het niterste zijns vingers in het water doope, en verkoele mijne tong: want ik lijde smarten in deze vlam.

Maar Abraham zeide: Kind! gedenk dat gij nu goed ontvangen hebt in uw leven, en Lazarus desgelijks het kwade; en nu wordt hij vertroost, en gij lijdt smarten.

En boven dit alles, tusschen ons en ulieden is een groote kloof gevestigd, zoodat degenen, die van hier tot u willen overgaan, niet zouden kunnen, noch ook die daar zijn, van daar tot ons overkomen.

Dit is roerend, het is wegslepend schoon, het maakt aan alle tegenspraak over Jezus' blik op de sociale nooden een einde.

De *zondige* ongelijkheid in het levenslot ergert Jezus, en de hardheid der bezitters doet zijn toorn ontbranden.

Hier is alles ontzettende *ernst*.

Lazarus zalig gesproken, en de rijke man door schuld van eigen kwaad buit en prooi van eeuwig verderf.

X.

Tegen de negen artikelen, die voorafgingen, *kan* niemand iets inbrengen. Ze waren eenvoudig uit het Evangelie genomen, en stelden dit *Evangelie* tegenover de *Revolutie*, die door de

zonde in de wereld van het bezit, en alzoo in de sociale verhoudingen is aangericht.

Feitelijk toch deden we niets, dan de onderscheidene stukken uit het Evangelie, die op de sociale verhoudingen betrekking hebben, bijeen voegen, in verband zetten, en in hun frischheid voor zichzelf laten spreken.

Dat dit nieuw *leek*, is alleen daaraan toe te schrijven, dat de predicatie des Woords op zoo ongelooflijke wijze verzuimd heeft, om dit deel van het Evangelie voor de gemeente te brengen, voor haar uit te leggen, en op haar toe te passen.

Men blijft altoos hangen in het *geestelijke*, steeds in ééNZelfden kring van gedachten omloopende, en laat daardoor na den *vollen* Christus te prediken, wiens Evangelie zoo klaarlijk toont, dat hij ook op het sociale leven wilde inwerken, het oordeelde, gelijk het was, en het tot beter heiligen wilde.

Hiervan nu maken we aan onze huidige predikers geen al te hard verwijt, want ze bewogen zich slechts voort in het eenzijdig spoor van hun voorgangers. Men was er zoo aangevend. Dermate zelfs, dat ook „de rijke man en de arme Lazarus” dan eerst goed behandeld scheen, als het sociale element er uit was weggecijferd, en alles *geestelijk* was overgebracht.

Had men niet met den Barmhartigen Samaritaan desgelijks gedaan. Zag ook die gelijkenis niet eeniglijk op de redding onzer zielen, en was de herberg niet de kerk, en de waard de Dienaar des Woords?

Toch mag een *zacht* verwijt niet geheel gespaard, overmits de noodkreten te luid van alle zijden opgingen, en de sociale misstanden schreiender werden.

Of vraagt men niet gedurig, *wat de Kerk doen kan*, om de sociale beroering tot stilheid te brengen; en is het dan niet droef te zien, hoe zelden de predikers gevoeld hebben, wat snijdende macht de *macht van het Evangelie* is, om eenerzijds de rijken van hun kapitalistische neigingen en de armen van hun socialistische velleiteiten af te brengen.

„Opdat de rechtvaardige zijn handen niet uitstrekke naar onrecht”, roept Gods Woord, aldus betuigende, dat ook de arme en de kleine naar de wereld een zondig mensch blijft, en door de terging der weelde tot zonde kan verleid worden.

En daarom gaat nogmaals onze roepstem tot de bedienaren van het Evangelie, niet alleen onder de Gereformeerden, maar

ook onder de Hervormden uit, of ze toch den moed mochten grijpen, om het woord huns Heeren over de sociale nooden niet langer te verzwijgen, maar de bazuin aan de lippen te zetten, en zijn heilig Evangelie, ook met het oog op onze aard-sche toestanden, te doen uitgaan.

Want metterdaad, het is stuitend en ergerlijk, zooals in onze Christen-maatschappij de bestaande toestanden en de onderlinge verhoudingen *vloeken* tegen den persoon en het woord van onzen gezegenden Verlosser.

Hij heeft toch ook op de paden van het sociale leven ons een voorbeeld nagelaten, opdat wij in zijn voetstappen wandelen zouden; en hoevele zijn de Christenen onder ons, van wie waarlijk gezegd kan worden, dat ze *in sociaal opzicht* volgelingen van hun Heiland zijn?

We verheelden het niet, dat allicht ons woord bij de stem-bus nu en dan te schrill was, te onbedachtzaam geuit, te weinig spelende in de heilige melodie, die we van Jezus' lippen be-luisterd hadden.

Maar waar vindt ge de gegoeden en aanzienlijken, immers onder ons Christenen, die bij het vernemen van dat woord ons toeriepen: „Ge spreekt te schrill, en laat uw woorden lieflijker worden, maar hierover danken we u, dat ge de grond-gedachte van onzen Heiland op sociaal terrein ons weer her-innerd hebt. Het is zoo, wie door het Evangelie zich leiden laat, en Jezus navolgt, staat vanzelf aan de zijde der kleinen en der gedrukten op aarde!”

Helaas, het heeft niet zoo mogen zijn.

Een enkele Zacheus juichte ons toe, maar de meeste Nicodemussen en Jozefs gingen schuilen. Anderen gingen heftig tegen ons te keer.

Dit nu is ons een oorzaak van diepe smart geweest.

Of is het zout onder ons dan smakeloos geworden? Buigt en bukt men dan voor het Woord niet meer? Is de Christus Gods onder ons niet langer het heilig ideaal dat ons allen toewent?

Zelfs de Rothschilds met hun Titanisch kapitaal hebben onder ons verdediging gevonden.

Hierbij nu schreit ons hart, want dat deert de eere van onze Belijdenis, en slaat den roep van het Evangelie met matheid.

Tegen de *Revolutie* het *Evangelie!* o, Gewisselijk; maar wee u, zoo ge het Evangelie van onzen Heiland halveert, en het

wel voorhoudt, om tot onderwerping te manen, maar verbergt, als het Goddelijk ontfermen van den Christus Gods naar de sociaal gedrukten en kruisdragenden uitgaat.

Toch sta en valle een iegelijk hier zijn eigen Heere. Wij oordeelen niemand.

Slechts dit bidden we af, dat men ons vergunne en ons vrijlate, om de Banier des Evangelies óók op sociaal gebied hoog te houden, opdat de rijke het gevaar inziet en zich wachtte voor zijn ziele, en de armere afsta van gemor en begeerlijkheid.

Sinds we vóór nu het vierde eener eeuw optraden, hebben we steeds getuigd, dat onze sociale verhouding *onchristelijk* was; dat een *zondige* ongelijkheid de door God gewilde ongelijkheid verdrongen had; en dat wij, als Christelijk orgaan, ons genoopt en gedrongen gevoelden, om met moed, om met bezieling, om zonder aanzien des persoons, tegen den Mammon onzer eeuw en voor de kleinen in den lande partij te kiezen.

Het feit is nimmer door ons verbloemd, dat naar luid van Jezus' eigen woord, het woord zijns heiligen apostels en de stem der historie, onder de kinderen Gods de rijken altoos zeer weinigen zullen blijven, en dat de genade Gods steeds het diepst wordt ingedronken in de kringen dier kleinen, waaronder Jezus liefst zijn vrienden koos.

Kan men dit weerspreken? Durft men dit feit loochenen? Ziet men niet nog, zoo in hoofd- als hofstad, als op onze dorpen, dat het zóó metterdaad, en niet anders is.

En als er dan uit den hoek der sociaal-democratie en van het anarchisme een lokkende, tartende stem ook naar onze werklieden en naar onze „kleine luyden” uitgaat, om ze van hun God afvallig te maken, hun begeerlijkheid te prikkelen, en hun hartstocht in vlam te zetten, is het dan, of is het dan niet onze roeping, onze plicht, waarvan we niet mogen aflaten, om tegen dat geroep uit de diepte de stem van onzen Heiland te doen weerklinken, en ja hun begeerlijkheid te dempen, maar óók den geest des ontfermens en den toon van heilige sympathie hun in 't hart te doen indringen.

Dat velen ons hierin niet volgen, scherp zelfs ons veroordeelen, breekt natuurlijk voor een deel onze kracht, en kon oorzaak worden, dat er uitspattingen in woorden en daden voortkwamen, die ook ons een ergernis zijn.

Maar wie onder de machtigen der aarde gaat hierin vrij voor

zijn God uit, zoo hij wel zulke uitspattingen op de kaak stelt, maar zijn ooren dicht stopt voor het woord, waaraan we zoo straks reeds herinnerden: „Zie toe, dat de rechtvaardige zijne handen niet uitstrekt tot onrecht.”

Daarom is het ons weinig, of men ons al toeroept, dat we het volk vleien en verleiden.

We *mogen*, we *kunnen*, we *zullen* niet aflaten van onder ons geslacht dit getuigenis in naam van Jezus neder te leggen.

Al liet men ons alleen staan, nog zullen we blijven roepen, zoolang de adem ons gegund blijft.

De aanzienlijken onder de Christenen eeren we; we danken God, dat Hij ook onder die hooge standen er enkelen als een brandhout uit het vuur heeft gerukt; hoog slaan we den zegen aan, dien ze ons brengen kunnen; maar juist daarom mag de stem niet gesmoord, die hen ook op sociaal gebied in het spoor van Jezus poogt te lokken.

Ze kunnen ook bij de sociale woelingen een eere voor hun Heiland zijn, maar alleen, zoo ze, als Jezus, onverdeeld van hart, hun hand over de schare uitbreiden, roepende: „Deze zijn mijn moeder, en mijn broeders en mijn zusters”, en ze daardoor weerhouden van begeerlijkheid en onrecht.

Democratische klippen.

I.

Blad en lezer verstaan elkander nu immers wèl: Zoo dikwijls de *Standaard* sprak, of ook voortaan spreken zal, van „sturen in democratische richting”, beteekent dit *niet* een aansturen op de Democratie als *regeeringsvorm*, maar een aanhouden op de democratisering *van het Parlement*.

Met „democratisering van het Parlement” is hierbij bedoeld, de wijze van samenstelling der Volksvertegenwoordiging in dier voege te ontwikkelen, dat het volk *in al zijn rangen en standen* kunne opkomen, om tot die samenstelling mede te werken.

„Volk” alzo *niet* opgevat als gepeupel; noch ook als vormde alleen de lagere klasse *het* volk; en veel minder nog als ware de bezittende klasse *al* het volk; maar volk genomen als uitdrukking voor *heel de natie*, gelijk ze organisch in haar geledingen bestaat.

Dat volk nu heeft er *recht* op (let wel een recht in *zedelijken* zin, maar dat juist deswege rusteloos ook zijn *staatsrechtelijke* uitdrukking zoekt), om *bij* en desnoods *tegenover* de Overheid die „vrijheden” te verweren, die het als Volksgeheel, in zijn organische geledingen, van Godswege ontving.

De *macht*, die het Volk hiertoe moet kunnen uitoefenen, school te allen tijde, en zal steeds blijven schuilen in het *geld*, dat de Overheid behoeft, en dat ze alleen uit het Volk, waarover ze door God gesteld is, krijgen kan.

In rijken van zekeren omvang die hun zielental bij millioenen tellen, en wier nationale leven uit den eersten eenvoud in meer ingewikkelden vorm is overgegaan, kan het Volk die macht niet meer zoo als vroeger uitoefenen, door dat, gelijk oorspronkelijk, alle man te hoop loopt, maar alleen zóó dat het *vertegenwoordigers* kiest, die namens het Volk in Parlement of Staten-Generaal saamkomen.

Ook die Vertegenwoordiging echter doorloopt zelve een *proces van ontwikkeling*, naar gelang het politieke bewustzijn van het Volk uit den half sluimerenden toestand naar nuchtere wakkerheid overgaat.

Eerst is het Volk nog alleen in zijn *hoogere* en *finere* lidmaten staatkundig wakker, terwijl het in zijn *middel-lagen* en *lagere* deelen nog slaapt.

Maar bij die Volken, die, gelijk het onze, door een belang wekkende Geschiedenis allengs rijpten, dringt deze politieke wakkerheid, allengs zoo meer, ook naar de middenstanden en lagere klassen door, tot er ten slotte een tijd komt, dat het staatkundig bewustzijn in *heel* het Volkslichaam wakker wordt.

Dit is dan niet toevallig. Het is de van God gewilde wet, die de ontwikkeling van het Volksleven beheerscht. En een Volk, dat hier *niet* toe komt, blijft achterlijk.

Met deze ontwikkeling nu van het staatkundig bewustzijn in het volksgeheel, moet, zal het wel zijn, de wijze van samenstelling van de Staten Generaal *gelijken tred* houden.

Zoolang nog alleen de hoogere deelen wakker zijn, representeren zij allèn *heel het Volk* bij de Overheid.

Ontwaken ook de middenstanden, dan regelt zich desamenstelling der Volksvertegenwoordiging naar het karakter van *hun* leven, en kenmerk wordt *de census*.

Maar dringt het Staatkundig besef nóg dieper en lager door, dan nadert het oogenblik, waarop het Volksgeheel, in *al* zijn geledingen, aan de samenstelling der Volksvertegenwoordiging gaat deelnemen; en dit heet de *Democratisceering van het Parlement*.

Een proces alzoo in drie stadiën:

Eerst de *Aristocratische* periode, als de Volksvertegenwoordiging uitsluitend uit de *hoogere* standen voortkomt.

Ten tweede de *Bourgeois*-periode, als de Volksvertegenwoordiging in hare samenstelling door den *middenstand* wordt beheerscht.

En dan ten slotte de *Democratische* periode; als het Volk in *al* zijn rangen en standen politiek wakker gaat worden, en om een samenstelling van het Parlement vraagt, die bij dien nieuwen toestand past.

Het is derhalve geen ramp, noch ongeval, noch tegenvaller,

als de stroom van het nationale leven de *democratische* bedding gaat kiezen. Veeleer is dit het noodzakelijk einddoel, waarop dit politiek proces van het nationale leven, naar de van God gestelde wet, *moet* uitloopen.

Het Calvinisme nu, d. i. de Christelijke religie in haar meest ideale opvatting, heeft dit proces van het nationale leven bij niet een volk vertraagd maar steeds verhaast.

Gods Woord maakt wakker, en doet allerm minst het nationale leven indommelen.

Vandaar dan ook, dat die volken, waar het Calvinisme den sterksten invloed oefende, en hierdoor Gods Woord zijn vrijsten loop had, in politieke wakkerheid niet bij andere volken ten achteren, maar dezen verre *vooruit* zijn.

Onder die volken behoort ook het volk van Nederland. Vandaar, dat ons volk in politieke rijpheid, altoos vergelijkender wijs, ver vooruitschreed. En uit dien hoofde gaat tegen den eisch van ons volksleven in, wie op dit oogenblik ons Volk beletten wil uit de *Bourgeois*-periode in de *Democratische* periode over te gaan; even gelijk het Volk niet verstonden noch het vooruithielpen, zij die voor nu vijftig jaren, den overgang uit de *Aristocratische* in de *Burger*-periode tegenhielden.

Ook baat zulk een tegenstand *niets*.

Komt zulk een nieuwe strooming van de bergen neder, dan is ze toch onweerstaanbaar.

Gelijk de boomstam, als hij zich uitzet bij het groeien, elken band en elk staketsel breekt, scheurt en splijten doet, zoo ook doet de natuurlijke groei van het Volksgeheel elken band barsten, waarmee men zijn ontwikkeling poogt tegen te houden.

In zulk eene ontwikkeling, en zoo ook nu in die democratische ontwikkeling, schuilt op zichzelf niet het allerm inste kwaad. Ze is veeleer eisch van het leven. En ook al dreef buiten ons niemand in die richting, wij, Calvinisten, zouden in gehoorzaamheid aan deze wet van het Volksleven, er ons Volk toe prikkelen moeten.

Wakker zijn staat boven slapen; en deswege moet, wie zijn volk liefheeft, een ontwikkeling bevorderen, die dit wakker zijn in heel het volksgeheel, door alle rangen en standen, doet doordringen.

Van verzet tegen den overgang in die *Democratische* periode kan dus bij een volk als het onze, en in ons stadium van ontwikkeling, derhalve nooit uit helder inzicht of hooger roeping maar alleen uit misverstand of standsbelang sprake zijn.

De roeping van den Christen is wel, om te wraken en te bezweren het *onheilige* en *verkeerde* dat zich, bij zulk een overgang uit periode in periode, in de volksdenkbeelden mengt; maar nooit, om zich tegen dien overgang zelven te keeren.

Toen de overgang uit de *Aristocratische* in de *Burger*-periode plaats greep, protesteerden ook ten onzent, zoo Groen van Prinsterer als van der Brugghen, tegen het *Mammon*-stempel, dat aan den *Census* als beginsel kleefde; maar den overgang uit periode in periode juichten ze toe.

Duidelijk sprak Groen van Prinsterer het uit, dat hij *niet* wenschte te reageeren tegen dien overgang uit de *Aristocratische* in de *Burger*-periode:

„Ik heb met leedwezen ook bij de discussie opgemerkt dat men ons denkbeelden toeschrijft waarvan wij afkeerig zijn. Ik kan de verzekering geven dat ik, even als in 1840, ruimen invloed van de burgerij beschouw als een constitutioneel en echt Nederlandsch beginsel, en dat wij geen terugkeering verlangen der aristocratiën.

En zijn beklag ging uitsluitend tegen het Mammonistisch-intellectualistische, dat men bij dien overgang triomfeeren deed.

„Noch in den Staat, noch in het gewest, noch in de gemeente, komt de vertegenwoordiging met den aard en het wezen van hetgeen vertegenwoordigd heet, overeen. Men heeft overal een deel der ingezetenen, door willekeurigen greep in finantiëel vermogen en veronderstelde politieke bekwaamheid, over de bevolking gesteld: eene *fictie*, eene *fractie*, eene *factic*.”

Dit standpunt nu was juist gekozen.

Tegen de ontwikkelingswet van het nationale leven in te gaan, komt ons niet toe; — die ontwikkeling te bevorderen, en tegelijk in de juiste bedding te leiden, is als Christenen onzer aller roeping.

Sturen alzoo, niet klagend noch jammerend, maar met moed, met geestdrift en met heiligen ernst, in democratische richting, maar tegelijk als Christenen de critiek der beginselen oefenen, opdat, voor ons aandeel althans, ook in dat democratische het *Christelijk* element tot zijn recht kome.

Alzoo heeft onze redactie onze roeping verstaan sinds haar eerste optreden in 1869; en zoo oordeelt ze nog. Thans op grond van een overtuiging, die tijd had diep te wortelen.

Meer nog.

Alzoo zou der Calvinisten roeping in Nederland te verstaan zijn, ook al viel buiten onze erve van zulk een overgang van periode in periode nog geen spoor te ontdekken.

Nu daarentegen de *teekenen des tijds* ons met zoo doordringende stem toeroepen, dat de politieke wakkerheid onder *alle* volken opwaakt, en de democratische ontwikkeling van de Volksvertegenwoordiging *het* teeken is, dat den overgang van de 19e in de 20e eeuw vormt, voegt het ons nog te meer, tegen elk verwijt ons te wapenen, alsof we ook thans weer „*de teekenen des tijds*” niet hadden verstaan.

II.

In ons eerste artikel is, met eenigszins scherpe formuleering, ter afsnijding van misverstand, nogmaals duidelijk uiteengezet, wat onder het *Christelijk-democratisch* karakter der Antirevolutionaire partij te verstaan zij.

Dit was noodig, wijl tegenstanders en medestanders, op den klank der woorden afgaande, ons slag op slag denkbeelden en bedoelingen toedichtten, die de onze *niet* zijn.

Hiertegen kan men zich niet op nieuw bij elken redetwist verweren. Hier echter was opzettelijke, scherpe formuleering van ons bedoelen geëischt. Na lezing van ons eerste artikel „*democratische klippen*” kan slechts onkunde of onwil voortgaan, onze bedoeling zelf te verdenken of bij anderen verdacht te maken.

Die bedoelingen staan thans in wit-helder licht.

Daarop komen we thans dan ook *niet* terug.

We gaan verder.

Immers, even beslist als we den overgang van het politiek bewustzijn des Volks uit de *Bourgeois*-periode in de *Democratische* periode toejuichen, even duidelijk moet onzerzijds gewaarschuwd tegen de zeer ernstige gevaren, die in politieken zin het leven in deze nieuwe periode met zich zal brengen.

Het staat er meê als met den zoon des huizes, die, onder

het ongemerkt opwassen, van knaap jongeling, straks van jongeling man en mondig wordt.

Dwaas doet de enghartige vader of de bekrompen moeder, die dit opwassen met leede oogen aanziet, en er innerlijk een grief tegen koestert, dat de knaap niet meer als een kind, de jongeling niet meer als de knaap is te regeeren, en naar gelang hij geestelijk en lichamelijk uitgroeit, hooger eischen met zich brengt, . . . en meer kost.

Dat opwassen, dat overgaan uit periode in periode, dat zich ontwikkelen naar de wet van het groeiproces, moet voor de ouders, die goed voor God en goed over hun kinderen staan, veeleer oorzaak van vreugde wezen.

Daar stribbelen ze (ook omdat het toch niet helpen zou) niet tegen in, maar dat *bevorderen* ze zelven, intellectueel en moreel, door *opvoeding* en door stevige *voeding* wat het lichaam betreft.

Ze sturen zelve het kind in de richting van den *knaap*. Ze sturen met eigen hand den knaap in de richting van den *jongeling*. Straks den jongeling in de richting van den *man*.

Maar, en hiervoor moet het oog van vader en moeder helder openstaan, elke overgang in een periode van breedere ontwikkeling, bedreigt het pad van hun kind met ernstiger verzoeking en bedenkelijker gevaar.

Bij het kind thuis is dat gevaar en die verzoeking zoo nauwelijks noemenswaard. De knaap merkt er reeds iets van. Maar toch, het is vooral het jongelingsleven, waarin die gevaren eerst een recht dreigend karakter aannemen, en waarin die verzoeking zoo bijna helsch kunnen worden; zoo vernietigend voor heel het volgend leven.

Mag nu, met het oog op die klippen, aan het denkbeeld voet gegeven: „Dan maar niet in zee, en liever in de haven van den huislijken kring vermolmen”?

Geen ernstig denker, die het beweren zal; en de wormstekige vrucht van zulk streven, waarop men een enkel maal in den vorm van een wekelijks, huislijk jan-hennetje stoot, die een kleur krijgt als hij onder menschen moet komen, is waarlijk niet geschikt, om deze averechtsche opvoedingsmethode, die men wel eens naar „moeders pappot” genoemd heeft, aan te bevelen.

Aldus *may* de ontwikkeling van uw kind niet gestuit.

Op die ontwikkeling heeft hij *recht*, recht van Godswege; ze is uitvloeisel van Gods wet in de natuur.

Maar wat wel uit dit gevaar volgt, is, dat ernstige ouders er hun opvoeding op richten zullen; er hun kind tijdig tegen wapenen zullen; en ook, als het zee-in gaat, het met hun zorg en hun gebed zullen verzellen.

Breng dit nu over op de ontwikkeling van het nationale leven in democratische richting, en wat we met „democratische klippen” bedoelen, doorziet ge terstond.

Bij uw volk, zoomin als bij uw eigen kind, moogt ge de natuurlijke ontwikkeling uit periode in periode, den van God gewilden overgang uit stadium in stadium, tegenhouden.

Nu uw Volk aan den overgang in de democratische ontwikkeling, met de jaren, eenmaal is toegekomen, moet ge hierover u verheugen, evenals een vader zijn kind geluk wenscht als het mondig werd; maar . . . en vergeet *dit* geen oogenblik: ge hebt er u over te verheugen *met vreeze*.

Met een vreeze, die deels uit *liefde* voor uw Volk, maar deels ook uit een *booze conscientie* voortkomt.

Een booze conscientie, zoo als die in den vader tikt, die *verzuimd* heeft den knaap op het jongelingsleven voor te bereiden, en nu het ergste vreest, niet wyl zijn kind opwast, maar wyl hij als vader *zijn plicht* niet nakwam.

En *die* vreeze, uit booze conscientie geboren, slaat thans begrijpelijkerwijze ook de beschreven Vaderen van ons Volk om het hart.

Minstens vijftig jaren, of, als ge van 1813 rekent, ruim tachtig jaren, zijn hun gegund geweest, om het Volk van Nederland, onder het opgroeien, tevens in deugdelijke beginselen en staat-vormende overtuigingen te doen rijpen.

Daardoor zou het op zijn democratische periode zijn voorbereid. En ware die eeuw of die halve eeuw ter dege *gebruikt*, dan zou thans een „verheuging *zonder vreeze*,” aller deel zijn.

Maar, helaas, dit is *niet* alzoo geschied.

Het kind, hier het Volk, heeft, onder het opgroeien, van vader en van moeder zooveel slechte dingen gezien, zooveel booze woorden gehoord, en is dientengevolge, door hun min edel voorbeeld, in zoo menig opzicht *bedorven*.

Van talen en van rekenen, van teekenen en om het rek zwaaien heeft het kind alles geleerd. Daar is geen geld voor

gespaard. Het hoofd is eer *overprikkeld*. Maar de ontwikkeling *van het hart* bleef achterlijk.

Breed, vermoeiend breed was de opvoeding, maar, o, zoo ondiep.

En nu hinderde dit zoo sterk niet, zoolang zij hun kind aan den leiband hielden; maar wee hunner, als het oogenblik komt, dat ze den volwassen jongeling moeten loslaten.

Want nu is er geen andere spil, waarom hij wentelen gaat, dan zijn *eigen ik*.

Heilige beginselen kent hij niet. Er vlamt geen vonk van edeler geestdrift. Hij heeft *geen God*.

Men versta ons wel.

Wel zijn er in ons Volk vrome groepen.

Er schuilt een kern in, die nog *met* het heilige en *voor* het heilige leeft. Ook is er nog een breede stroom, die met de heilige banier, als ze wordt uitgedragen, *meeloopt*.

Maar ons Volk als *volksgeheel*, helaas, het is wel waarlijk aan dien slecht opgevoeden knaap gelijk, en het gaat thans in de gevaarlijkste periode van zijn leven over, zonder geestdrift, gespeend aan hooger beginsel, zijn God niet meer kennde, meest op den lust des levens, naar het goeddunken zijns harten bedacht.

Dáarin nu ligt het ernstige van den toestand.

Toch, ook al ware de politieke opvoeding van ons Volk deze tachtig jaren geweest wat ze zijn moest, toch zou de overgang in den democratischen stroom, het gevaar van zoo menige klip met zich brengen.

Nu echter zijn die gevaren, om kalm te spreken, minstens verdubbeld door *de schuld* van wie dusver de macht in handen hadden.

Zij toch zijn het, die in zoo menig opzicht het kostelijk Volk van Nederland, door hun ergerlijk voorbeeld en hun onwijze paedagogiek, zoo veelszins *bedorven hebben*.

Het staat dus wel hachlijk.

Kon het, men zou moeten roepen: Schort het proces in uw ontwikkeling op. Poog den overgang in de democratische periode nog een halve eeuw te verschuiven. En inmiddels, gij machtigen onder ons volk, *doet uw plicht*.

Maar dit kan *niet*.

Zoomin ge den zomer naar later verschuiven kunt, als de

lente heeft uitgebloeid, zoomin kunt ge de opkomst van het democratische leven tegenhouden, waar ook ons volk, in zijn opgroeien, nu eenmaal aan die periode van ontwikkeling toe is.

Maar ernstig, hachelijk staat het voor de toekomst.

De klippen, waarop het democratisch scheepke stuk kan stooten, steken, zoover uw oog reikt, bij ebbe overal boven het zeevlak uit.

En veel Christenvolk in Nederland, instee van bij dien nood, die komt, met eenparige hand de reddingbooten gereed te houden, spitst er zich, helaas, op, om liever elkander dan de woede der elementen te bestrijden.

Het arme Volk van Nederland.

Zij God het nog, om der vaderen wil, genadig.

III.

Ligt de gevaarlijkste klip, waarop een gedemocratiseerde Volksvertegenwoordiging dreigt te stooten, daarin, dat het Volk *macht* zou krijgen?

Is de naam waarmee die klip onder ervaren zeelieden bekend is, *Volksmacht*, en brengt een goed loods u, om die klip te mijden, in de veilige haven van *Volksinvloed* binnen?

Het is meer dan eens als les van goede zeevaartkunde zóó gezegd, gezegd in schoone taal, uiteraard met niet anders dan goede bedoeling en onder veel juiste opmerking.

Maar is daarom deze zeevaartkundige vermaning zelve juist?

Ons dunkt, ze kon dit reeds dáárom niet zijn, overmits verzuimd werd, eer men dit nautisch advies gaf, duidelijk en scherp aan te geven, wat men onder *Volk*, en wat onder *Macht* en onder *Invloed* ten deze verstond. Soms zelfs wisselde in eenzelfde betoog twee-, drieërlei beteekenis van één of meer dezer termen af.

Houde men ons daarom ten goede, dat we ook deze stelling over *Volksmacht* en *Volksinvloed* aan kalme, ernstige critiek onderwerpen.

De reeks opstellen over *Democratische klippen* bedoelt een dubbel verzuim van vroeger in te halen. Vooreerst, door meer en scherper op de keerzijde der democratische medailje te

wijzen, en ten tweede, om onze zienswijze duidelijker uiteen te zetten, waar we vroeger te weinig op misverstand verdacht waren.

Voor dit dubbele doel is echter tijd en kalmte noodig. Vinde men het daarom niet al te hinderlijk, zoo we onze reeks eenigszins verbreedden.

Men spreekt van „Volk!”

Maar in hoevelerlei zin niet!

Soms beteekent „volk” één persoon, één kind, als het door moeder uitgestuurd, om brood te halen, in een bakkerswinkel inloopt, en, er niemand vindende, overluid roept: „*Volk.*”

Dienstboden spreken, als ze hun meester en meesteres bedoelen, van „ons volk.”

De couranten melden, dat *het volk* te hoop liep, als er misschien honderd menschen saâm waren.

Een prediker heeft *veel volk*, als de kerk vol loopt.

*Volk*houder noemt men in enkele streken nog den eigenaar van een logement voor den minderen man.

Voor al echter komen hier in aanmerking *twee* beteekenissen van het woord *Volk*. De ééne waarin het zeggen wil: *De gezamenlijke inwoners van eenzelfde land*, en de ander waarin het beduidt: *de lagere volksklasse*.

De ééne maal spreekt men dan van *het Volk* in zijn tegenstelling tot de *Overheid* des lands; de andere maal in tegenstelling met de *hoogere volksklasse*.

Ter afsnijding van misverstand hebben wij in onze reeks *Volk* in de eerste beteekenis met een groote *V* geschreven, in de laatste beteekenis met kleine aanvangsletter, als *volk*.

Waarvan is nu sprake, als er gehandeld wordt van het Parlement, d. i. van een *Volksvertegenwoordiging*?

En ons dunkt, dan moet het antwoord wel luiden, dat Volk in dit verband op de natie als *Volksgeheel* slaat.

Stellen we nu in de tweede plaats een onderzoek in naar de beteekenis van *macht* en *invloed* in de tegenstelling, die ze hier vormen, dan beteekent *Macht* hier *niet* de uitoefening van eenig gezag, waardoor een ander zich in de plaats van de Overheid zou stellen, maar beduidt het een zeker vermogen om de Overheid, als zij verkeerd wil, te *noodzaken* hiervan af te zien.

- *Invloed* daarentegen sluit het vermogen om te noodzaken uit. Invloed oefent wel pressie, maar mist de macht om te *dwingen*.

Wie *invloed* op mij poogt uit te oefenen, belooft de kans, dat ik mij om zijn invloed niet bekommer, tegen al zijn praten in toch doorga, en mij niet aan hem stoor.

Macht daarentegen oefen ik uit, als ik de middelen ter mijner beschikking heb, om aan mijn woord klem bij te zetten, en den onwillige kan noodzaken.

Hierover is verschil van meening, zoo we wel zien, eenvoudig ondenkbaar.

Is nu alzoo de beteekenis van deze drie termen, dan rijst de vraag: Bezit ons Volk naar *Goddelijk* en naar *beschreven* recht, op de Overheid alleen *invloed*, of ook *macht* om de Overheid te noodzaken?

En dan is er, wat ons beschreven recht aangaat, op die vraag maar één antwoord mogelijk: Ons Volk bezit volgens de Grondwet ook zekere *macht*, om door zijn Vertegenwoordiging de Overheid te noodzaken.

Die macht schuilt ten finale in het Budgetrecht.

Hierbij blijve nu de vraag geheel in het midden, hoever dit recht strekt; ook de vraag, of het Grondwettig goed is geregeld en op juiste wijze wordt uitgeoefend: het is ons genoeg zoo maar vaststaat, dat de Overheid geld noodig heeft, en dat zij, conform de Grondwet, aan dit geld niet komen kan, tenzij het Volk door zijn Vertegenwoordiging dit toesta.

Hetzelfde geldt van de bevoegdheid der Staten-Generaal, om het tot stand komen van een wet te verhinderen. Ten deele zelfs van haar bevoegdheid, om in zake van wetgeving het initiatief te nemen.

Ook zonder dit verder uit te pluizen, staat alzoo vast, dat naar luid van ons beschreven recht, ons Volk niet slechts invloed, maar zeer gewisselijk ook *macht* bezit, om door zijn Staten-Generaal *klem* aan zijn woord bij te zetten.

Dat die *macht*, krachtens haar natuur, uitsluitend een verhin- derende, een belettende, een verbiedende moest zijn, en nooit een dwingende in *positieven* zin mag worden, dingt niets op het gezegde af.

Immers alleen reeds door het Budgetrecht, en het recht van *veto*, bezit ons Volk tegenover de *Overheid* een werkelijke *macht*

Zoo is het naar beschreven recht, en naar Goddelijk recht eveneens.

Het Volk is er eerst, en de Overheid komt van Godswege, ter wille van de eere zijns Naams, in dat Volk, dat Hij schiep, in.

Staat nu dat Volk nog op zeer lagen trap van ontwikkeling, en zijn dus de behoeften der Overheid nog gering, dan kan ze gemeenlijk uit eigen domein of oorlogstribuut haar uitgaven kwijten.

Maar ontwikkelt zulk een Volk zich, en worden daardoor de behoeften van de Overheid grooter, en grooter dus ook het gevaar dat ze het Volk onderdrukke instee van het te regeeren, dan kan de Overheid niet langer buiten het *geld van het Volk*.

Dat *geld* nu mag de *Overheid* niet eenvoudig van het Volk aannemen, maar ze moet dit van het Volk *ontvangen*; en aldus is op schoone wijze bij uitbreiding van de Overheidsbemoeiing vanzelf in die bemoeiing het middel geboden, om het kwaad, dat er uit zou voortvloeien, te stuiten,

Schier alle constitutioneele vrijheid heeft zich dan ook juist onder die pressie van het geld ontwikkeld.

Geld was het volk bereid te geven, mits het waarborg tegen wilkeur ontving, en die waarborgen werden steeds milder en ruimer, juist doordat de Overheid steeds meer geld noodig had.

Onze conclusie kan derhalve geen andere zijn, dan dat ook ons Volk metterdaad zekere *macht*, om de overheid in negatieven zin te noodzaken, *bezit*, en, naar den grondregel van de verhouding tusschen Volk en Overheid, bezitten *moet*.

Dat dit tot misbruik kan leiden en geleid heeft, betwisten we niet. Men weet, hoe ook wij voor een andere regeling van het Budgetrecht ons uitspraken. Doch hoe men dit recht ook regele, het recht zelf mag niet weggecijferd, het *moet* blijven, en in dit recht bezit het volk tegenover de Overheid een zelfs ongemeen groote *macht*.

Het oefent daarom door de pers, door de publieke opinie, door vereenigingen en vergaderingen, door zijn rustige of onrustige houding, door zijn sympathie of antipathie, ook wel *invloed* op de Overheid; maar deze loopt door gansch andere kanalen, en staat niet tegenover de *Volksmacht*, laat staan dat

ze die op zou heffen. Ze staat er eenvoudig *naast*, en versterkt de *Volksmacht*.

Slechts h  de men steeds het scherpe onderscheid in het oog, dat de Volksvertegenwoordiging op hetgeen de Overheid *doen* moet, slechts *invloed* mag doen gelden, en alleen bij hetgeen ze wil dat de Overheid *late*, haar *veto*, en dus haar *macht*, kan aanwenden.

Doch natuurlijk, men kan, na het stuk van *Volksmacht* te hebben afgedaan, ook over volksmacht handelen, en de vraag stellen, of *de lagere klasse* als zoodanig over macht of alleen over invloed moet kunnen beschikken.

Zoolang echter ook deze vraag in verband met de wijze van samenstelling der Staten-Generaal, wordt besproken, heeft ook op dit standpunt deze tegenstelling niet wel zin.

Zoo dikwijls er toch sprake van is, om in het Volksgeheel ook de lagere klasse des Volks tot de saamstelling van de Staten-Generaal te laten medewerken, is er uitsluitend van *macht* sprake.

Niet echter van een *macht*, die deze lagere klasse als zoodanig zou uitoefenen, maar alleen van haar aandeel in de *macht*, die het Volk als geheel tegenover de Overheid bezit.

Er is geen sprake van, om de lagere klasse een *derde* Kamer naast de twee bestaande te laten saamstellen, en aan deze *derde* Kamer eenige bevoegdheden te geven; maar alleen om op de *macht* die het Volksgeheel tegenover de Overheid bezit, en moet-bezitten, ook de lagere volksklasse te laten inwerken.

Want wel kan men zeggen, de inwerking van die lagere volksklasse zal te onevenredig groot worden; doch dan geldt het alleen de vraag, of de   ne klasse in het Volk al dan niet *overwicht* over de andere klasse zal hebben, en in geen enkel opzicht de *macht*, die die   ne klasse op de Overheid zal uitoefenen.

Dan wordt de tegenstelling niet *Volksmacht* of *Volksinvloed*, maar *overwicht* bij het formeeren dier *Volksmacht* van het   ne of het andere deel in het Volk.

Zuik *overwicht* nu bestond ten onzent sinds jaren, en bestaat nog. Een zeer invloedrijke, maar niet overgrootte klasse beschikt geheel over de saamstelling der Volksvertegenwoordiging, zonder dat het iemand ooit in den zin kwam, dit *Volksmacht* van het   ne over het andere deel te noemen.

Nu moge men er op uit zijn, om, waar ook die lagere klasse de macht van het Nederlandsche Volk tegenover de Overheid gaat helpen formeeren, het *overwicht* te mijden, en *evenwicht* te zoeken. En ook ons komt voor, dat *evenwicht* boven *overwicht* verre voorkeur verdient.

Alleen houde men daarbij wel in het oog, dat er dusver in dezen zin nog *nooit* evenwicht was, maar dat we steeds geleefd hebben onder het stelsel van het *overwicht*.

Zoo sterk zelfs, dat (legaal volkomen naar recht) dusver slechts een betrekkelijk klein deel van het Volk in naam van heel het Volk van Nederland sprak, en dan zijn woord de klem der *macht* bijzette.

En zulks, let wel, niet een hooger *organisch* deel, wat naar recht zou geweest zijn, maar uitsluitend een *numeriek* deel, afgemeten naar geldelijk vermogen.

IV.

Men versta ons niet mis.

Ons ideaal is en blijft, niet het *overwicht* van de éene klasse boven de andere, waar sprake is van de samenstelling der Volksvertegenwoordiging, die de Volksmacht op de Overheid toepast, maar het *evenwicht*, de organische harmonie, die elk deel en elke kring des Volks geleidelijk tot zijn evenredig recht doe komen.

Alleen merken we op, dat dit *evenwicht* dusver niet bestaan heeft; dat er tot hier toe veeleer absoluut *overwicht* heerschte; en dat veel goede tijd, om het evenwicht voor te bereiden, *ongebruikt* voorbij ging.

Toch neemt dit niet weg, dat wij niets liever zagen, dan dat door wijziging in onze Constitutie, de weg naar evenwicht alsnog werd ontsloten.

Zelfs in den felbewogen strijd in het voorjaar hebben we ons dan ook bereid verklaard, om van harte een poging tot voorafgaande Grondwetsherziening te steunen, en eerst toen ons, na nauwkeurig onderzoek, bleek, dat op het welslagen van zulk pogen geen de minste zweem van kans bestond, zijn we den regel gevolgd *qu'a l'impossible nul n'est tenu*, d. w. z. dat niemand gehouden is tot het onmogelijke.

De verklaring, dezer dagen afgelegd door een zoo bevoegd man als Roëll, op wiens groep in de eerste plaats voor Grond-

wetswijziging moest te rekenen zijn, bewees opnieuw, dat onze destijds ingewonnen informatiën juist waren.

Het middel, om de klippen der Democratie om te zeilen, zal dus thans moeten gezocht worden nadat we in zee *zijn*; niet *alvorens* we in zee *gaan*.

Vraagt men voorts, of ter wille van de *Volksmacht* de *Volksinvloed* door ons onderschat wordt, dan luidt ons antwoord: Zoo weinig, dat juist het onthouden aan ons Volk en aan het volk van veel rechtmatigen invloed, naar onze overtuiging, één der oorzaken is van onzen huidige jammer.

Indien het Liberalisme niet de fout had begaan, om door zijn autoritaire schoolinrichting de ontwikkeling van het particulier initiatief en de prikkeling van de particuliere energie te verzwakken, zou ons Volk in al zijn deelen thans politiek veel rijper zijn.

Indien, gelijk in Engeland, de sociale beweging van meet af door de mannen van invloed was geleid en gesteund, zou de zelfstandige en vrije organisatie van den werkenden stand ook ten onzent veel verder zijn voortgeschreden.

En zoo ook, indien men ten onzent, toen het eerste geroep opging, terstond in 1878 Kamers van Arbeid had ingesteld, zou men aan onze lagere klassen een oefenschool hebben geboden, die goud waard was, en veel twist en strijd van en over belangen hebben voorkomen.

Wat alsnog in die richting kan gedaan worden, juichen we dan ook van harte toe. We zullen het steunen met alle kracht. En voorts door pers en vereeniging den invloed van het Volk, en daarin ook van het volk, pogen te sterken.

Al deze *invloed* echter staat niet tegenover de *Volksmacht*, noch ook tegenover het aandeel van het volk in de samenstelling van het orgaan, dat deze macht uitoefent.

Die *invloed* loopt er naast en ondersteunt haar.

Een verklaring, die noch afkeuring *over*, noch polemieken *met* anderer *inzicht* bedoelt, maar hier alleen sta, opdat ook over deze opgeworpen tegenstelling onze meening, met aanvoering van bewijs, publiek zij.

Immers, waarover ook tusschen de *Standaard* en onze tegenstanders verschil besta, niet hierover, dat de komende democratisering van onze Staten-Generaal hoog ernstige bedenking

met zich brengt, en het gevaar oplevert, dat ons scheepke van Staat in de democratische periode op klip na klip stoote.

De *meest* gevaarlijke klip daarbij is voor ons in het minst niet, dat er zekere verplaatsing van geldelijk vermogen dreigt, al kan ook hierin, zoo het naar wilkeur en te ver gaat, een ver van gering te schatten gevaar schuilen; maar veeleer hierin, dat het *beginzel van ons Staatsrecht* er door kan worden aangetast.

Tegen het stelsel, dat zijn uitdrukking vindt in de formule: *het algemeen stemrecht*, staat toch een iegelijk, die uit innige zielsovertuiging de souvereiniteit van God Almachtig belijdt, beslist en vierkant over.

Dit kan niet anders.

Immers, het kenmerkende van dit stelsel ligt niet hierin, dat desnoods aan alle burgers en burgeressen in den lande een stembiljet worde uitgereikt.

Dat in het minst niet.

Zeer wel is een Rijk denkbaar, waarin de erkenning van Gods Souvereiniteit door een ieder hoofd voor hoofd, en door de organen van het gezag als zoodanig. beleden en hooggehouden wordt. en dat toch de wijze van samenstelling van het Parlement zoo geregeld zij, dat *allen* zonder onderscheid er toe medewerken.

Denkbaar zelfs is een Rijk, waarin de regeeringsvorm zelf democratisch is, zoo dat *aller* medewerking ook geldt voor de aanwijzing van de personen die het Overheidsambt bekleeden zullen.

Neen, „het algemeen stemrecht” is de formule van een *heel ander stelsel*. Van het tegen Gods souvereiniteit ingaande stelsel, dat de autoriteit schuilt in den sluimerenden wil van den Staat, en dat elk ingezetene, als lid van de Staatsgemeenschap, den wil van den gemeenschappelijken Staat helpt uitspreken.

Dan hangt de Staat niet van God af, maar is in zichzelf genoegzaam, en beweegt een aldus levend Volk in zijn Staatsinstelling zich op den bodem van het Atheïsme.

God wordt door den Staat dan principieel geloochend, ook al laat men den *Godsdienst* als privaat-liefhebberij vrij.

Werd er dan ook ooit een wetsontwerp door de Kroon voorgedragen, in welks „overwegingen”. of in welks „tekst” *dit*

beginsel gehuldigd werd, dan zou er onzerzijds geen oogenblik van aarzeling denkbaar zijn.

Afgezien van alle gevolgen, zouden we *tegen* zulk een ontwerp ons met hand en tand moeten verzetten.

Dit is natuurlijk *niet* het geval, indien het ontwerp van Wet niets dergelijks inhoudt; en iets wat op dit stelsel maar al te zeer gelijkt, slechts door een Minister, uit eigen hoofde, verklaard wordt.

Wie voor een wet stemt, stemt daarom in het minst niet voor elk argument uit het schriftelijk of mondelijk betoog, waarmee een Minister zijn ontwerp verdedigt.

Wat over uw stem beslist, is considerant en de tekst *van de wet zelve*.

Het berust alzoo op misverstand en leidt tot begripsverwarring, als men zegt, dat wie zijn stem liet hooren ten gunste van een ontwerp van wet, dat het kiesrecht aan bijna alle volwassen manspersonen toe wilde kennen, deswege afzag van zijn protest tegen het goddelooze *stelsel*, dat in de formule: „*het algemeen stemrecht*”, zijn uitdrukking vindt.

Scherpe, principiële bestrijding van de heillooze verklaring, te zijner tijd door den afgetreden Minister Tak van Poortvliet in zijn *Memorie van Antwoord* neergelegd, zou allerm minst in strijd zijn geweest *met*, maar veeleer gepast hebben *bij* de bereidverklaring, om een zoo uitgebreid stemrecht als de Grondwet slechts even toeliet, te helpen invoeren.

Ook onzerzijds was het een verzuim, dat we, ijverende voor het laatste, dit principiële verzet destijds voor overbodig hielden, en daarom te zwak aansloegen.

Doch, ook waar we dit volmondig erkennen, en thans onze schade inhalen, blijven we op de stelligste wijze ontkennen, dat de *Stand.* ook maar één ondeelbaar oogenblik het *stelsel*, dat in de formule: *het algemeen stemrecht*, zijn uitdrukking vindt, zou aanvaard hebben.

Daar *stonden* we steeds met alle kracht tegen; daar staan we nog even beslist tegen: en daartegen *zullen* we ons blijven aankanten, zoolang er kracht tot verweer in ons blijft.

Maar (en dit mag niet uit het oog verloren) de drijfkracht tot invoering van een bijna universeel stemrecht, komt heden ten dage voor een niet gering deel uit een hoek, waar men God loochent en den Staat voor zelfgenoegzaam in zich zelve verklaart.

Uit een hoek, waarin de volkssouvereiniteit in haar slechtste opvatting beginsel van wijsheid is geworden.

Uit een hoek ook, waarin men zijn recht op medewerking bij de samenstelling der Staten Generaal, niet uit de ordinaatiën Gods voor het leven der volkeren, maar uit eigen *wilsk*euze afleidt.

En hier nu ligt de uiterst gevaarlijke klip, dat, hoe verder het stemrecht wordt uitgebreid, te wilder, te hartstochtelijker, te onbescheidener op den triomf dier goddelooze theorie zal worden aangestuurd.

Het gevaar zelfs, dat enkele belijders van den Christus, in stede van tegen dit heillooze *stelsel* met de diepste overtuiging van hun hart te blijven ingaan, er onbedachtelijk voet aan geven; er allengs zelven iets waars in gaan vinden; en zulks op een wijze, die niet Gods souvereiniteit in de publieke opinie tot haar eere brengt, maar ze vergeten doet, en straks uitvlakt.

Op deze klip nu wijzen we eerst, omdat ze voor ons, Anti-revolutionairen, de bedenkelijkste en de gevaarlijkste van allen is.

Niet enkel omdat ge er de zake des Vaderlands door bederven zoudt.

Maar veel erger nog, omdat elk Christen, die er toe verleid werd, er persoonlijk *schuldig* door zou staan.

Immers, het zou *zonde* in hem wezen.

Zonde, omdat hij er zijn God in had verloochend.

V.

De eerste klip, waarop het scheepje van Staat bij democratisering van de Staten-Generaal gevaar loopt te stooten, is dan het veldwinnen *van de idee der Volkssouvereiniteit*.

Niet, men versta ons wel, alsof het denkbeeld van Volkssouvereiniteit pas opkomt in het democratisch tijdperk. Veeleer lag dit heillooze denkbeeld *evengoed* ten grondslag aan de staatkundige stelsels van onze Conservatieven, Liberalen en Radicalen.

Nu reeds is, sinds meer dan 50 jaren, dit averechtsche denkbeeld het *heerschende* onder onze mannen van „ontwikkeling” en bij hen, die onder de min ontwikkelden als geschoren schapen achter deze beschaafde herders aanloopen.

Principieele verwerping van de Volkssouvereiniteit, door blijde erkenning van de Souvereiniteit Gods, vindt ge nog alleen bij de Calvinisten, bij een deel der orthodoxe protestanten, bij de geloovigen onder de Roomschen, en bij zeer enkele Joden.

Reeds wie Groen van Prinsterer las, kon het zich geen oogenblik inbeelden, alsof eerst de democratische grondtoon der toekomst ons het wangeloof aan de Volkssouvereiniteit brengen zou; en wie kennis nam van de staatsrechtelijke stelsels, die ook ten onzent op kathedr en persbureel verdedigd werden, *wist* reeds voorlang dat dit zeggen eenvoudig ongerijmd is.

Desniettemin blijft het echter ontegenzeggelijk waar, dat de overgang in de democratische periode, het reeds zoo diep gewortelde kwaad nog *dreigt te verergeren*.

Het *kan* ook anders loopen. Het kan zijn, dat juist uit de breedere volkskringen sterking voor het geloof aan de Souvereiniteit Gods komt.

Maar dit weet men vooruit niet.

En daarom voegt het ons, én voor ons Volk, én met het oog op onzen eigen kring, bij de vaart, die men ondernemen gaat, vooral deze *gevaarlijkste* aller klippen geen oogenblik uit het gezicht te verliezen.

De *tweede* klip, waarop met ernste dient gewezen te worden is: *de materialiseering van het Staatsleven*.

Materialiseering is wat wij „verstoffelijking” zouden noemen, zoo onze taal dit woord bezat.

Maar onze taal kent het *niet*, ook al *kon* ze het gevormd hebben, eenvoudig wijl de gedachte zelve *on-Nederlandsch* is.

Een Staatsleven, dat aan het Volk geen hoogere roeping ontleent noch aanwijst, dan om het aardsche, het stoffelijke belang te bevorderen, druischt daartoe te veel in tegen den geest en de historie van een Volk, dat aan een tachtigjarige worsteling voor het geestelijk goed der vrije religie zijn opkomst en zijn glorie dankt.

Wil dit zeggen, dat daarom de ontwikkeling van ons Staatsleven niet ook tot wijziging van de maatschappelijke verhoudingen zal moeten leiden?

Integendeel, de sociaal-democraat heeft gelijk, als hij de van God niet gewilde ongelijkheid onzer maatschappij aanklaagt,

en zijn *ongelijk* begint pas, waar hij een van God evenmin gewilde *gelijkheid* er voor in de plaats poogt te stellen.

Vergunne men ons hier een citaat.

Een citaat, waaraan we behoefte gevoelen, omdat anders zelfs vrome Christenen ons al zulk ten deele gelijk geven aan den sociaal-democraat euvel duiden.

Het citaat luidt aldus:

Niet ten onrechte verlangen de Socialisten eene wijziging der maatschappij, waardoor aan het ergerlijk en hartverscheurend contrast van overvloed en gebrek, van brooddronkenheid en broodeloosheid, genot en jammer, een einde worde gemaakt. 1)

Let wel, er staat niet: een einde *komt*, maar een einde *worde gemaakt*.

En *wie* gaf nu, onder dit opzicht, aan de Socialisten *gelijk*, en brandmerkte de bestaande ongelijkheid, niet als door God gewild, maar als *ergerlijk en hartverscheurend*?

Deed dit Kater, de man uit het volk?

Of deed het Dr. Kuyper, die uit den middenstand opkwam?

O, neen, alzo oordeelde Groen van Prinsterer, de fijne aristocraat van hooge afkomst; en zoo oordeelde hij, niet in 1895, nu de wateren hoog gaan, maar reeds in 1849, toen er nog slechts een wolkje als eens mans hand boven den horizont opdook.

De tweede klip, waarop we wijzen, maant dus allerminst af van de poging, om de verdeeling van levensgeluk, voor zoover ze aan de Overheid hangt, minder schreiend egoïstisch, minder stuitend onbarmhartig te doen zijn, en meer door den Christelijken geest te laten beheerschen.

Mits niet, als bij den Sociaal-democraat, gelijkmaking, maar afslijping der van God *niet* gewilde hardheden, wordt bedoeld, is dit streven zelfs edel, en heeft het, men weet dit uit onze artikelen over *Christus* en de *Sociale nooden*, ook onze warme sympathie.

Want wel zijn tegen bedoelde artikelen door een theoloog bedenkingen ingebracht, maar de uitlegkundige, bijna halsbrekende toeren, die hij zich daarbij veroorloofde, zijn, gelijk te zijner tijd wel blijken zal, niet één oogenblik tegen *wetenschappelijke* toetsing bestand.

1) Grondwetsherziening en *Eensgezindheid*, p. 190.

Dat in genoemde artikelen slechts op éene zijde der zaak het licht werd geworpen, is volkomen waar. Zulks moest in dit verband, zou de Christenheid ook hier te lande, met eenige kracht uit de mammonistische beschouwing der dingen naar den anti-mammonistischen grondtoon van het Evangelie worden teruggeroepen.

Doch ook afgezien van deze eenzijdigheid, kunnen wij ons geen kind van God denken, dat ons niet toestemt, dat de thans bestaande maatschappelijke verhoudingen minstens even sterk door ons in 1895 te veroordeelen zijn, als Groen van Prinsterer ze veroordeelde voor ruim vijftig jaren.

Die bestaande maatschappij, en de geest van den Christus zijn twee dingen die met elkander *vloeken*.

Daarin dat men de Overheid oproept, om, voor zoover zij door haar regeling en bestuur dit kwaad bevorderde, hiermee op te houden, of ook, om door betere regeling en bestuur, waar dit op haar weg ligt, het opkomen van betere toestanden te bevorderen, is niet Socialisten-, maar Christenplicht.

Dat de belijders van den Christus aan de ellendigen niets anders dan een wissel op de eeuwigheid zouden reiken, is onwaarheid. Meer nog, dat wie honger lijdt, liefst eerst om brood roept, kunnen we verstaan.

Maar toch deugt dit in beginsel niet. Het *geestelijke* gaat altoos voorop. We zijn niet een lichaam met een ziel er bij, maar een ziel in een lichaam. Als dit lichaam afvalt, blijven *wij*, omdat onze ziel blijft, en gaat wel ons lijk in het graf, maar *wij* gaan over in een hoogere wereld.

Daarom kan het niet anders bestaan dan Jezus het uitsprak; „Zoek *eerst* het Koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid, en alle deze dingen zullen u toegeworpen worden.”

Die regel gaat *altoos* door. Ook zelfs waar de honger nijpt. Want wie door honger dreigt om te komen, *bidt* eerst, en dan komt het brood.

Dringt ge nu omgekeerd, in strijd met onze natuur, in weerwil van Christus' eisch, en ten spijt van het zedelijk karakter van het Staatsleven, de *stoffelijke* belangen zóó sterk naar voren, dat het geestelijke *bijzaak* worde, dan verlaagt ge ons menschelijk leven, doet ge ons op het peil van de dieren dalen, die *enkel* om stoffelijke verzorging vragen, en materialiseert wet en recht.

Dit oefent dan weer zijn invloed op den volksgeest, die, aan alle hooger ideaal ontwend, roepen gaat van „laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij.”

En het einde is, dat geheel uw Volk en Vaderland zedelijk verslapt en straks een gemakkelijke buit voor anderer hebzucht wordt.

De ervaring, elders opgedaan, toont dan ook, hoe bij volken, die in hun democratische periode deze klip *niet* wisten te ontzeilen, de lagere klasse weer, evenals in het Rome der Keizers, al haar hartstocht op het „panem et circenses” 1) richt; dat de belangen van stand en stand een verdelgingsoorlog tegen elkaar op staats-erf voeren; dat de stembus veil wordt, om door het spierinkje van het stembusgeld de kabeljauw van millioenen ten eigen profijte te koopen; en dat ten slotte geldzucht en gelddorst derwijs zelfs de staatslieden van eersten rang aangrijpt, dat de geridderde heeren naar de gevangenis worden geleid; oud-ministers en afgevaardigden, die in Panama of Spoorwegschandaal, of door chantage (d. i. afdreiging) zich verrijkten.

Ook deze klip is doodelijk.

Het scheepke van Staat, dat er op stoot, is reddeloos verloren.

Daarom was het zoo juist gezien van *Patrimonium*, dat het weerstand bood aan den drang, hoe goed bedoeld ook, maar in den grond niettemin *verderfelijk*, om in zijn Sociaal program de orde van den Christus om te keeren, als gold de regel: „Zoek eerst verbetering van stoffelijke misstanden en het geestelijk goed kome daarna.”

Neen, zoo mocht het *niet* zijn.

Door die omkeering der van Christus gestelde orde zou *Patrimonium* in het spoor der Materialisten zijn geraakt.

Nu het de zake van *Gods koninkrijk* vooropstelde, bleef het aan zijn beginsel, aan zijn traditie, aan de banier van Jehova getrouw.

1) „Geef ons brood en levensgenot.”

VI.

Ons zesde artikel kan kort zijn.

Het geldt thans de *derde* klip, waarop de overgang in de democratische periode van onze volksontwikkeling ons scheep-ke van Staat kan doen stooten. Die klip heet *klassestrijd*.

Niet, alsof de strijd, de worsteling tusschen stand en stand er niet altoos was geweest, of ooit zou uitslijten.

Maatschappelijke ongelijkheid is nu eenmaal een door den Schepper verordende toestand. Veelvormigheid in zijn schepsel is het merkteeken van zijn Majesteit, het stempel afgedrukt op al zijn werken.

En ook de zucht, de neiging, om op de grens, waar conflict van stand tegen stand komt, het eigen erf te verweren, zit zoo diep in het besef van elken stand geworteld, dat alleen *vernietiging* onzer menschelijke natuur die neiging tot zwijgen zou kunnen brengen.

We voegen er nog dit bij: Wat uit de Scheppings-ordinantie voortvloeit, en met onbedwingbare stem uit onze natuur spreekt, droeg steeds, droeg allerwegen, ook waar van democratisering geen sprake viel, een daarom zoo bedenkelijk karakter, omdat de *zonde*, aan beide zijden de grens, de begeerlijkheid en den hoogmoed prikkelde.

Wie een sport hooger stond, kon niet velen, dat de eerst lager staande naast hem opklom, onderwijl hij zelf den man, die nog een sport hooger dan hij stond, poogde op zij te streven of op zij te dringen.

Dat was en is de zonde, die in rijken en armen gelijkelijk woelt. Zelfs onder den adel benijdt de jongere adel weer den ouden adel en ziet de oude adel laatlunkend op wat ze „nieuwbakken” adel noemt, neer. En omgekeerd, onder de rijkere waren de *parvenu's* steeds de meest ondragelijkste, en een arme, die straks rijk wordt, bleek steeds de onverdragelijkste van al.

Alles één woelen van hebzucht en geldzucht en heerschzucht; één dringen van dorst naar weelde en zingenot; één prikkelen van trots en hoogmoed. Bij de rijken niets beter dan bij de armen, en bij de armen niets beter dan bij de rijken.

Ze hebben het allen verdorven. Ze zijn allen voor God verdoemlijk. Er is niemand die goed doet. Ook niet één.

Hierin ligt dus het verschil niet.

Neen, de klip, die meer bijzonder de vaart in den democratischen stroom bedreigt, wordt niet gevormd door dit *algemeen* verschijnsel, dat ge in elke eeuw en onder alle volk terug vindt, maar heeft *een geheel eigen formatie*.

Ze heet *klassestrijd*, omdat zij de éene klasse in de maatschappij verlokt, zich van de staatsmachine als instrument te bedienen, om de andere klasse te nekken.

Immers een hieraan verwant verschijnsel deed zich ook wel voor in de *aristocratische* en in de *bourgeois*-periode, maar toch op andere wijs.

Hoe eens de adel de burgerij met voeten trad, en wat bloed er gevloeid heeft eer de middenstand zich aan de voorgdij van den adel onttrok, leert de historie. En ook onder de overheersching van den middenstand, die thans een einde gaat nemen, is er heel wat geschikt en geregeld, dat op beveiliging van eigen privilegie en op ten onderhouding van de lagere klasse gemunt was. Zelfs wordt in de volksusantiën een die voor loon dient, gemeenlijk nog minder uit de hoogte door een man of vrouw of kind van adel, dan door een man of vrouw of kind van burgerafkomst bejegend.

Ook ontkennen we niet, dat en in de *aristocratische*, en in de *bourgeois*-periode wel misbruik is gemaakt van Staatsmacht en wetgevende bevoegdheid om eigen positie en de positie van eigen stand te sterken.

Maar toch, dit alles was nog geen klassestrijd met ontrolde banier. Ook bij die kleine woelingen bleef men nog altoos beiderzijds den Staat als geroepen om recht en gerechtigheid te mainteneeren, en dus boven beide staande beschouwen.

Niet, dat de wet niet soms *zeer* ongerechtig was, maar dit was ontzinking aan het alleen bezielend ideaal. Het ideaal was en bleef, in de Overheid een *zedelijke* macht van *hooger* doel te eeren.

En dit bleef zoo in de jongste periode, niet omdat zij, die toen het geding voerden, hooger stonden of heiliger waren dan de mannen der volksklasse; maar ten deele omdat toentertijd de Christelijke traditie nog sterkeren invloed oefende, en deels (en hier vooral lette men op) omdat de overwonnen adel te gering in het cijfer en de onderdrukte lagere klasse te arm was.

Er viel voor den middenstand noch omhoog noch omlaag *buit* te bejagen; en daarom richtte zich destijds de energie meer op de beste kans om eigen kracht te ontwikkelen en van eigen slimheid praktijk te trekken. *Eenige* zucht tot exploitatie was er ook toen wel bij, maar dit was bijzaak.

Thans echter staat dit anders.

Wat thans dreigt, is niet alleen de natuurlijke ijverzucht, die door zondigen hartstocht tot een kwaad is geworden, maar een geordende strijd tusschen twee georganiseerde machten, waarbij volksdeel tegen volksdeel in slagorde komt over te staan, en waarbij de armere klasse het gemunt heeft op een vijand, die *buit* kan leveren.

Een *buit* die niet meê zou vallen; want die *buit* zou slinken als een slak zoodra de strijd ontbrandde, en, verdeeld over de massa, den roof niet waard blijken.

Maar reeds het denkbeeld van *buit* prikkelt.

Zie het maar aan de negers in Afrika, die elk voorjaar ten oorlog uittrekken, om een naburigen stam te plunderen, en toch eeuw in eeuw uit doodarm blijven.

Zulk een klassestrijd nu zou uitloopen niet op *wijziging* der maatschappij naar het door God gewild bestek, maar op vernietiging van alle maatschappelijke harmonie.

De ontwrichting der maatschappij zou alle nationale veerkracht dooden. Het staatsbestuur zou tot instrument voor stofelijke doeleinden worden verlaagd. De wilde honger naar onbereikbaar levensgeluk zou door de teleurstelling in wrevel overslaan. En niet lang meer, of wat eens een Christennatie was, zou terugzinken in een chaötische massa, alleen in toom te houden door het zwaard en de willekeur van den despoot.

En ook, niet alleen met alle rust des gemoeds en alle waarachtig levensgeluk, maar ook met alle *vrijheid* zou het gedaan zijn.

Nu *behoeft* de democratische ontwikkeling volstrekt niet bij *elk* volk tot dezen heilloozen misstand te leiden, en veel min valt er aan te denken, om, uit vrees voor deze klip, van de vaart in de democratische wateren af te zien.

De echte zeeroob blijft niet thuis, omdat er een gevaarlijke klip dreigt, maar hij gaat zee in en poogt de klip te ontzeilen.

Bleef er nog keus, om al dan niet den democratischen kant

uit te gaan, dan viel er aan het kiezen van een anderen koers nog te denken.

Maar die keuze is er *niet*.

Dien koers gaat het nu eenmaal uit, naar een wet, wier werking boven menschelijke macht ligt.

Maar juist dit maakt het te noodzakelijker, dat op die klip ook onzerzijds gewezen, dat op die klip gerekend worde, en dat van meet af alle maatregel worde genomen, om ontzeiling van die klip mogelijk te maken. Of ook, stoot het scheepke er toch op, onzerzijds vrij uit te gaan, en althans het reddeloos worden van het scheepke te helpen voorkomen.

Deswege nu moet ons Calvinistisch volk het oor te luisteren leggen niet naar den wilden Sirenenzang der Socialisten, die juist dezen klassestrijd willen, maar naar het Woord van zijn God, dat zulk een klassestrijd verfoeit en veroordeelt.

De bekoring van zulk een klassestrijd mag geen vat op ons hart verkrijgen. Zelfs niet, al worden we er van de overzij toe geprikkeld.

En dit nu is alleen mogelijk, indien niet eigen lust en hartsucht, maar de ordinantiën Gods ons ten regel des levens blijven, en we, door en in die ordinantiën sterk, voor *deze twee* even warm en met gelijke bezieling optreden.

Eenerzijds voor eene wijziging der maatschappelijke verhoudingen, die wegneme wat er door schrill contrast *tegen* Gods ordinantiën indruischt. En *anderzijds* voor een weer vastzetten van de grondzuilen der maatschappij, niet naar het bestek van zondige hebzucht, maar naar de regelen die God verordineerd heeft.

VII.

Ook een gevaarlijke klip, die bij de democratisering van de Staten-Generaal uit de politieke wateren dreigt op te duiken is: *de ruwe vorm*.

De ervaring toont dit.

Immers al ontkennen we niet, dat ook in de parlementen, die nog in het *aristocratische* en *bourgeois*-stadium verkeerden, zoo elders als ten onzent, soms grofheden zijn gezegd en min goede tooneelen zijn afgespeeld, toch leert de historie, dat dusver de *parlementaire vorm*, om zijn gematigdheid, ten spreekwoord werd.

De heetste discussiën zijn én in Engeland én in onze Staten-Generaal, zelfs tusschen de meest principieële tegenstanders, uren en dagen lang voortgezet, zonder dat van welken kant ook tegen den goeden vorm gezondigd werd.

Men onthield zich van elk krenkend woord. Wat naar schimp ook maar van verre leek, werd aanstonds door den President teruggedrongen. Zelfs was het spreken in waardeerende taal middel om parlementairen invloed te verkrijgen.

Lees en herlees Groen van Prinsterer's adviezen, en altoos weer wordt ge door zijn gekuischten vorm en door zijn fijne, nobele taal verkwikt.

En al mag geklaagd, dat onze tegenwoordige Staten-Generaal reeds niet meer op die ideale hoogte staat, toch mag in het algemeen geroemd, dat de beraadslagingen nog binnen de perken van fatsoen en *selfrespect* blijven.

Maar vergelijk hiermee nu eens wat te Washington op parlementair terrein gehoord én *gezien* is, toen ten slotte de revolver te voorschijn kwam en het eene „geachte lid” *à bout portant* het andere „geachte lid” met niet minder dan *moord* bedreigde.

Denk aan de woeste, wilde Kamertaferelen, waarin Frankrijks Parlement sinds jaar en dag zijn parlementaire eer en de zedelijke kracht der Fransche natie verspeelde.

Herinner u, wat er zelfs te Berlijn voorviel als Socialisten en Antisemieten hun laatste troef uitspeelden.

En ook zie op België, waar de socialisten nauwelijks hun intree in het Parlement deden, of alle fijnere vorm wordt met voeten getreden, en ruw kabaal is aan de orde van den dag.

Is dan, met het oog op deze droeve feiten, de vrees zoo hersenschimmig, dat de democratisering van de Staten-Generaal ook ten onzent den *fijneren* vorm in den *ruvereren* zal doen ondergaan?

Want, het is wel zoo, dat ook in een gedemocratiseerde Tweede Kamer nog langen tijd, misschien zelfs voor immer, de mannen uit eenigszins fijneren stand de meerderheid zullen behouden; maar de ervaring toont, helaas, dat dit niet baat, zoo dra de ruwe hartstocht ontketend wordt.

De heer Woeste en de abt Daens, hoewel beiden tot de fijnere klassen der maatschappij behorende, lieten zich nu reeds door het kwaad exempel der socialisten tot een woordentwist verlok

ken, die geen duel en geen steekspel meer was, maar op een ruwe scheldpartij wonderwel geleek.

En ook Frankrijk toonde, vooral sinds de Boulangistische beweging, hoe mannen van hooge afkomst en van fijnere opvoeding er ijlings toe kwamen, om zichzelf te vergeten, zoodra de parlementaire *ruicheid* der mindere goden hun eigen boozen hartstocht ontketende.

Ook is dit natuurlijk.

Immers de fijner beschaafde blijft altoos een zondig mensch, en daarom van nature tot bitterheid, drift en toorn geneigd. De „fijnere vorm,” die hem weerhoudt om deze passïen te laten uitkomen, is niet *uit* zijn zondige natuur, maar een toom en breidel, *aan* deze zondige natuur aangelegd.

Dien breidel en dien toom nu laat hij zich welgevallen, en hij stelt er zelfs prijs op, ze te eeren, zoolang de kansen gelijk staan, en de zelfbeheersching zijn kans op succes *verhoogt*, d. w. z. zoolang hij te doen heeft met een wederpartijder, die zich aan dezelfde vormen van eere en *selfrespect* bindt.

Maar is dit niet meer het geval, en staat hij tegenover mannen, die door hun ruwheid van taal en dreigende gebaren indruk weten te maken, dan wordt ook hem die breidel veeleer hinderlijk, neemt hij de stang op de tanden, en viert bot aan den boozen hartstocht, die hem van nature met den ruweren tegenstander gemeen is.

Dit gevaar ware zeer zeker van minder beteekenis, indien uit de lagere klasse alleen Christenmannen aan het Woord kwamen. De Christelijke religie toch bedwingt van zelf het booze, ruwe woord van den hartstocht, en op de meetings of saamkomsten van *Patrimoniums* mannen is van *den ruwen vorm* nimmer iets bespeurd.

De belijdenis van den Christus maakt ook den minderen man beleefd en fatsoenlijk.

Maar dit voordeel ontgaat u, als in onze hoogste collegiën van Staat mannen aan het woord komen, die sinds jaren door het verstoren en in de war sturen van allerlei volksvergaderingen naam hebben gemaakt.

Voor dezulken toch is de ruwheid een wapen, dat ze met opzet hanteeren, om den geregelden gang van zaken op te houden; en ook al gelukt het ten slotte aan de parlementaire discipline, om zulk een wilden gast af te matten, toch gaat hiermee zoo

ongelooflijk veel tijd verloren, dat de toch reeds zoo loome gang van het politieke leven er nogmaals derwijze door vertraagd wordt, dat de wagen van Staat ten leste zal schijnen stil te staan, in plaats van zich voort te bewegen.

Bovendien zal die *ruwere vorm* in het Parlement zijn terugslag op het politieke leven *in het land* hebben, met name als de stembus opengaat.

Reeds nu zijn er in Amerika, Frankrijk en België invloedrijke Staatslieden van fijneren aanleg en zwakker gestel, die zich vóór hun tijd terugtrokken, eenvoudig wijl het meê maken van een zoo ruwen verkiezingsstrijd hun krachten te boven ging.

Hun zenuwen konden ~~die~~ spanning der ruwheid niet uithouden, en waar met de tong gescholden en met de vuist bedreigd werd, vonden zij zich niet op hun plaats.

Zoo dreigt de invloed van het Parlement op het volksleven juist het omgekeerde van vroeger te worden.

Dusver lokte het parlementaire voorbeeld uit, om ook in andere samenkomsten den fijneren parlementairen vorm na te bootsen. Ook op volksmeetingen schaamde men er zich voor, om *niet* parlementair te zijn.

Wordt daarentegen in het Parlement zelf de fijnere vorm op zij gezet en begint de ruwheid den boventoon te voeren, dan gaat niet enkel het goede voorbeeld van vóórheen te loor, maar komter een *res malie exempli* (een exempel van bange strekking) voor insteê die demoraliseerend op het publieke leven in heel het land werken zal.

Voor al de Openbare School verhoogt dit gevaar.

Had onze Overheid de Christelijke School niet stelselmatig tegengewerkt, en had men in ouden trant kunnen voortgaan met de Christelijke opvoeding der volksjeugd ook in de schooljaren, dan zou ongetwijfeld ook de lagere volksklasse meer in beginselen van eerbied en ingetogenheid, ook wat het *woord* betreft, zijn opgegroeid.

Maar nu de openbare school jarenlang het Christelijk element bijna geheel uit de schoolopvoeding verdrong, en de vrije Christelijke school nog slechts op een klein deel van onze bevolking werken kan, staan we voor het feit, dat verreweg het grooter deel der lagere klasse opgroeit buiten den verfijnenden invloed der Christelijke religie.

Het „Christelijke en maatschappelijke deugden,” dat men

op zijn luifel schreef, is gebleken slechts *pro memorie* op de school-rekening te zijn uitgetrokken.

En wel heeft men den kinderen onzes volks scherp rekenen en goed lezen geleerd, maar zonder te bedenken dat de kunst van lezen ook den toegang tot *min* goede lectuur ontsluit en dat rekenen van „naar zichzelf toerekenen,” ook in socialen zin, soms ternauwernood verschilt.

Er was wel ontwikkeling, maar *onevenredige* ontwikkeling van hoofd en hart bij de lagere volksklasse, en juist dat *onevenredige* maakt haar thans zoo topzwaar.

Dat nu ook deze klip van *den ruwen vorm* door ons ontzeild kan worden, mag aangenomen.

Onze volksaard kent het opgewondene van den Franschman niet, noch het forsche van den Anglosaxischen inborst.

Zelfs onzemeest opgewonden vergaderingen zijn met wat te Parijs en in Amerika is afgespeeld, zelfs van verre niet vergelijkbaar.

De thermometer staat voor onzen landaard altoos tien graden bloedwarmte lager.

Juist doordat een Nederlander veel minder vlot spreekt, en meer moeite heeft om zijn gedachten onder woorden te brengen, bestaat hier minder vrees voor die ruwe taal, die elders bij stroomen uitvloeide.

Ook is ons volk voor een nog zoo groot deel onder de *impressie* van de Christelijke religie, dat haat en bitterheid, ook waar ze in het scheldend woord naar buiten dringen, toch haar grenzen kennen.

Maar dit voordeel van uw volksaard ontgaat u geheel, 'zoo ge niet van meet af helder uw oog opent voor het gevaar, dat ook die klip van *den ruwen vorm* ons brengen kan; en ons Christen-volk, ook in de lagere volksklasse, mag wel zeer ernstig zijn heilige roeping verstaan, om dezen *ruwen vorm* niet te verergeren, maar door eigen voorbeeld te temperen.

In een Fransche illustratie werd dezer dagen, als zonderling verschijnsel, het feit vermeld, dat wij antirevolutionairen onze volksvergaderingen met gebed begonnen, en door Psalmgezang heiligden.

Natuurlijk, daar verstaat de Franschman niets van.

Maar wij, Calvinisten, weten opperbest, hoe we juist aan

dien *gewijden* vorm het afweren van den *ruwen* vorm te danken hebben.

VIII.

Nog op een tweetal klippen moet de aandacht gevestigd. eer de veilige koers kan bepaald.

De eerste is de heerschappij van het *volstrekte woord*, de andere de heerschappij van het *Standsegoïsme*.

Ge verstaat, wat die eerste klip van het *volstrekte woord* be-
duidt.

Volstrekt staat tegenover *betrekkelijk*, en wil hier zeggen, dat de lagere volksklasse het oog mist om de fijne verschillen op te merken, en daarom geen genoegen neemt met halve verklaringen, maar te gretiger het oor te luisteren legt, waar, zonder voorbehoud of achterdeur, het woord in *volstrekten* zin uitgaat.

Nu heeft intusschen dit volstrekte, duidelijke, klare woord zeer zeker zijn *goeden*, maar ook zijn *kwaden* kant.

Het heeft zijn goeden kant, als het de *halven* verjaagt en de *heelen* op den voorgrond doet treden. Als het dwingt om tot op den bodem der beginselen af te dalen, en met de veiligheidsklep der vreesachtigen spot. En ook, als het eene liefde en toewijding wakker roept, die niet over den muur u de hand reikt, maar de deur openstoot, en u in de armen vliegt, om één van hart en zin met u te strijden.

In dien zin zal de democratisering van het Parlement dan ook alleszins gunstig werken. Het zal de mannen die optreden, dwingen om kleur te bekennen. Wie water in zijn wijn doet, of zijn wijn opzettelijk troebel maakt, zal niet meer meêtellen. Het goochelen met beginselen, die men in het afgetrokkene wel belijdt, maar in elk gegeven geval ontoepasselijk verklaart, zal uithebben. Kortom, het *absolute* karakter van het volksleven in de lagere volksklasse zal ook voor ons Parlement de vrucht dragen, dat er voor onze *gekunstelde* politiek meer *natuur* in de plaats komt, en dat de cosmopolitisch-revolutionaire denkbeelden, die dusver den toon aangeven, wijken voor meer nationalen levenstoon en zuiverder *Nederlandsche* gedachten.

Maar die goede kant heft allerm minst het gevaar op, dat onze politiek, in plaats van zich te verdiepen in de diepte, zich ook meer verbreedt zal in de breedte, en dat het gif van de

phrase en van de algemeenheden ook onze veerkracht kwamen verzwakken.

Zonder na te denken over uitvoering en gevolgen, zal men op volksmeetings en bij de stembus allicht onder luidklinkende phrasen gansch algemeene stellingen toejuichen, die men verzuimt voor het kader van onze actueele toestanden pasklaar te maken.

De pers zal allicht dien waan van den dag volgen.

In het Parlement, zelfs aan de regeeringstafel, zal, evenals in Frankrijk, de phrase, al is ze ook ganschelijk hol, invloed gaan oefenen; en het droeve resultaat zal zijn, dat er practisch niet meer, maar nog minder dan dusver tot stand komt.

De laatste klip noemden we die van *de heerschappij, waarmee het Stands-egoïsme ons bedreigt*.

Had men op een wijze als wij in 1878 aangaven, onze Staten-Generaal op dubbele spil gezit, en naast een Kamer waarin de *belangen* aan het woord kwamen, een Kamer geplaatst, die, krachtens haar samenstelling meer politiek van aard, de staatkundige kringen van ons volk vertegenwoordigen kon, zoo ware er althans uitzicht geweest op beter evenwicht.

Maar ons roepen vond geen weerklank, en zelfs bij onze naaste vrienden bestrijding.

Nu, dit zij zoo.

Maar gevolg hiervan is dan ook, dat we thans de democratisering van ons Parlement tegengaan, onder volstrekte verbreking van alle evenwicht, en onder geheel eenzijdige overheersching van de *belangen*.

Standen zijn er nu eenmaal; en daargelaten nu de vraag, of ze in later eeuwen verdwijnen zullen, — in de jaren waarin wij en onze kinderen de verantwoordelijkheid hebben te dragen, raken ze de wereld niet uit.

Die verschillende standen hebben eigenaardige levensustatiën, verschillende behoeften, uiteenlopende inzichten, vaak tegen elkander indruischende belangen.

Een verschil, dat bij idealen toestand niet deert, want juist uit de verscheidenheid, mits de deelen goed ineenzitten, wordt de sociale harmonie geboren.

Maar die harmonie ontbreekt thans. Alles is uit zijn voegen geschoven. En het droeve resultaat is, dat de strijd over de

wederzijdsche belangen vrij heftig tusschen stand en stand uitbrak.

Nu geeft parlementair overwicht onder meer ook de macht, om de belangen van zijn stand boven die van andere standen vooruit te helpen.

Zoo was het in de Aristocratische periode, toen Adel en Geestelijkheid den burgerstand door de wet achteruitzett'en.

Zoo was het ten deele ook in de *bourgeois*-periode, toen de middenstand op sterking door de wet van eigen positie bedacht was.

Wat reden is er dan denkbaar, waarom het thans niet op eenzelfde streven, maar nu ten bate van de belangen der lagere klasse, zou uitloopen.

Een streven, dat geen gevaar oplevert, en zelfs gunstig kan werken, zoolang het enkel doelt op het wegnemen van de bestaande onbillijkheden; maar dat gevaarlijk wordt zoodra het Standsegoïsme scherper karakter aanneemt, en de eene stand zich nogmaals ten koste van den anderen poogt te bevoordeelen.

Dan toch zou het niet alleen op nieuw onrecht uitloopen, maar ook op eene verbittering tusschen stand en stand, die onze nationale eenheid zou breken, en de golven van den wilden hartstocht hoog zou doen gaan.

Een gevaar, nog daardoor verhoogd, dat, gelijk de droeve voorbeelden in Frankrijk en Italië toonen, dat Stands-egoïsme vaak ook de *mannen* demoraliseert, die als kampioenen voor de onderscheidene standen in het krijt treden.

Alle egoïsme, vooral wanneer het zich op *geld* richt, is zoo aanstekelijk.

De overheid heeft over zooveel te zeggen. Ook over het lot van Bankinstellingen en van groote maatschappijen. Het valt zoo licht, om door eene klein, schijnbaar nietig wetsartikel, zich zelf en zijne vrienden sterk te bevoordeelen, en millioenen uit den zak van den één in den zak van den ander te verplaatzen.

Zelfs in het democratische Frankrijk heeft de vrees, dat het Stands-egoïsme tot een berooving van de rijkere en tot een verrijking van de armeren zou leiden, zich *niet* verwezenlijkt. Evenmin in Amerika.

Maar wat *wel* gezien is, is het ergerlijke feit, dat de mannen

van invloed de scherpe verhoudingen die het Stands-egoïsme in het leven riep, misbruikt hebben, om eigen zak te spekken, en op ongerechte wijze de algemeene kas, of de kas van groote maatschappijen, te plunderen ten eigen bate of ten bate van de naaste vrienden.

Zelfs gewezen ministers zijn hieraan schuldig bevonden.

Op deze wijze nu raakt men steeds verder van zijn ideaal af. De eerbied voor het Overheidsgezag en voor de Wet dalen. En ook zonder het anarchisme te drijven, of zelfs onderwijl men het bestrijdt en poogt uit te roeien, kweekt men toch de wanhoop van de anarchie in de gemoederen aan.

Zulk egoïsme is zoo aanstekelijk, omdat het ons allen van nature in ons bloed zit.

Of men rijk of arm is, maakt hier geen verschil.

Het egoïsme is een *geestelijke* factor uit den Booze, die deswege alleen door den geestelijken *factor*, die van Christus uitgaat, getemperd en bedwongen kan worden.

In *Patrimonium* wordt steeds — zij het onzen mannen met eere nagegeven! — het Stand-egoïsme bestreden. In *Patrimonium* waagt niemand het, brutaalweg voor het Stands-egoïsme uit te komen. En ook onder de hooggeplaatsten in antirevolutionaire kringen was het egoïsme van den hooger stand steeds aan zekeren band gelegd.

Het woude daarom wel ook onder ons, zoo goed onder onze graven en baronnen, als onder de mannen van *Patrimonium*; maar de geest van Christus hield *beiden* in toom.

Ware dan ook, niet alleen ons volk op de volksschool, maar ook het jongere geslacht van edelen bloede, onder de heerschappij der Christelijke beginselen, op Gymnasia, hogere Burgerschool en Academie, opgeleid het gevaar zou minder groot zijn.

Maar nu de lagere volksschool de lagere klasse vooral goed heeft leeren *rekenen*, en op Gymnasia, hogere Burgerschool en Academie elk ideaal streven uitbleef, laat de vrees zich niet onderdrukken, dat het Stands-egoïsme, en het persoonlijk egoïsme van wie de onderscheidene standen representeren, ook ten onzent zijn boozen invloed oefenen zal.

De grondfout van het Liberalisme in zijn heilloos schoolstelsel zal eerst in de komende democratische periode, bij hoog- en laaggeplaatsten, recht in het licht treden.

Een gevaar, waarin voor onze mannen van Christelijken hui-

ze de roepstem van Godswege ligt, om voor de lagere school niet alleen, maar minstens evenzeer voor het gymnasiaal en academisch onderwijs, de school met den Bijbel tegenover de school van het egoïsme te stellen.

De roeping, om in eigen kring, zoo bij hoog- als bij laag geplaatsten, én het Standsegoïsme én het persoonlijk egoïsme met het wapen van het Woord bestrijden.

De roeping ook om, als, wat God verhoede, het verderf van dat dubbel egoïsme ten onzent *mocht* uitbreken, het *zout der natie* te zijn, dat de voortwoekering van dit bederf stuit.

IX.

Thans voor het minst zal aan *De Standaard* niet meer kunnen verweten worden, dat zij enkel de *lichtzijde* der Democratische ontwikkeling vertoonde, en de *schaduwzijde* aan het oog ontrok.

Voor- en Keerzijde der Democratische medaille zijn thans, zonder zweem van terughouding, ten toon gesteld.

Haast zouden we zelfs vragen durven of de gevaren, waarmee de Democratische ontwikkeling onze vaderlandsche politiek bedreigt, in eenig Conservatief orgaan ooit scherper in het licht zijn gesteld, dan wij zulks door onze aanwijzing in de *Democratische klippen* deden.

Toch gingen we hiertoe niet over met het eenig doel, om aan onze bestrijders hun verwijt uit de hand te slaan.

Wat ons tot de scherpe aanwijzing van die klippen drong, was de overtuiging, dat in onzen eigen kring die gevaren niet zelden te licht geteld waren, en dat deze min ernstige opvatting van den toestand, onze positie als Antirevolutionairen dreigde te verzwakken, door insluiping in eigen kring van aan ons beginsel vreemde denkwijzen.

Dit is geen beschuldiging tegen *Patrimonium*, als zoodanig. Veeleer hebben we bewondering voor de standvastigheid, waarmede *Patrimonium* steeds voor de echte beginselen optrad, en voor den tact, waarmede het, bij voorkomende verwickeling een lastigen knoop wist te ontwarren.

Maar vergeet niet dat vooral in sommige streken van ons land de nood hoog geklommen is; dat onze Christelijke werklieden door hun beroep meer dan wij met werklieden anderes geestes in aanraking komen, en zodoende aan sterker verleiding zijn

blootgesteld; vergeet bovenal niet, dat de leidslieden onzes volks in de hoogere klassen nog steeds verzuimden aan onze werklieden te geven, wat hun tegenvoeters van Marx en consorten ontvingen, t. w. een wetenschappelijk ineengezet stelsel, dat oplossing bood voor het vraagstuk dat de politiek der toekomst beheerscht.

Voor al dit laatste noopte dan vaak tot het snuffelen in de geschriften der tegenstanders, en deed bij debat maar al te dikwijls een onflinkheid van eigen positie uitkomen, die in zedelijken zin *Patrimoniums* optreden verzwakte.

Zoo verloor men zich dan vaak in materiële berekeningen in van Gods Woord losgemaakte bespiegeling, en het was in die booze ure dat soms contrabande ook bij onze mannen insloep.

Daarom moet krachtiger dan dusver de nadere bepaling van *Christelijk*-democratisch, die in *Maranatha* terstond werd aangegeven omlaag en omhoog op den voorgrond treden.

Mits . . . niet philanthropisch, maar *principiëel* opgevat.

Christelijk toch in al zulke samenvoegingen beduidt in het minst niet dat zekere zachtere gevoelens van deelneming in elkanders leed de overhand moeten hebben, maar heel anders, dat de inrichting van ons vaderlandsch leven, en de regeling der wederzijdsche verhouding, in overeenstemming moet zijn met die alles beheerschende beginselen, die door de prediking in Christus' naam de wereld zijn ingedragen.

De Christus heeft volstrekt niet alleen zachtere gevoelens pogen aan te kweeken, maar én in zijn heiligen Persoon én door zijn goddelijk werk, én door zijn machtig woord, *beginselen* des levens geijkt of bloot gelegd, waaruit ook het Staatsleven moet opwassen; die ook onze oeconomische verhoudingen moeten beheerschen; en die in een Christenmaatschappij de grondslagen moeten vormen voor het Recht.

Wie acht, dat de Christus enkel in het rijk der *genade* het richtsnoer aanwees, kan niet van *Christelijk*-democratische beginselen spreken, want de Democratische ontwikkeling heeft niets met de *genade* uitstaande, maar beweegt zich geheel en uitsluitend op het erf van het *natuurlijk* leven.

Zin en beteekenis heeft de uitdrukking: *Christelijk* democratisch, alleen voor hem, die belijdt, dat de Christus ook voor *de natuur*, d. i. voor ons leven in het natuurlijke, zoowel in Maatschappij als Staat, tegenover de valsche beginselen der

wereld, de van Gods wege aan Israel geopenbaarde beginselen met zijn Goddelijk gezag bezegeld en ons nader ontrouwd heeft.

In dien zin nu, niet van een philanthropische, maar van een *principiële* opvatting der Christelijke religie, roepen ook wij onze geestverwanten, onder hoog- en laaggeplaatsten, op, om de *Christelijke* beginselen, en bij de ontwikkeling die thans ons politieke leven neemt, met name de Christelijk-*democratische* beginselen tegenover de valsche theorieën van wie buiten den Christus staan, en zoo ook tegenover de valsche democratie te verdedigen.

„Tot de wet en het Getuigenis”, zoo zij en blijve ook nu onze leuze; en het zal zijn, zoo ons Christen-werkvolk niet naar dat Woord hoort, dat ook zij in onze politieke worsteling geen dageraad hebben zullen.

Voor de nooden van het lijdend deel onzes volks moet in teedere deernis ook ons roepen uitgaan, en voor het recht ook van onze lagere volksklasse moet ons pleit onverzwakt blijven; maar hoog moet bij dat pleit en bij den strijd, die er uit voortvloeit, de Banier des Heeren boven onze hoofden wapperen.

Nooit, nooit mag bij een kind van God ook maar een oogenblik getwijfeld worden, of hij nu ja, zoo half en half misschien sociaal-democraat is geworden, dan wel of hij te avond en te morgen met bei zijn voeten, vast en breed op den bodem der *Christelijke* Democratie staat.

Niet wat er waars in de klachten der Socialisten is, moet, omdat zij het 't eerst uitspraken, leugen geheeten; maar eer we die klacht hen naklagen, moet ze *uit onze eigen beginselen* afgeleid en voor de rechtbank van Gods Woord gerechtvaardigd.

Hoever onze wenschen zich daarbij uitstrekken, doet er niets toe. Zelfs is het niet volstrekt ondenkbaar, dat onze wenschen op eenig punt die der Socialisten voorbijstreven. Mits, en van dat beding worde nimmer afgelaten, mits het voor ons-zelfen en voor onze medebelijders maar duidelijk in het volle licht sta, dat al zulke wenschen op Gods ordinaranten gegrond zijn.

Niet om de klippen, die dreigen, in de haven gebleven; maar ook niet uitgevaren, zonder dat het kompas, dat we aan boord hebben, zuiver werken kunne.

En daarom niet de lagere klasse afgescheept met een roe-

pen van „*Christelijk*”, noch ook die lagere klasse uit haar voegen gelicht door een enkel roepen van *Democratisch*.

Alleen in de *bijeenvoeging* van die beiden ligt onze kracht.

Een richtsnoer en regel, die ook in de *electorale quaestie*, en niet minder bij politieke saamwerking, ons den weg wijst.

In de *electorale quaestie*.

Immers wie *enkel* democratisch is, eischt stem in het kapittel als een natuurlijk recht, ook hem als lid van de gemeenschap toekomend.

Wie enkel *Christelijk* is, verklaart het stembiljet waardeloos, schuift het rijk der *genade* voor het *natuurlijk* leven, en vlucht in de tente der Evangelisatie, tegen schot en lot gevrijwaard door de vlag de *Politicophobie*.

Maar wie *Christelijk-democratisch* is, vraagt ook voor de lagere volksklasse om medezeggenschap, als uitvloeisel van een *zedelijk* recht.

Een *recht*, daaruit opkomend, dat, onder de heerschappij van een individualistisch stemrecht gelijk ten onzent heerscht, onrecht aan het éene deel der natie wordt aangedaan, zoo het ander deel zich het recht aanmatigt, om alle representatieve macht voor zich te behouden.

Nu 's lands Overheid eenmaal heeft uitgesproken, dat er bij haar geen overwegend bezwaar bestaat, om de individualistische vertegenwoordiging der natie uit *alle* deelen des volkste laten opkomen, is de onthouding van het stemrecht aan de lagere volksklasse een zedelijk onrecht, door het andere deel des volks aan hun landgenooten en medeburgers aangedaan.

Tegen dat *onrecht* nu protesteeren, met al de macht die in hen is, ook onze mannen, maar nimmer zullen ze aan dat protest kracht bijzetten anders dan met de van Godswegen geoorloofde middelen, die den ijk der Christelijke religie kunnen doorstaan.

En wat de saamwerking op politiek gebied aangaat, zoo zal de man van het enkel „*Christelijk*”, van geen andere saamwerking dan met de Conservatieve geesten willen weten, die in hun *persoonlijk* leven nog *zoo wat* de Christelijke traditiën aanhouden.

Zal de man van het enkel „*democratisch*” in de socialisten zijn natuurlijke bondgenooten begroeten, en zich ongemerkt in hun gelederen laten inlijven.

Maar zal de Christelijk-democratische partij, naar den regel door ons reeds in 1869 publiek gemaakt, en sinds steeds gevolgd, van geen fusie of ineensmelting met wien ook willen weten; steeds in het isolement van zelfstandige partijformatie haar kracht zoeken; en voorts beurtelings met *elke* Staatspartij saamwerken (hetzij feitelijk, d. i. zonder gemeen overleg, hetzij naar vast accoord en afspraak) al naar gelang die samenwerking *door het gekozen doel* geëischt wordt.

Nu eens met Rome tegen alle fractiën van het Liberalisme. Dan weer met Rome en de Radicalen tegen de overheersching der minderheden door de liberalistische Côtèrie. Maar ook, als het moet, met alle partijen saâm tegen de socialisten, of, gelijk onlangs, tegen het Conservatisme, met Schaepmans fractie en met de Radicalen.

13834TB 363

4-09-98 32180 MS

